

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAMIN PARTİLEŞME
FAALİYETLERİ: MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİ ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

Resul Türk

İstanbul, 2015

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAMIN PARTİLEŞME
FAALİYETLERİ: MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİ ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

Resul Türk

Öğrenci No:

110771023

Danışman:

Prof. Dr. Şenol Durgun

İstanbul, 2015

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAMIN PARTİLEŞME FAALİYETLERİ: MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİ ÖRNEĞİ**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğim ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım 29.01.2015

Resul TÜRK

.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

29.01.2015

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **110771023** numaralı **Resul Türk'ün** "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Türkiye'de Siyasal İslamın Partileşme Faaliyetleri: Milli Görüş Partileri Örneği*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 08.10.2014 tarih ve 2014/28 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (65.) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında *oyçokluğu/oybirliği* ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
PROF.DR. ŞENOL DURGUN

ÜYE
PROF. DR. MEHMET FİKRET GEZGÜN

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. MUZAFFER ÜREKLİ

Adı ve Soyadı : Resul Türk
Danışmanı : Prof. Dr. Şenol Durgun
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2015
Alanı : Uluslararası İlişkiler
Anahtar Kelimeler : İslam, Siyasal İslam, Milli Görüş

ÖZ

TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAMIN PARTİLEŞME FAALİYETLERİ: MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİ ÖRNEĞİ

Din ve siyaset ilişkisi, insanlığın gelişme süreciyle birlikte ortaya çıkmış ve ortaya çıktığı tarihten itibaren, insanlığı bireysel, sınıfsal ve toplumsal olarak çok yakından ilgilendirmiş ve derinden etkilemiştir. Siyasal İslam ise İslam’ın derin tarihsel birikiminin oluşturduğu temelde dönemin siyasal ve sosyal gelişmeleri çerçevesinde şekillenmiştir. Siyasal İslam, 19. Yüzyılda İslam toplumlarının Batı toplumlarıyla ilişkilerinin artması ve Batı toplumları karşısında alınan savaş yenilgilerinin sonucuna dayalı olan “Devleti kurtarma” fikri temelinde şekillenmiş, toplumsal ve düşünsel değişimin bir ürünü olarak kendini göstermiştir. Siyasal İslam, toplumun tabanından devletin en üstüne ve devletin tek tipleştirilmesine karşı bir hareket olarak görülmektedir. Siyasal İslam kavramı; siyasal olanı, bağımsızlığı, devlet düzenini, kalkınma, büyüme ve sanayileşme gibi kavramları da içinde barındırmaktadır. Siyasal İslam, siyasal olarak ele alındığında, gerek siyasal sistem içerisindeki yeri, gerekse Türkiye’nin siyasal yaşamındaki etkileri konusunda büyük bir yer ve önem arz etmektedir. Siyasal İslam’ı, din ve devlet ilişkisiyle temellendirerek başlayan bu çalışma, Siyasal İslam’ın Türkiye’deki gelişim ve dönüşüm evrelerini dönemlere bölmüş, partileşme süreçlerini, kendi dönemsellliği içinde mevcut şartların etkisinde inceleyerek, Türkiye’deki bu akımın en önemli dinamiği olan Milli Görüş partileri üzerinden örneklendirmeye çalışmıştır.

Name and Surname : Resul Türk
Supervisor : Prof. Dr. Şenol Durgun
Degree and Date : Master, 2015
Major : International Relations
Key Words : Islam, Political Islam, National Vision

ABSTRACT

POLITICAL ISLAM IN TURKEY, THE ACTIVITIES OF POLITICAL PARTIES: THE NATIONAL VISION PARTY EXAMPLE

Religion and politics relation has occurred with in development process of humanity and since then it has been a particular concern to humanity individually, denominationally and socially. Political Islam took form within the frame of social and political developments of those terms on the base of which deep historical accumulation of Islam has generated. Political Islam in 19th century has revealed itself as a product of social and intellectual alteration which took form on the basis of the idea 'Save Government' based at the conclusion of war defeats against West society and relations developments of Islam society with West society. Political Islam is now seen as a movement against government standardization and from the bottom of the society to the top of the government. Political Islam contains politics, independence, system, recovery, growth and industrialization notions in itself. Considering political Islam politically it has become more of an issue in the matter of both affects in political life of Turkey and the place in the political system. This study, which started grounding political Islam with religion and government relation, has periodized development and conversion phases of political Islam in Turkey and analyzing on the effect of current conditions in its periodicity, has tried to exemplify partying processes in terms of national vision parties which is the most significant dynamic of this flow in Turkey.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL OLARAK SİYASAL İSLAM VE NİTELİKLERİ

1.1.İSLAMA GÖRE DİN DEVLET İLİŞKİSİ.....	4
1.2.GENEL OLARAK SİYASAL İSLAM VE İSLAMCILIK	9
1.2.1.Siyasal İslam Kavramı.....	9
1.2.2.Siyasal İslam'ın Nitelikleri.....	12
1.2.2.1.İslamcılık Siyasetinin Ortaya Çıkışı ve Yükselişi	15
1.2.2.2.İslamcılık Siyasetinin Özellikleri.....	18
1.2.3. Siyasal İslam'ın Muhafazakârlıkla İlişkisi	20

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAM

2.1.TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAM'IN ORTAYA ÇIKIŞI.....	23
2.2.TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAM'IN GELİŞİM EVRELERİ	25
2.2.1.Osmanlı Döneminde Siyasal İslam ve Özellikleri	26
2.2.2.Cumhuriyet Döneminde Siyasal İslam.....	33
2.2.2.1. Tek Partili Dönemde Siyasal İslam.....	34
2.2.2.2. Çok Partili Dönemde Siyasal İslam Anlayışı ve Örgütlenme Çalışmaları	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAMIN PARTİLEŞME FAALİYETLERİ

3.1.TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAM KİMLİĞİ TAŞIYAN PARTİLER.....	51
3.1.1.Siyasal İslam Görüşünün Partileşme Süreci ve Günümüze Kadar Yaşanan Değişimler	51
3.1.2. Türkiye’de Siyasal İslam Kimliği Taşıyan Partiler	67
3.1.2.1. MNP’nin Siyasi Anlayışı ve MNP’nin Türk Siyasetinde Yeri	67
3.1.2.2-MSP’nin Siyasi Anlayışı ve MSP’nin Türk Siyasetinde Yeri	71
3.1.2.3.Refah Partisi’nin Siyasi Anlayışı ve Refah Partisi’nin Türk Siyasetinde Yeri	78
3.1.2.4.Fazilet Partisi’nin Siyasi Anlayışı ve Fazilet Partisi’nin Türk Siyasetinde Yeri	83
3.1.2.5. SP’nin Siyasi Anlayışı ve SP’nin Türk Siyasetinde Yeri	85
3.1.2.6. AKP’nin Siyasi Anlayışı ve AKP’nin Türk Siyasetinde Yeri	87
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	103
ÖZGEÇMİŞ.....	113

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Milli Görüş Hareketinin Yurtiçi yapılanması.....	55
Şekil 2: Milli Görüş Hareketinin Yurtdışı yapılanması.....	56

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Avrupa Parlamentosu
AT	: Avrupa Topluluğu
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
FP	: Fazilet Partisi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİHP	: Kürt İnsan Hakları Projesi
MGK	: Millî Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
RP	: Refah Partisi
SP	: Saadet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

İslam, İslamiyet, Siyasal İslam kavramları farklı kapsama alanlarında bulunmaktadır. İslam, Peygamber'in Allah'ın emirleri doğrultusunda insanlığa ilettiği ilahi mesajların toplamıdır. İslamiyet, inananların içinde bulundukları toplumun ve ait oldukları tarihin etkisiyle ilahi emirleri yerine getirme biçimidir. Siyasal İslam ise, İslam toplumlarının batı modernleşmesinin karşısında oluşturduğu İslam'dan daha çok İslamiyet'e dayalı modernizmle etkileşimli düşünce ve eylemlerin bütünüdür.

Din ve Devlet ilişkisinin günümüz koşullarında ve demokrasi bağlamında değerlendirilmesi açısından İslam, topluma aşılması bilinç, örgütleniş ve siyasi katılım anlamında önem taşımaktadır. Uyguladıkları yöntemler ve örgütlenme şekilleri farklı olsa da temelde kendilerine göre şekillendirdikleri İslam'ın mutlak doğruyu içeren siyasi, hukuki, ekonomik bir dünya düzeni olduğu fikrine sahiptirler. İçinde bulundukları toplumu ve devleti bu bilinçle donatmaya ve değiştirmeye çalışanlara Siyasal İslamcı, sahip oldukları fikir hareketine ise Siyasal İslam denilebilir.

Nüfusun büyük çoğunluğunun İslam inancını benimsediği devlete Müslüman devlet denilebilir. İslami ilkelerin hayatın her alanına etki etmesi devletin bütün politikalarının; hukukun, siyasetin, ekonominin, dış politikanın, İslam'la temellendirilmesine dayanan bir sistemden beslenen devlete ise İslami devlet denir.

Din, kutsallık fikri temelinde ve inananları gerek sosyal ve gerekse dini bir zümre çerçevesinde bir arada tutan inanç ve uygulamaların bütünüdür. İslamiyet ve devlet ilişkisi günümüzde üzerinde en çok tartışılan konulardan birisidir. İslam'ın siyasal bir din haline gelmesi Hz. Muhammed dönemiyle değil de, daha sonraki mezhepler tarihiyle birlikte olduğu görüşü savunulmaktadır. Siyasal İslam kavramını, bir kesim tanımlayıcı değil de indirgemeci, dışlayıcı ve etiketleyici bir anlayışla kullanırken; bir kesimse bu olguyu besleyen farklı düşünce, metot ve yöntemlerle hareket etmektedir. Bunun haricinde ulaşılması düşünülen hedefler açısından da Siyasal İslami hareketler farklı özellikler gösterebilmektedir. Siyasal İslam'ın dört

versiyonu olduğu kabul edilir. Bunlar: devrimci, darbeci, demokratik ve uzlaşmacı tutumlardır.

Siyasal İslamcı hareketler, iki sebepten dolayı modernizm ve demokrasi karşıtı görünürler. Birinci sebep olarak; din ve laiklik arasındaki çatışmanın belirginliği, dinin toplumsal hayattaki önemini yitirmesiyle sonuçlanmış ve laiklik modernizm ile demokrasinin bir parçası olarak görülmüştür. İkinci sebep olarak ise, İslam dininin modernizm ve demokrasi ile bağ kuramaması, ona uyum sağlayamaması ve siyasal hayata yön veren ilkelere ve hükümlere sahip olmasından dolayı, dine dayalı bir politika izleyen Siyasal İslamcı siyaset modernizmin ve demokrasinin dışında görülmektedir.

Cumhuriyet Türkiye'sinde siyasal İslam'ı etkisiz kılan Atatürk devrimleri, sadece halifeliği kaldırmakla kalmamış, bunun devamı olan ve mevcut toplumdan yeni bir topluma ulaşmayı amaçlayan modern projeleri de hayata geçirmiştir. Bu projeleri hayata geçirirken de rejime uygun bir din yaratmaya çalışmıştır. Siyasal İslam'ın mevcut duruma en önemli tepkisi kendisini toplum içinde gizleyerek örgütleyerek büyütmesi olmuştur.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte, İslamcı düşünce üzerindeki baskı azalmış ve daha rahat gelişme olanağı bulmuştur. Cumhuriyet tarihinde ilk kez siyasi yapıda İslamcı ideolojinin rahat hareket ettiği görülmektedir. Çok partili döneme geçiş, tarikat ve cemaatlerin diğer muhalefet odakları gibi, Demokrat Parti etrafında toplanmasına yol açtı. Demokratların 1950'de seçimi kazanması özellikle İslam'ın topluma göre düzenlenmesine ve siyasal İslam'ın kurumsallaşmasına temel olmuştur.

1960 yılında yaşanan ihtilal sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası içerisinde dernek, kurs, vakıf kurma özgürlükleri nedeni ile pek çok İslami düşüncede dernek, vakıf kurulmuştur. Bunlar siyasal İslam'ın gelişmesine destek sağlamışlardır. Adalet partisinin içinde gelişme alanı bulan bu hareket kendine yasal bir zemin bulmuştur. Bunu iyi değerlendirerek hızlı bir yükselişe geçmiştir. 1970 yılında İslami görüşü benimseyen MNP kurulmuş ve böylelikle Türk siyasal yaşamına damgasını vuran milli görüş hareketi siyasal İslam'ı siyaset sahnesine taşımıştır.

Tezim için seçtiğim konu üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kavramsal olarak siyasal İslam'ı tanımlamaya, niteliklerini ortaya çıkışı ve özellikleri belirlemeye, muhafazakârlıkla olan ilişkisi aktarılmaya çalışılmıştır. Böylelikle siyasal İslam'ı oluşturan yaşatan ve yükselten sebepler temellendirilmiştir. İkinci bölümde ise Türkiye'de siyasal İslam'ın ortaya çıkışını gelişim evrelerini Osmanlı döneminde genel özellikleriyle cumhuriyet döneminde ise tek partili ve çok partili dönem olarak kendi özel durumlarıyla incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye'de siyasal İslam'ın partileşme süreci ve geçirdiği değişimlerle siyasal İslam niteliği taşıyan partileri siyasi anlayışlarını ve Türk siyasetindeki yerleri hakkında bilgiler verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL OLARAK SİYASAL İSLAM VE NİTELİKLERİ

1.1.İSLAMA GÖRE DİN DEVLET İLİŞKİSİ

İslamiyet ve devlet ilişkisi günümüzde üzerinde en çok tartışılan konulardan birisidir. Özellikle ideolojik çevreler tarafından yanlış olarak ele alınan bu konu objektif bir yaklaşımla incelendiği takdirde yapılan değerlendirmelerin ne ölçüde doğru veya yanlış olduğu ortaya çıkmaktadır. Din ve laiklik konularına ideolojik bir bakış açısıyla yaklaşan araştırmacılar her konuyu kendi ideolojilerinin işine geldiği gibi aktarmaktadır. Bunun en açık örneği siyasal İslamcı kesimin laikliği dinsizlik, laikliği savunan kesimin ise geniş anlamda dini, özel anlamda İslamiyet'i bir gericilik olarak göstermeye çalışmasıdır.

Siyasal İslamcı görüş iki sebepten dolayı siyasete karşı tavır üreten bir yapıdadır. Buna sebep olarak birinci etkenin siyasal İslamcılığın mevcut sorunları ve çözümleri kişiselleştirerek kendine mal etmesidir. Siyasal İslamcılığın dine dayalı yöntemi, siyasetini Kuran'a dayanan İslami temelli bir eksenden değil dinle etkileşimli söylemden ve dinle yönlendirilmiş iyi yöneticilik ve dindarlıkla erdemi bir çatı altında toplamasından kaynaklanır. İkinci etken ise, siyasal İslamcılığın toplumu tek bir kaynaktan beslenen homojen bir kitle olarak görmesiyle ve alt toplulukları, bireyleri görmemezlikten gelmesiyle ilgilidir. Bu sebeple siyasal İslamcılık topluma ait olan çatışmaları ve siyasetin toplumsal ilgi alanıyla olan durumunu birbirinden farklı olanlar arasındaki sorunları görmezden gelir. İslamcılığa göre, ortak iyi sorunu önceden çözülmüştür ve asıl sorun bu amacı gerçekleştirmeye uygun idare sorunudur. İslamcılık, toplumsal hedeflerin tanımını ve savunmasını tekelleştirerek, toplumun ortak iyisinin ne olması gerektiği etrafında dönen bir faaliyet olarak siyaseti inkâr eder.¹

Siyasal İslam'ı savunan kesimin de kendi içinde iki temel gruba ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi İslam'ın Asr-ı Saadet dönemine dönülmesini, ikincisi ise değişen çağın gereklerine göre yorumlanmasını savunmaktadırlar. Bu

¹ Menderes Çınar, Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık, (1.Baskı), Dipnot Yayınları, Ankara, 2005, ss.39.

noktada İslam’da reform mümkün müdür problemi ön plana çıkmaktadır. Aslında bu terimler üzerinde aldanışa kapılmamak gerekir. Geri dönüş ibadetin yoğunlaşması anlamına gelmez, dinsel pratiğin daha görünür hale gelmesini nitelendirir. Özellikle dinseliliğin toplumla bütünleşen biçimlerinin ortaya çıkışına işaret eder. Yani inanç sahibi inancı kendi içinde yaşamakla yetinmeyi reddeder. Onu kamusal varlığın bütünleyici bir boyutu olarak yansıtmak ister. Açıkçası dini, kişisel davranışlarını yöneten bir gerçek gibi algılar.² Bu konudaki en önemli nokta, İslam’ın temel prensipleriyle yüzyıllardır uygulanan politikalar ve siyasi rejimler arasında en küçük bir bağlantının bile olmamasıdır. İslam inancıyla alakası bile olmayan şeylerin İslamiyet’le özdeşleşmiş olmaları onları İslam’ın gereği haline getirmez. Örneğin hilafet ve saltanatın İslam inancında yeri olmamasına rağmen tarih boyunca Müslüman toplumların yönetim biçimi olması onları İslamileştirmez, yalnızca öyle bir görüntü verir.

İslam’ın devlete bakış açısını araştırmanın ilk basamağı Kur’an, ikinci basamağı Peygamber’in uygulamaları, üçüncüsü ise İslam âlimlerinin içtihatlarıdır. Bunların yanında İslam adına yapılan tarih içindeki ve günümüzdeki uygulamalar da önemlidir.

Kur’an-ı Kerim’de Nur suresi, 42. Ayette; “Hâkimiyetin Allah’a ait olması”, Bakara Suresi 30. Ayette; “Yeryüzünde bir halife yaratacağı”, Maide Suresi 44. Ayette ise; “Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler inkârcılardır-kâfirlerdir” hükmündeki ayetler hâkimiyetin Allah’a ait olduğunu, Allah’ın insanı halife olarak yarattığını ve Allah’ın hükümlerinden vazgeçenlerin inkârcılar olacağını belirtmiştir. Bu da insanın, Allah’ın hükümlerinin hayatın her alanında olması gerektiği ve hayat içinde uygulanması gerektiği düşüncesiyle kendini göstermiştir.

İslamiyet, Hristiyanlık gibi güçlü bir devlet yapısı içinde ortaya çıkmamıştır. Kabileler halinde yaşayan Arap toplumu, Mukaddime’de devleti siyasetle idareden en uzak toplum olarak nitelendirilmiştir³. Haram aylar denen dört ay dışında devamlı birbirleriyle savaşan ve yarı yerleşik yarı göçebe bir hayat süren Arap toplumu çöl coğrafyasının da etkisiyle kendilerini bir araya getirecek bir dış tehditle de çoğunlukla karşılaşmamışlardır. Cevizoğlu, Arap topraklarını bir süre ellerinde

² Olivier Roy, İslam’a Karşı Laiklik, (1. Baskı), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010, ss.102.

³ Hüseyin Cevizoğlu, Neden Laiklik, (1.Baskı), Çığır stratejik araştırmalar vakfı, Ankara, 1999, ss.77.

bulunduran Bizans, İran ve Sasani İmparatorlarının çölün derinliklerine pek fazla ilgi göstermemeleri sebebiyle kabilelerin özgürlüklerini koruduklarını ifade etmektedir⁴.

Hız. Muhammed'in Peygamberliğini ilan etmesiyle başlayan süreç içerisinde parça parça yaşayan ve aralarında devamlı çatışma halinde bulunan göçebe kabileler tek bir çatı altında toplanmaya başlamışlardır. Çok az bir taraftarla başlayan bu yayılma süreci Medine'ye hicretle beraber hızlanmış ve Peygamber öldükten sonra da yayılmaya devam etmiştir.

Mekke müşriklerinin başını çektiği putperest ordulara karşı yapılan başarılı savunmalar sonucunda İslam yayılabilmesi için gerekli ortamı bulmuş, buna bağlı olarak taraftarları artarak çoğalırken bu topluluğun uyum içinde yaşamasını sağlayacak kurallara da ihtiyaç doğmuştur. Medine Kent Devleti olarak adlandırılabilen bu oluşum sırasında Peygamberin vahiyleri insanlara tebliğ etmek dışındaki toplumsal fonksiyonları önemlidir. Bunu anlayabilmek için her şeyden önce Kur'an'ın Peygambere yüklediği fonksiyonları belirlemek gerekir.

Hız. Muhammed, Kur'an'da Allah'ın kulu ve resulü olarak geçmektedir. Ayrıca, Peygamberin herhangi bir devlet başkanlığı ya da hükümdarlığı çağrıştıran bir sıfatı da bulunmamaktadır. Ancak böyle bir unvanın bir peygamber için gerekli olup olmayacağı da tartışma konusudur.

Çünkü Peygamber, vahyin direk muhatabı olarak İslam toplumunun doğal lideridir. Otorite resul olarak tamamen kendisindedir. Kılıçbay, bu konuda İslam'ın kendini başından beri bir devlet olarak örgütlediğini, eski Yunan site devletleriyle paralellik gösteren bu yapılanmanın İslam'ı sürekli olarak dünyevileşmek zorunda bıraktığını ifade etmektedir⁵. Bu sebeple kendisine kayıtsız şartsız inanılan Peygamberin yaşadığı dönem içerisinde, günümüz anlamıyla" bir demokratik rejimden ve Peygamber'in devlet başkanı olup olmadığından söz etmek anlamsızdır. Bu sebeple İslam ve devlet yönetimi anlayışın tartışmalarının başlangıç noktası Hız. Ebubekir ile başlayan halifeler dönemi olmalıdır.

⁴ Cevizoğlu, a.g.e., ss.77.

⁵ Mehmet Ali Kılıçbay, (26-27.03.1996), İslam'da Din ve Devlet İlişkileri, Din Devlet İlişkileri ve Türkiye'de Din Hizmetlerinin Yeniden Yapılanması Uluslararası Sempozyumu, Cem Vakfı, 1998 ss.88.

Hilafet makamı ve halifelik hakkında yapılan bu değerlendirmeler İslam'da halifeliğin olmadığını değil, bu kavramların uzun süreden beri yanlış değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Emevilerle beraber hilafetin saltanata dönüşmesi ve iktidara ilahi bir meşruiyet kazandırma çabaları sonucunda halifeye kutsal bir kişilik, yanılmazlık, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olmak gibi insanüstü güçler atfedilmiştir. Ayrıca Şia'ya göre imam (halife) Hristiyanlıktaki papa gibi günah işlemeyen, mukaddes ve Allah'ın sözcüsü olarak görülmektedir. İmamın sözleri Allah'ın sözleri olarak kabul edildiği için ona karşı gelmek de olanaksız bir hal almıştır.

Mezhepsel olarak gerek Sünni inancı, gerekse Şia'ya bağlı olan insanların Halife'yi ya da İmam'ı Allah'ın ve Peygamberin vekili olarak gördükleri ve ona tabi olmanın ona uymanın itaat etmenin gerekli olduğu konusunda aynı görüşte oldukları ifade ediliyor. Bu görüş, zorba hükümdarlara itaat etmemek gerektiği konusundaki Kur'an ayetlerine de aykırıdır. Bunun yanında Hz. Ömer'in halife seçildiği sırada orada bulunan bir kişinin "Adaletle yönet, yoksa seni eğri kılıçlarımızla düzeltmesini biliriz" diyerek uyarması göz önüne alındığında hilafet anlayışındaki değişimin hangi boyutlara geldiği ortaya çıkmaktadır.

Emeviler dönemiyle beraber İslam toplumlarının karakteristik yönetim biçimi haline gelen saltanat, günümüzde de birçok İslam devletinin yönetim biçimidir. Saltanatın en önemli özelliği, ülkenin belli bir aileye veya kişiye ait olması ve bu durumun da veraset yoluyla sonraki nesle aktarılmasıdır. Milletin hükümdarı seçme yetkisi olmadığı gibi, eleştirme hakkı da yoktur. Hükümdar yapmış olduğu hiçbir eylemden ötürü, hiç kimseye hesap verme durumunda değildir.

Saltanat idaresi, Müslüman toplumların yüzyıllardan beri sürdürdükleri bir yönetim biçimi olmasına rağmen İslamiyet'e sonradan girmiş ve Emevilerden günümüze kadar devam etmiştir. Otuz yıllık bir dönemi kapsayan dört halife döneminde hiçbir halife kendisine veliaht tayin etmemiştir. Kendilerine veliaht tayin etmeleri istendiği zaman da bunu kabul etmemişlerdir. Örneğin Hz. Ebubekir öz oğlu yerine hiçbir kan yakınlığının bulunmadığı Hz. Ömer'i sadece tavsiye etmiştir. Hz. Ömer de ölümü anında kimi emir olarak tayin edeceği sorulduğunda öz oğlunu seçmek yerine "Ebu Ubeyde bin Cerrah ile Ebu Huzeyfe'nin kölesi sağ olsalardı

onlardan birini tavsiye ederdim” demiştir⁶. Hz. Osman da ne oğlunu ne de bir başkasını veliaht tayin etmemiştir. Halifelik tartışmalarının en çok geçtiği isim; Hz. Ali’nin davranışı da kendinden öncekilerle paralellik göstermiştir. Saltanat rejimi, İslam’da yer alan ve Kur’an’da geçen Nisa Suresi 58. Ayetteki; “Allah size, emanetleri, kamu görevlerini, devlet işlerini, sorumluluk gerektiren meseleleri mutlaka ehline, kabiliyetli, liyâkatli, bilgili, dürüst ve güvenilir kimselere vermenizi, insanlar arasında hakem-hâkim, idareci olduğunuz zaman, adâletle icraat yapmanızı, hüküm vermenizi emrediyor. Allah size ne güzel öğütler veriyor, sorumluluklarınız konusunda sizi uyarıyor. Allah her şeyi iştir, her şeyi bilir, görür; doğru olanı duyurur, doğruları gösterir.”⁷ Hükmüyle emaneti ehline verme prensibine aykırıdır. Veraset sisteminde devlet başkanlığına geçmek için liyakatli olmak, işinin ehli olmak şart değildir, birinci etken kan bağıdır. Nitekim veraset sisteminin sakıncalarının görüldüğü uç nokta Osmanlı İmparatorluğu’dur. Özellikle, duraklama ve gerileme dönemlerinde deli olan kimselerin bile sırf kan bağı gözetilerek tahta geçirildikleri görülmektedir.

İslam’da devlet ve siyaset kavramlarını anlayabilmek için kimi itikadı ve siyasi mezheplerle, Müslüman devletlerin ve iktidarların uygulamalarını irdelemek gerekmektedir. İslami devlet tarihinin büyük kısmında din ile siyaset arasında bir bağlantı vardır, ancak bu özellikle saltanat rejimleriyle birlikte devletin dini, kendi faaliyetlerini meşrulaştıran bir kalkan haline getirmesinin bir sonucudur. İslam tarihsel Müslüman Devlet’e tamamen kendi karakterini verememiş, tam aksine, tarihsel Müslüman Devlet, kendi özelliklerini yüzyıllarca İslami geleneğe katmıştır. Devlet kendini meşrulaştırmak için tarihsel olarak İslam’ı kendine mal etmiş, fakat yapısı gereği din, paylaşılan inanç ve tecrübe olduğundan İslam’ın kullanımını kendisi için tekelleştirememiştir⁸.

⁶ Zekeriya Beyaz, İslam ve Siyasi Düzen (2. Baskı), Türkiyem Yayınları, İstanbul, 1991, ss.109.

⁷ Ahmet Tekin, Kur’an-ı Kerim,

http://www.kuranmeali.org/4/nisa_suresi/58.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx , 11.12.2014.

⁸ Eyüp Koklaş, Modern Zamanlarda İslam ve Siyasal Meşruiyet Sorunu, Bilgi ve Hikmet Dergisi, 4, 12, 1995, ss.41.

1.2.GENEL OLARAK SİYASAL İSLAM VE İSLAMCILIK

1.2.1.Siyasal İslam Kavramı

Siyasal İslam Osmanlı'nın batılılaşma süreciyle başlayan ve devlet idaresinden önce toplumu kendi dinamiklerinden doğan İslam'ı ve ona eşit görülen devleti kurtarma fikrinin ürünü olan bir dönem devlet politikası olarak da kendini gösteren moderniteye tepkili fakat onun bütün araçlarını kullanan ve gelişim süreci moderniteyle paralellik gösteren bir toplumsal tepkinin adıdır.

İslamcılık, 19. ve 20. Yüzyılda Müslümanları, İslam dünyasını akılcı bir metotla Batı'nın zulmünden, despot ve diktatör idarecilerden, sömürüden, batı özentiliğinden, yanlış inanışlardan kurtarmak ve İslam dinini tek bir parçada yeniden dünyada en etkili hale getirmek için mücadele edilen eyleme dayalı, modernizimle etkileşimli ve eklektik yönüyle etkili siyasal, fıkırsel ve ilime dayalı çalışmaların, düşüncelerin bunların ekseninde gelişen çözümlerin genelliğini içeren bir mücadele şekli olarak izah edilebilir.⁹

Şerif Mardin'e göre ise; İslamcılık, 19. Yüzyılın özelliklerini kazanan, Hindistan'da ve Osmanlı Devleti'nin merkezinden uzak yerlerde şekillenen, 1870'lerden sonra merkezi devlet bünyesinde etkisini gösteren bir fıkırsel akımdır.¹⁰

Ali Bulaç'a göre, Siyasal İslamcılık hareketi Cemalettin Efgani ile başlar ve bugüne kadar gelir. Bulaç, İslam tarihinde 19. yüzyıla kadar siyasal İslamcılığın olmadığı görüşüne sahiptir. O'na göre, zaten Müslüman bir toplum ve meşruiyetini de bundan alan bir devlet yapısı vardır. Dolayısıyla, İslamcılık diye bir hareketin ortaya çıkması için neden yoktur. Batı karşısında İslam dünyasına güç kazandırmak amacıyla siyasal İslamcılık ortaya çıkmıştır. Bunun üç hedefi vardır; İlk olarak Kuran'ı iyi anlamak ve sünneti gerektiği gibi yerine getirmek.İkinci olarak içtihatın geri dönmesi ve üçüncü olarak ise cihat anlayışının yapılandırılması ve cihat çağrısının gerçekleştirilmesidir.¹¹ Roy ise siyasal İslamcılığı; ideolojileştirmenin

⁹ İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi (1. Baskı), Risale Yayınları, İstanbul, 1986, ss.15.

¹⁰ Şerif Mardin, Türkiye'de Din ve Siyaset (16. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.

¹¹ Ali Bulaç, "İktidar Mücadelesinde İslam'da Meşruiyet Arıyorlar", Nokta Dergisi 5, Sayı:13, 1997, ss.24.

siyasetin geri dönüşünden ve siyasetin üstünlüğünün geleneksel dinsel hukuka karşı ileri sürülmesinden başka bir şey değildir¹² diye tanımlar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında, Osmanlı Devlet düzeni ve bürokrasi kadroları tümüyle tasfiye edilirken, liderliğini Mustafa Kemal'in yaptığı Fransız tipi laiklik ve akılcılığı benimseyen, İttihat ve Terakki partisi içinden gelmiş modernist hareket, 1923 yılından 1950 yılına kadar ülkeyi tek parti sistemiyle yönetmiş ve tüm devlet sistemini laiklik ekseninde oluşturmaya çalışmıştır. Dini ise devletin denetim ve gözetim alanına sokmak için Diyanet İşleri Başkanlığını kurmuş ancak dini, eğitim sisteminin dışına çıkarmıştır.

Cumhuriyeti kuran yeni kadrolar, laik bir devlet projesi ile Türk toplumunun hayatındaki en etkili kırılmayı gerçekleştirmiş, laikliği toplumsal hayatın her alanında etkin kılmaya çalışmışlardır. Bu durum da, İslami yaşam tarzına ters gelen uygulamaların, toplum tarafından tepkiyle karşılanmasına sebep olmuştur.

Tepkiye sebep olan bu uygulamalar sonucunda çeşitli cemaatler ve gruplar oluşmuştur. Siyasal İslam'ı farklı metot ve yöntemlerle savunan cemaat ve grupların aynı dine mensup fakat yol ve yöntemde birbirleriyle çelişen, çatışan durumda oldukları akıllara hangi İslam sorusunu getirmektedir.

İslam direkt olarak Kur'an-ı Kerim'e dayalı ve Hz. Muhammed tarafından insanlığa iletilen ilahi mesajlar bütünüdür. İslamiyet ise, bu iletilmiş olan mesajın Müslümanlar tarafından uygulamaya geçirilmesi neticesinde yaşanan biçimi olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda İslam tek ve semai olmakta iken Müslümanlık beşeri olmakla birlikte aynı zamanda çeşitlidir. Bu anlamda İslam adına hareket ettiğini bildirmekte olan dini gruplar siyaset anlayışını İslam yerine dinden kaynaklanarak getirilen yorumlar kapsamında Müslüman siyasetler olarak ifade edilmektedir.¹³

Siyasal İslam, genellikle tabandan tavana devlet ve statükoya meydan okuyan bir hareket olarak işlemektedir. Ancak onun devlete meşruiyet kazandıracak biçimde tam tersi bir rol üstlenmesi de mümkündür.¹⁴

¹² Roy, a.g.e., ss. 91.

¹³ Şenol Durgun, Modernleşme ve Siyaset, (1. Baskı), A Kitap Yayınları, Ankara, 2010, ss.127.

¹⁴ Graham E. Fuller, Siyasal İslam'ın Geleceği (1. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, ss.92.

Siyasal İslam kendi kendini yenileyebilen ve dönemin şartlarına göre şekil alan bir ideolojidir. Bu durum bile onun tamamıyla modern bir düşünce olduğunun göstergesidir. Modern bir düşünce olsa da temelini İslam'dan alan ve İslam'ın dünyevi her alana da hâkim olmasını isteyen bu düşünce içinde bulunduğu toplumun gündemine göre programlar üreten ve siyasal hareketler yaratan bir ideolojidir. Ve kendine bir kimlik yaratma zorunluluğu ve yayma zorunluluğu vardır.

İslami kimlik, toplumdaki entelektüeller, Sufi tarikatları ve siyasal partiler gibi farklı gruplar arasındaki rekabetin bir sonucu olarak, ulusal kimliklerin diğer biçimleri karşısında siyasallaştırılır ve vurgulanır. Bu gruplar kitle iletişiminin modern biçimlerini kullanarak siyasal kimliklerini dillendirirler ve yayarlar. Mevcut siyasal ve sosyal bağlama göre, İslami gruplar ve entelektüeller bir kimlik tabakasını diğerlerinden daha fazla öne çıkarabilirler: Dine, cinsiyete, statü veya sınıfa, etnik veya bölgesel kökene, mülkiyete, anadile ve aşiret bağlarına dayalı kimlikler...¹⁵

Siyasal İslam kendine bir kimlik yaratma ve bunu topluma yaymada etkin olabilmek için, modernizmin etki ettiği fikri süreçlere önem vermektedir. Modernleşme algısının İslami kimlik oluşturma çabalarının Siyasal İslam'ın fikri süreçlerini yeni bir sosyal ilişkiler ağı kurarak siyasette kendisine yeni fırsat alanları açtığını görmekteyiz. Müslümanlık, toplum kimliğinin temel bir ögesi olarak kültürel geçmişle iç içedir. Bu kimliğe ait olan toplumların ilham aldıkları dinin içeriğini tam olarak bilmeseler de ve kendilerinden, hayatlarından ona bir şeyler katsalar da temel olarak kabul ettikleri bu inancın hayatlarının her alanına etki edecek ve onların siyasal alandaki düşüncelerine yol gösterecek bir olgudur. Bu yönden İslamiyet'in siyasal her alandaki yapılanmayı meşru kılması olanaklıdır. Mevcut döneme dair sorunları da kendi tarihsel pratiğinden faydalananarak çözmesi de genel düşünce sistemi içerisinde yerini alması bakımından kaçınılmazdır. Sonuç olarak böyle derin bir kimlik etrafında şekillenen bir siyasi yapılanmanın o döneme ait fikri ve siyasal akımlarla etkileşim halinde olması gayet doğaldır.¹⁶

¹⁵ Hakan Yavuz, Modernleşen Müslümanlar, Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve Ak Parti (1. Baskı), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, ss.38.

¹⁶ Haldun Gülalp, Kimlikler Siyaseti Türkiye'de Siyasal İslam'ın Temelleri, (1.Baskı) Metis Yayınları, İstanbul, 2003, ss.12.

1.2.2.Siyasal İslam'ın Nitelikleri

15.yüzyılın ikinci yarısından itibaren merkezileşmenin doğal bir sonucu olarak kurumsallaşmış olan İslam, bir yandan devlet kavramına kutsal bir meşrutiye kazandırırken, diğer yandan onun siyaset aracı olarak çifte bir fonksiyon icra ederek, devletle özdeşleşmiştir. Fakat bu durumda devlet her zaman baskın bir konuma sahiptir. Bu anlamda devletin dine karşı her zaman baskınlığı söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda Osmanlı devlet yapısında, içe kapanma ve dini anlayışta dogmatizme doğru bir kayış söz konusudur.

Siyasal İslam, içinde bulunduğu dönemin şartlarına uygun kendi tarzını üreten bir ideoloji olduğu için ilk ortaya çıkış sürecine uygun niteliklere sahiptir. Şerif Mardin'e göre İslamcılık ideolojik bir davranış kümesi olarak 1870'lerden itibaren Osmanlı düşüncesi içindeki yerini almıştır.¹⁷ Bu dönemde ortaya çıkan Siyasal İslam devletin ve dinin bekasını esas aldığından, amaç devleti kurtarmak olduğundan, hatta devlet politikası olarak dahi İslam birlikteliğini devletin bekasıyla tanımladığından kurtarıcı bir ideoloji olarak siyasal alanda kendini ispatlamaya çalışmıştır.

Özdeşleşmenin doğal sonucu olarak, devlete kutsallık anlayışını veren, dini alandaki her türlü farklılaşma devletin bekası gereği tehlike olarak addedilmiştir. Bu yüzden farklı dini yorumlama çalışmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Fakat Tanzimat ile birlikte, Osmanlı Devletinin gerilemesi olayına teşhis konusunda başlayan arayışlarda, bu durum dinin bir sorun olarak ele alınmasına yol açmıştır. Özellikle batılı düşüncelerin, Osmanlı siyasi ve toplum alanında boy göstermesiyle, oryantalizm ve pozitivist akımların etkisiyle devletle özdeşleşen dini anlayış, gerilemenin sorumlusu olarak görülmeye başlanmıştır.

Gerilemenin sorumlusu olarak görülen din, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinde de gerileme unsuru olarak kabul edilmiştir. Yapılan reformlarla dinin devlet ve sosyal hayat üzerindeki etkisi kırılmaya çalışılmıştır.

Siyasal İslam, siyasi sistem içerisinde İslam'ı ideolojik olarak anlayan ve İslam'ı dünyevileştiren bir fikir akımıdır. Bu fikir akımının temelinde ise Kara'nın

¹⁷ Binnaz Toprak, Milli Selamet Partisi, Belge M. , “Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 8” (1. Baskı) , İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss.2104.

belirttiği gibi; Yanlış yaşanmakta olan bir İslami hayat ve doğru anlaşılmamış bir İslam vardır. Alınan bunca yenilginin, mağlubiyetin ve geri kalmanın temelinde İslam değil, doğru anlaşılmayan İslam vardır. Doğru anlaşılmayan İslam sonradan halk tarafından şekil aldırılmıştır. Dolayısıyla bu kadar sıkıntının sebebi İslam değil, islamı yanlış anlayan Müslümanlardır.¹⁸

Ali Bulaç'ın, İslamcılığı modern ve daha geniş anlamda tanımlaması ise; Siyasal İslamcılık her kesimden ve alandan aydın sınıfının İslamiyet'in dayandığı temel ilkelere dayalı bir dünya hayatı kurulmasını ve yaşanmasını sağlamaya dönük, bu alanda yaptıkları çalışmaları ve mücadeleleri olarak görmek mümkündür.¹⁹

Bulaç İslamcılığı belli bir tarihte ortaya çıkan bir ideoloji olarak değil, her dönem ve zaman için kendini yenileme potansiyeli taşıyan bir ideoloji olarak görmektedir. Dolayısıyla yatay bir tarihsel kategori içinde değerlendirmektense İslamcılığı nesillere bölen bir analiz yapmaktadır.

Cumhuriyet yönetiminde dinin toplum ve siyaset üzerindeki etkisinin sınırlandırılması ve sadece insanların vicdanlarında yaşanan bir duygu haline getirilmesi çabalarını “laiklik şeklinde formüle edilmesi ile uygulanmaya başlamıştır. Amaçlanan Osmanlı İmparatorluğu zamanında siyasal ve toplumsal hayatın bütün yönlerini kapsamış ve onları kontrol ve hâkimiyet altına almış olan dinin soyutlanması ile sekülerleşmiş bir batılı kültür yaratmak ve dolayısıyla geri kalmışlığın önüne geçilmek istenmiştir.²⁰

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında oluşturulmaya çalışılan devlete göre din anlayışı birçok sebeple eksik kalmıştır. Harf devrimin etkisi ile okur- yazarlık oranı düşen bir toplum laik reformlar karşısında öğrenmeye dönük bir süreç izleyememiştir. Kentten çok kırsalda yaşayan halkın, Cumhuriyet'in değiştirmeye çalıştığı din anlayışına rağmen bundan etkilenmemesi, cemaat ve tarikatların varlıklarını içe dönük ve yer altında sürdürmesi gibi sebepler din alanındaki reform

¹⁸ İsmail Kara, *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, (1. Baskı) , Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 199.

¹⁹ Ali Bulaç, *İslam'ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli*, Aktay Y. , “*Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*” (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss.50.

abalarını sonuçsuz bırakmıştır. Yine de mevcut sebeplere rağmen bu anlayıştan etkilenen şehirlerdeki mevcut insanlar olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Demokrat Parti'nin iktidara sahnesine çıkmasıyla dini alanda bir rahatlama gerçekleşmiştir. Tarikat ve cemaatler DP'nin etrafında toplanarak az da olsa ona desteklerini sürdürmüşlerdir. DP iktidara gelene kadar tek parti yapılanmasıyla şekillenen siyaset sahnesi, DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte bir kutuplaşma eksenine girmiştir. Batıcı ve laik CHP ile muhafazakâr, dinci DP arasında ideolojik bir çatışma başlamıştır. Ve bu çatışma, bu anlayış aynı temelde hala devam etmektedir.

Siyasal İşlam'ı savunan kesimler, her ne kadar DP etrafında toplanmaya çalışsa da DP yönetimi onlara mesafeli durmuştur. Bu döneme 27 Mayıs 1960 darbesi damgasını vurmuş ve Siyasal İşlamcı kesim, yeni bir değişim ve dönüşümün içine gireceği Milli Nizam Partisi'nin kuruluşunu beklemiştir.

Tarikat ve cemaatlerin din ağırlıklı bir siyasa anlayışa sahip bir partiye açıkça destek vermesi, Türk siyasetinde önceden beri görülmemiş bir durum olarak bilinmektedir. Bu şekilde dinin siyasi alana taşınması laiklik karşıtlığının odak noktası haline gelmesine neden oldu. Bundan dolayı MNP'nin siyasi ömrü uzun olmamış ve mahkeme kararıyla kapatılmıştır. Bu parti yerine kurulan Milli Selamet Partisi de yine aynı tabana dayanmaktaydı. Partiyi destekleyen gruplar, MSP'nin siyasi sistem karşısındaki durumunu yeterince tatmin edici bulmamaları neticesinde desteklerini geri çektiler. Bu gruplar MSP'ni İşlami ilkelerden sapmış ve mevcut rejimle özdeşleşmiş olmakla itham etmişlerdir. Dikkat çeken bir nokta MSP'nin cumhuriyet tarihinde önceden görülmemiş şekilde modernizmle sentez oluşturmayı başaran tek partidir. İlaveten Ortadoğu'da çoğu Mşlman ülkelerde görülen “Radikal İşlam”ın trplenmesinde bunların sisteme taşınmasında katkı sağlamıştır. Bu partinin varlığıyla bazı cemaat ve tarikatların siyaset yapması da hızlanmıştır.²¹

²¹ Durgun, a.g.e. , ss.135.

1.2.2.1.İslamcılık Siyasetinin Ortaya Çıkışı ve Yükselişi

İslamcılık düşüncesi de aslında diğer modern fikri hareketler olan Osmanlıcılık ve Türkçülük gibi temel etmenler tarafından etkilenecek ortaya çıkmıştır. Bu etmenler 1789 Fransız İhtilali sonucunda Avrupa’da ortaya çıkan ulus-devlet fikri ve bu fikrin tüm Avrupa’yı son olarak da Osmanlı İmparatorluğu’nun bekasını tehdit eder hale gelmesi ve Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856) ile özellikle Osmanlı tebaası içindeki gayri-Müslim unsurlara Müslimler aleyhine olacak şekilde tanınan haklardır. İslamcılık fikri de bu iki ana etmenden etkilenecek ortaya çıkmıştır. Ayrıca Rönesans ve Reform hareketleri neticesinde Avrupa’da dinin toplumsal hayattan çekilmesiyle ortaya çıkan yeni toplum yapısının Batı’yı gelişmişlik yönünden ileriye taşıması da etkili olmuştur.

Kara, Osmanlı İmparatorluğu’nda ortaya çıkan İslamcılık düşüncesini “...‘bir kalkınma ve kurtuluş ideolojisi’ olarak Osmanlıcılık hareketinin devamı, milliyetçilik ve bir ölçüde Türkçülük cereyanının öncesi şeklinde...” ele alınmasının daha doğru olacağını söylemektedir²². Mardin’e göre İslamcılık hem Osmanlı padişahları hem de İttihat ve Terakki yöneticileri tarafından imparatorluk ölçeğinde bir ideolojik aygıt gibi kullanılmıştır²³.

Resmi olarak İslamcılık Abdülaziz döneminde ittihad-ı İslam şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Belirgin bir siyasal araç olarak kullanılmaya başlanması ise II. Abdülhamit döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemden sonra özellikle söylemsel düzeyde “padişah, sultan, hükümdar yerine ‘halife’nin kullanımı” yaygınlaştırılmıştır²⁴. Siyasal İslamcılık, ittihad-ı İslam adıyla 1870 ‘ten sonra Osmanlı devlet düşüncesinde yer bulmuş bir siyasi akımdır. Bu düşüncenin toplumsal alanda ortaya çıkışı ise ikinci meşrutiyetin ilan edilmesiyle sırat-ı müstakim dergisinin yayın hayatına başlamasıyla gelişmiştir²⁵.

İslamcılık düşüncesi II. Abdülhamit döneminde benimsenmeye başlamıştır. Öte yandan İttihat ve Terakki siyasetini de etkileyen bir düşünce sistemidir. Osmanlı

²² İsmail Kara, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İslamcılık Tartışmaları, Belge M., “*Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*” (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss.1408.

²³ Şerif Mardin, İslamcılık, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss.1403.

²⁴ Kara, a.g.e., ss.1408.

²⁵ Kara, a.g.e., ss.1409.

İmparatorluğu'nun "meşruiyet zemini" arayışına yanıt vermek için zaman içinde panislamist vurguya da kaymıştır. Ünüvar'a göre İttihat ve Terakki içinde Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük, katı sınırlarla birbirinden ayrılan kesimler tarafından temsil edilmemiştir. Özellikle İslamcılık ve Türkçülük arasında devamlı bir ilişki vardır ve bu ilişkiden, birbirilerini hem zihnî hem de siyasi olarak etkilemiş anlamlı bir terkip ortaya çıkmaktadır²⁶.

İkinci Meşrutiyetin getirdiği özgürlük ortamının etkisiyle, mevcut fikir hareketlerinin tartışıldığı düşünce dergilerinde İslamcılık düşüncesi de tartışılmaya başlanmıştır. Mehmet Akif'in başyazar olarak yazılarını yayımladığı Sırat-ı Müstakim dergisi İslamcılık düşüncesine ait yayın organı olarak değerlendirilebilir. Mehmet Akif düşüncesine temel olan yazılarını, şiirlerini genellikle bu dergi vasıtasıyla yayımlamıştır. İslamcılık düşüncesinin en önemli isimlerinden biri olarak görmek mümkündür. Bulaç'ın dönemselleştirmesinde Mehmet Akif 1. Dönem İslamcılar içerisinde değerlendirilir. Onun düşüncelerini değerlendirirken içinde bulunulan şartları ve şartlara bağlı olarak gelişen düşünce dünyasından soyutlamamak gerekir. Döneme damgasını vuran Osmanlıcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi fikirlerden dolayı da olsa etkilenmiştir. Bu fikirler birbirlerinden ayrı da görünse birbirlerini etkilemişlerdir. İslamcılık düşüncesi açısından baktığımızda Mehmet Akif'in en çok tepki gösterdiği ve eleştirdiği durumun Batıcılığın, batı taklidine dönüşmesidir.

Akif, Batı modelini tüm yönleriyle ve olduğu gibi almaktansa muhafazakâr bir süzgeçten geçirerek kendi öz değerlerimize adapte ederek almamız gerektiğini de vurgular. Aslında muhafazakârların aksine değişimden ve modernleşmeden yanadır ancak bu değişimin niteliği konusundaki tavrı "kendimize ait unsurları tashih ederek, 'aşırı kendimizden yaparak' yenileşmeyi yönündedir"²⁷.

Akif'in İslam anlayışı da kabaca dini hurafelere inanmaktansa yaygın yanlış inanışların düzeltilmesi yönündedir. Bu anlamda İslam'ı doğru anlayıp değerlendirmek gerekmektedir. Osmanlıcılık düşüncesinin zaman içinde kurtarıcı bir

²⁶ Kerem Ünüvar, İttihatçılıktan Kemalizme İhya'dan İnşa'ya, Alkan M., "Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi", Cilt 1 (1. Baskı) İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, ss.132.

²⁷ Fatma Bostan Ünsal, Mehmet Akif Ersoy, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık, Cilt 6 (1. Baskı) İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss.79.

rol üstlenememesi gibi İslamcılık fikri de imparatorluğun dağılmasını engelleyememiştir. Tıpkı gayri-Müslim unsurların tek tek ayrılması gibi “Müslüman unsurların 1910 Arnavut İsyanı ve süregiden Arap isyanları ile imparatorluktan kopmaya başlaması üzerine İslamcılık düşüncesi” zayıflamıştır²⁸.

İslamcılık düşüncesi devletin tebaası olan Müslüman toplumları elde tutamayınca zayıflamaya başlamıştır. Osmanlıcık düşüncesinin yerine gelen İslamcılık yerini başka bir düşünceye Türkçülük / Milliyetçilik düşüncesine bırakmıştır. O güne kadar İslamcı ve milliyetçi aydınların düşünceleri Sırat-ı Müstakim dergisinde beraber yayımlanırken, zayıflamanın getirdiği çözülme ile sadece İslamcılık düşüncesi derginin ana fikir kaynağı olmuştur. İslamcılık düşüncesine temel teşkil eden esasların önemli bir bölümü bu dergi sayesinde kitlelere ulaşmıştır.

İslamcılık düşüncesinin fikri temellerinin atıldığı ve tartışıldığı 2. Meşrutiyet döneminden sonra kurulan yeni devletin İslamcı kesime ve dindar kesime dönük politikaları mevcut İslamcıları kendi kültür ve dinlerini yaşatmak için cemaatleşmeye götürmüştür. Çok partili döneme kadar yeraltında faaliyet gösteren ve yine Bulaç’ın fetret dönemi diye tabir ettiği dönemi yaşayan İslamcılar, Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle yeni bir döneme başladılar. Yalnız 1960 askeri darbesiyle kendilerine yakın hissettikleri iktidarı kaybeden İslamcılar, aslında Türköne’nin yazdıklarından farklı bir durumda değillerdir. Türköne, Dindarlık her zaman olduğu gibi Türkiye’de her zaman halk çoğunluğunun genel eğilimi idi. Cumhuriyet’in tepeden inme modernleşme politikaları ile baskı altına alındı, horlandı ve aşağılandı. Demokrasi ile yani Demokrat Parti ile iktidarı ile belini doğrulttu. 27 Mayıs darbesi ile öz vatanında “garip ve parya” durumuna düşürüldü. 60’lı yılların sonlarında, 70’li yılların başlarında artık bazı şeylerin farkında olarak tanıdığım ve gözlemlediğim dindar insanlarda hep bir azınlık psikolojisi ve dışlanmışlığı hissederdim. Demek ki üzerlerinde korkunç bir baskı ve kontrol kurulmuştu. O zamanın ana akım medyasında dindarlığı ve dindarları aşağılayan haberleri ve karikatürleri de hatırlıyorum. Hâlbuki toplumun çoğunluğunu oluşturuyorlardı. Dağınık örgütsüz ve birbirine düşman hale gelmişlerdi.²⁹

²⁸ Ünsal, a.g.e., ss.82.

²⁹ Mümtaz’er Türköne, Doğum ile Ölüm Arasında İslamcılık, (1. Baskı), Kapı Yayınevi, İstanbul, 2012, ss.100.

İslamcılarının bu psikoloji ile başlayan 1970'deki mücadeleleri, onları değişim ve dönüşüme maruz bıraksa da yükselen-alçalan bir tempoda iktidara ortak ve iktidar yapmıştır.

1.2.2.2.İslamcılık Siyasetinin Özellikleri

Siyasal İslam düşüncesinin ilk olarak ortaya çıktığı yerler sömürgeleşmiş ülkelerdir. Bunun en önemli nedeni İslam toplumlarının sömürge altına girmeleriyle açıklanabilir. Sömürge baskısı altında ortaya çıkan siyasal İslam bir yandan kuramsallaştırılırken diğer yandan bilinçli bir halk yaratmak için aşırı bir söyleme sahip olmuştur. Osmanlı siyasal İslamcıları ile aralarındaki fark daha çok bu söylem çerçevesindedir. Bu söylemin Osmanlı siyasal İslamcılarında daha farklı olmasının sebebi ise bağlı oldukları ve dini temsil ettiğini düşündükleri bir devletin varlık sebebidir. O devleti kurtararak İslam'ı da kurtarabileceklerini düşünmektedirler.

Bu dönemin düşünürleri İslami düşüncenin içinden gelmiş İslam'ı bilen aynı zamanda ise modernitenin bütün yönleriyle tanışmış insanlardır. Bulaç, ilk dönem siyasal İslamcılarının düşünürleri, önde gelenleri, siyasal sözcüleri “ulema aydın” sınıfına aitti. Bu insanlar dini ilimlere ve İslam tarihine dair bilgilere fazlasıyla sahiptirler.Batı dünyasının eğitimini de iyi bir şekilde almışlardı.Mevcutta bulunan iki farklı dünyayı da yakından tanıyorlardı.Hem kamusal alanda hem de sivil alanda mücadele edebiliyorlardı.Bu sebeple Osmanlı devletinin yönetim kadrosu ve resmi uleması bu aydınlar dan pek hoşlanmıyordu .³⁰

İlk olarak ortaya çıktığı dönemde daha çok dinin esasları ve temeli olan Kur'an'ı ve sünneti doğru anlamak, içtihat kapısının açılması, içtihat;Kuran'a dayalı olarak hadislerde görülen durumlardan ve ayrıca icma ile net olan şer'i dayanaklardan bir yargıya varmaktır.³¹ Ve İslam'ın gücünü toplaması için cihat kapısının açılması düşüncelerine sahiptirler.

³⁰ Ali Bulaç, İslamcılarının Üç Nesli, http://www.zaman.com.tr/ali-bulac/islamcilarin-uc-nesli_1321780.html , 23.12.2014.

³¹ Mehmet Kırkinci, İctihat nedir? Şartları nelerdir?, <http://www.sorularlailamiyet.com/article/2743/ictihat-nedir-sartlari-nelerdir.html> , 30.12.2014.

İslam'ı temel alarak ortaya çıkan bu düşüncenin, Cumhuriyet'e doğru evrilmesinde ve moderniteye eklemlenmesinde düşünsel ve söylemsel farklılıklar görmek mümkündür. Ortaya çıktığı dönemde modern kavramlara ve düşünceye tepkisini sıkı sıkıya dini söyleme bağlı kalarak ve dini tek çözüm olarak görürler. Bunun en önemli sebebi de Kurtoğlu'na göre, modern İslam düşüncesinin, siyasi, ahlaki normlara karşı duruşunun temelinde İslam'ın geçmişe dönük pratiği yer almaktadır.³²

Değişen siyasal sistem ve dinden uzak bir devlet biçimi, siyasal İslamcılar ister istemez moderniteyle bağ kurmaya, mevcut söylemleri benimsemeye itmiştir. Bu dönemi daha çok modern bir ulus devlet temelinde ve onun batılı söylemlerini İslamileştirme çabalarıyla şekillendi. Daha çok moderniteden daha ileride ve daha önde bir din ispatına çabalandı. İslam'ın zaten modern bir din olduğu ve onun araçlarının İslam'ın özünde zaten var olduğu düşüncesiyle fikirler şekillendi. Çınar ise bu düşünceye farklı bakmaktadır. Çınar, İslamcılığın tam olarak modern olamayacağını düşünür. Buna sebep olarakta bir tarafta modernitenin bütün boyutlarını kabul eden bir akımın, diğer tarafta aydınlanmanın getirdiği idealleri reddetmesi olarak açıklar³³. Çınar'ın üstüne Gellner de, İslam'ın modernleşme süreci ile gerilemeyeceğini aksine gelişeceğini söyler. Bu da İslam'ın moderniteye kapalı olmadığı düşüncesini doğurur.³⁴

Bu dönemin düşünürleri ise önceki döneme göre İslam'ı daha yüzeysel bilen, İslami bilgiden uzak insanlardır. Bu dönem siyasal İslamcılarının öncü profili İslam dininin bilgilerinden haberi olmayan, İslam tarihini tam olarak bilmeyen, batı tarzı eğitimi tam olarak almış, mühendis, doktor gazeteci gibi meslek mensuplarının oluşturduğu iktidar hedefli siyasi liderlerdir.³⁵

Siyasal İslamcılarının moderniteyle bütünleşmeleri, kullandıkları ve yaşamlarına kattıkları modern kavramlarla ilgilidir. Sekülerizm, Liberalizm, Demokrasi, Milliyetçilik Siyasal İslamcılarının üzerinde düşündükleri modern

³² Zerrin Kurtoğlu, İslam düşüncesinin siyasal ufku, (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, ss.14.

³³ Çınar, a.g.e., ss.21.

³⁴ Elizabeth Özdalga, İslamcılığın Türkiye seyri sosyolojik bir perspektif, (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, ss.163.

³⁵ Ali Bulaç, İslamcılık üzerine tartışmalar, <https://serdargunes.files.wordpress.com/2014/08/ali-bulac-mc3bcmtazer-tc3bcrkc3b6ne-ve-yasin-aktayin-islamcilik-tartismalari.pdf> , 31.12.2014.

kavramlardır. Siyasal İslamcılık, şekillenmeye başladığı ilk andan itibaren, onu temsil eden gruplar tarafından, eleştirdikleri ve karşı oldukları batı dünyasının kavramları üzerinden düşüncelerini geliştirdiler. Üzerinde tartıştıkları ve düşündükleri konuları, o dönemin yayın organları olan gazete ve dergilerde, devletin yönetici kadrolarına, farklı yayın ve fikir sahiplerine ulaştırarak devleti ve dini kurtarmanın çabası içine girmişlerdir. İçine girdikleri bu çaba, onları dinin dogmalarıyla, modernitenin kavramları arasında bir bütünlük kurmaya götürmüştür.

Kurdukları bu bütünlük ortaya çıktığı günden bugüne İslamcılık siyasetinin özelliklerini değiştirmiş ve belirlemiştir.

1.2.3. Siyasal İslam'ın Muhafazakârlıkla İlişkisi

Avrupa merkezli bir düşünce yapısı olan muhafazakârlık, iki farklı şekilde kendini göstermiştir. Biri Fransız Devrimi'ne karşı duyulan tepkinin ürünü olarak belirmiş, diğeri ise İngiliz toplum düşüncesinin özülle kendini şekillendirmiştir. Çok farklı tanımlamalara ve eleştirilere maruz kalsa da, konumuz açısından muhafazakârlık bir düşünce ve ideoloji olarak neyi ifade ettiğidir. Bu bağlamda; Muhafazakârlık, insanın mevcut akılla, bilgiyle ve tecrübesiyle sınırlı bir yere kadar varabileceğini düşünen, toplumun temel kavramlarını içselleştirerek temel olarak buradan yola çıkan, hızlı ve radikal değişim ve dönüşümleri içeren sağ ve sol siyasi yapılanmaları kabul etmeyerek daha ılımlı ve yapıcı bir dönüşümü savunan siyaseti ise toplumun değer yargılarını sarsmayacak biçimde sınırlı bir çalışma alanı olarak gören düşünce tarzı, fikir birikimi ve bir siyasi ideolojidir.³⁶ Buradaki temel olarak insanın akıl, bilgi birikim bakımından sınırlılığına dayanan bu düşüncenin, dinle olan ilgisi ve siyasal İslam'la ilişkisidir.

Muhafazakâr düşünce, dini toplum ruhunun en temel yapı taşlarından biri olarak görmektedir. Nasıl ki devlet ve kurumları toplumun görünen fiziksel yönünü oluşturuyorsa, din de görünmeyen soyut ruhunu oluşturuyordur. Dinin eksik olduğu bir toplum ruhunu yitirmiş bir toplumdur. Ruhunu yitiren bir toplumu ise, bir arada

³⁶ Bekir Berat Özipek, Muhafazakârlık Nedir? , <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=822> , 01.01.2015.

tutmak imkânsızdır. Burke, içtenlikle bir inanca sahip olmakla, dinin toplumsal yararını vurgulamak arasında bir çelişki görmemiştir.³⁷

Muhafazakâr düşünceye sahip olanlar dinin toplum ve devlet üzerinde tutulması gereken üst bir varlık olarak düşünmezler. Farklı bir söyleyişle muhafazakâr düşünce sistemi içinde dine dayalı bir devlet ve siyaset düşüncesi yoktur. Muhafazakarların dine verdikleri önemin temel sebebi, dinin bir toplumsal motivasyon ögesi, manevi bir bağlılık kaynağı ve ahlakla olan bağıdır. Geleneklerin oluşma sürecinde dinin önemli bir yeri vardır. Toplumsal dayanışma, birlik duygusu ve beraberliği aşılayan bunu sağlayan manevi bir bağıdır.³⁸

Siyasal İslam, devlet tarafından her dönem muhafazakârlık olarak görülmüştür. Modern cumhuriyet algısıyla, İslam irticai bir faaliyet kaynağı olarak gösterilmiş ve dışlanmış. Siyasal İslam'ın muhafazakârlığa doğru evrilmesinde devletin verdiği tepkiler kadar tek parti dönemi laiklik anlayışı da etkili olmuştur. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra, rahat bir nefes alan siyasal İslamcılar, kendilerini yenileyen bir sürecin içine girmişlerdir. Bu dönemde onları devletle bütünleştiren ana tema, komünizme dair tepkileridir.

Devletçi muhafazakârlarla İslamcı muhafazakârları birbirine yaklaştıran ise milliyetçi muhafazakârlar olmuştur. Milliyetçi muhafazakârlar, dini milletin asli unsurlarından birisi olarak görmeyi meşrulaştırmıştır. Böylece din algısı, cemaat, gelenek ve ritüelliğe indirgenerek, İslamcılık muhafazakârlaştırılmıştır³⁹.

Cumhuriyet döneminde yasal zemini tamamen ilga eden İslamcılığın, kendini ifade etmek için bulabildiği en geçerli ve meşru kanal muhafazakârlık olmuştur.⁴⁰

Muhafazakârlık ve İslam arasındaki ilişkiyi doğrudan İslam üzerinden kurmanın yanıltıcı olacağı söylenebilir, ancak Müslümanların, her dönemde olduğu gibi modern zamanlarda da reel-politik olarak bir konumlanışı söz konusudur. Bu konumlanış, onları herhangi bir ideolojik bünyeye dâhil edebilmekte veya kendine

³⁷ Iain Hampsher Monk, Modern Siyasal Düşünce Tarihi, (1.Baskı), Say Yayınları, İstanbul, 2004, ss.347.

³⁸ Ömer Çaha, Muhafazakâr Düşünce Toplum, <http://libertedownload.com/LD/arsiv/34/03-Omer-Caha.pdf> , 01.01.2015.

³⁹ Tanıl Bora, Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığının Bazı Yol İzleri, Toplum ve Bilim, Cilt: 4, No: 74, 1997, ss.20.

⁴⁰ Yasin Aktay, İslamcılıktaki Muhafazakâr Bakiye, Çiğdem A. , “Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce”, (1.Baskı) , İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss.349.

özgü yapı ve görünümle de kazanabildiği gibi, ideolojik bir duruşu ifade eden-İslamcılık olarak Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet'te varlık bulmuş; ancak yaşanan gelişmeler onu bu haliyle bırakmayıp başka konumlanışlarla da kaynaşmaya yöneltmiş görünmektedir. Söz konusu olan olgu, yani muhafazakârlık, sadece İslamcılığın bir eklemlenmesi ya da İslamcılık ile özdeş görülmemelidir. Nitekim İslamcılık, muhafazakâr olarak algılandığında, Türk modernleşme projesinin de aynı oranda muhafazakâr kabul edilmesi gerekmektedir. Ve İslamcılık da aynı kaynaktan beslenmektedir⁴¹.

Muhafazakârlık ve siyasal İslam arasındaki bağı, siyasal İslam'ın sistem içine eklemlenmesindeki sıkıntıdan muhafazakârlığa doğru evrilmesi olduğu kadar, ortak değerleri olan; aile, devlet, birey ve topluma ait düşünceleri, demokrasiye dönük çelişkili tutumları ve değişim ile devrimi kısıtlayan yapılarıyla zaten belirli bir uyumu içyapılarında barındırıyorlar. Siyasal İslam, sistem içerisinde hareket edebilmek adına ne kadar muhafazakâr söyleme sarılıyorsa, muhafazakâr düşünce de belirli ölçülerde siyasal İslam'ın söylemine ve diline sarılıyor. Bunun en önemli örneği, AP'de siyaset yapan siyasal İslamcılar ile AP'nin kullandığı dine dayalı söylemler.

⁴¹ Bora, a.g.e. , ss.67.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAM

2.1.TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAM’IN ORTAYA ÇIKIŞI

Türkiye’de siyasal İslam’ın ortaya çıkışı yoktan var olan bir olgu değil Osmanlı devletinden kalan bir bakiyedir. Din unsurunun imparatorluk ölçeğinde birleştirici bir etkisi olmasından, Osmanlı toplumunun kendisini en fazla bu paydada görmesinden, imparatorluğun son dönem savaşlarında da din unsuruna din birliğine fazlasıyla yer verilmesinden ümitle yeni kurulacak devlette İslami esasların “hakkıyla” uygulanacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır.

İslamcılar, TBMM heyetinden, batı dünyasına ait olan kanunların yerine İslami dayanaklı bir sistemi içeren kanunların yeni kurulan devlette yapılandırılmasını istemekteydiler.⁴²

Osmanlı Devleti’nin son döneminde yanlış batılılaşma çabasına girdiğini düşünen İslamcılar yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin İslam’ı devletin inşasında yeniden dirilteceği düşüncesine ve yenileşme hareketine temel olacağı inancına ve beklentisine sahiptiler. Rejimin kurucuları ise onlardan farklı düşünüyorlardı. Hilafetin kaldırılmasıyla başlayan ve laik reformların uygulanmasıyla devam eden süreç çok partili döneme kadar katı bir laiklik uygulamasıyla sürmüştür. Özellikle halifeliğin kaldırılması siyasal İslamcı düşünce içinde bir sahipsizlik duygusuna yol açmış ve tepkileri birbirinden farklı olmuştur.

Türkiye’de İslamcı hareket, yeni sistem içerisinde gücünü kaybeden din adamları, tarikat şeyhleri, Atatürk karşıtları ve İslami düzen isteyenlerin bir araya gelmesiyle başlamıştır. Bu birliktelik halifeliğin kaldırılmasıyla daha da pekişmiştir. Hilafetin kaldırılmasıyla birlikte Müslümanların bir idare merkezinden mahrum bırakıldıkları gerçeği yatmaktadır. İslamcılar için bu olay travmatik sonuçları olmuş bir durumdur. Müslümanlar mevcut tarihsel pratiklerinde ilk kez idari olarak temsil edebilecek bir yapıdan, İslam’ın dünya idealleri görüşlerini ve planlarını hayata

⁴² Burhaneddin Duran, Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı, İdeolojik Konumları Dönüşümü ve Evreleri, Bora T., Gültekin M., “*Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 6 İslamcılık*”, (2.Baskı), İletişim yayınları, İstanbul, 2005, ss.131.

geçirmekten, İslam şeriatını uygulamaya, İslam adına siyasal bir varlıktan mahrum bırakılmışlardır.⁴³

Tunaya ise yeni devlette devam eden akımı şu şekilde ifade eder; İslamcılık cereyanı meşrutiyetle başlayan ve son bulan bir fikir akımı değildir. Meşrutiyet İslamcılarını teokratik bir saltanat formülü etrafında çevrelenmişlerdi. Bütün çabaları Osmanlı imparatorluğunun ihyası, yeniden kurulurcasına kalkınması gayesinde toplanmıştı fakat cereyan saltanatın yıkılışından sonrada devam etmiştir. Türk devrim hareketinin içinde de karşısında da bu cereyan mensupları görülür. Aralarında meşrutiyetten devredilenler olduğu gibi, yeni yetişenleri de vardır. Bu bakımdan, İslamcılık cereyanı, hayli değişik şartlar içinde, cumhuriyet rejimi içinde de devam edecek bir ortam bulmuştur ve bugünde aynı köprübaşılara sahip olduğu kanısındadır.⁴⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan islamcılık düşüncesi her ne kadar temellerini Osmanlı devletinden alsa da yeni kurulan devlete tepkisini de fazlasıyla, düşüncesinin sistematigine işlemeye başlamıştır. Laik reformlar ve dinden uzaklaşan, hatta dine karşı tavır alan politikalar bu dönem İslamcılığın tepkisiyle karşılaşmıştır. Mustafa kemal'in söylediği “ümmetten bir millet yarattık” sözü başlı başına nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşandığına en iyi referanstır.

Modernleşmenin en önemli aracı olan millileşme/ulusallaşma teziyle kurulan Türkiye cumhuriyeti, Müslüman tebaanın taşıdığı tüm zaafllara rağmen üst kimlik olarak gördüğü Müslümanlığı, tasfiye etmeye çalıştı. Müslümanlar Türk milleti olmaya ve Türk ulusalcılığına itaat etmeye zorlandı. Resmi ideoloji için Müslümanlık, ancak Türk kimliğinin bir alt versiyonu olabilirdi.⁴⁵

Türkiye cumhuriyeti kurulduktan sonra resmi ideoloji devamlılık arz eden şekilde dini kendi kontrol alanına almaya çalışmıştır. Şüphesiz bunun en önemli sebebi modernleşme adına dinin etkisinin kırılması ve sadece insanların vicdanlarında yaşayan bir hale getirilmesi düşüncesi yatmaktadır. Şeyh Sait isyanı ve

⁴³ Yasin Aktay, Halife Sonrası Şartlarda İslamcılığın Öz-Diyar Algısı, Bora T., Gültekin M., “*Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 6 İslamcılık*”, (2.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss.69.

⁴⁴ Tarık Z.Tunaya, İslamcılık Cereyanı Meşrutiyetin Siyasi Hayatı Boyunca Gelişmesi ve Bugüne Bıraktığı Meseleler, (1.Baskı), Baha Matbaası, İstanbul, 1962, ss.270.

⁴⁵ Hamza Türkmen, Türkiye’de İslamcılık ve Özeleştir, (1.baskı), Ekin Yayınları, İstanbul, 2008, ss.22.

menemen olayı gibi olaylar rejimin kurucu kadrosunun elini güçlendirmiş Takrir-i Sükûn Kanunu da toplumda gereken kırılma için yarar sağlamıştır. Bu dönemde İslamcı kesimi temsil eden grupların, kişilerin, irtica yakıştırması içinde ve gericilik unsuru olarak gösterilmeleri hareket alanlarını daraltmıştır. Türkiye cumhuriyeti içinde ortaya çıkan ve aynı zamanda sistemle entegre olmaya başlayan İslamcılığın rejimin sert tavrına rağmen kendini yeraltında örgütleyen bir yapı içinde var olduğu görülmektedir. Bu dönem İslamcılarını yeni devlette ortaya çıkmayla beraber Bulaç'ın dediği gibi bir fetret dönemine girmişlerdir.

1924 İslamcılarının hem siyasal hem idari açıdan Osmanlı Devleti'yle paralel olarak etkisiz hale getirilmelerinin tarihi olarak değerlendirilebilir. Bu tarihte şer'i ye ve evkaf vekâleti yerine diyanet işleri riyaseti ihdas edilmiş, tevhidi-i tedrisat kanunu çıkarılmış ve en önemlisi Osmanlının merkezi kurumu olan hilafet ilga edilmiştir.⁴⁶

2.2.TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAM'IN GELİŞİM EVRELERİ

Türkiye'de siyasal İslam'ın gelişim evrelerini incelerken sadece düşünce yapısı değil içinde bulunduğu şartları da incelemek gerekmektedir. Çünkü siyasal İslam daha çok içinde bulunduğu döneme ve şartlara göre şekil almış bir düşünce biçimidir. İçinde bulunduğu şartlara bakıldığında ise ana birleştirici unsuru din olan bir imparatorluktan, sekülerleşmeye çalışan bir cumhuriyete, oradan rejimi kuran ve şekillendiren kurucu kadronun tek parti dönemiyle ülkeyi yönetmesine, sonra gelen çok partili dönem, ardından rejimi ve mevcut ideolojiyi sağlamlaştırmak için yapılan askeri darbeler. Bu değişimler siyasal İslamcılarının elinde ve müdahalesinde olmadan dönemin ve şartların getirdiği durumlardır. Siyasal İslam'ın kendi içyapısıyla verdiği mücadelelerde onun gelişim evrelerine katkı sağlamıştır. moderniteyle ve demokrasiyle bütünleşme çabaları, sisteme eklenme uğraşları laiklik ile çatışmayla başlayan sürecin ona uyum sağlamaya doğru evrilmesine kadar siyasal İslam bir dizi evrelerden geçmiştir.

Kara'ya göre bu hareket imparatorluk ölçeğinde cemaleddin Efgani, sadık talebesi Muhammed Abduh, Seyid Ahmed Han, Seyid Emir Ali, Türkiye'de ise sırat-ı müstakim-sebilürreşad, beyanu'l hak, volkan gibi dergilerde kümelenen

⁴⁶ Bulaç,a.g.e.,ss.48.

kişilerin öncülüğünde ortaya çıktı ve gelişti.⁴⁷ Aktay ise; modernleşmeye ve batılılaşma projelerine katı bir muhalefetin yine bu kesimler tarafından yapıldığını ve mevcut Türkiye siyasal İslamcılığının bu kesimlerin sorunlara çözüm bulma çabalarının ihyasından öteye gidemediklerini belirtiyor.⁴⁸ Bu sebeple Türkiye’de ki siyasal İslam’ın gelişim evrelerine Osmanlı döneminden başlamak en doğrusu olacaktır.

2.2.1.Osmanlı Döneminde Siyasal İslam ve Özellikleri

Osmanlı dönemi, siyasal İslam anlayışının ortaya çıkmasına temel teşkil edecek olaylara sahne olmuştur. Siyasal İslam’ın Osmanlı döneminde ortaya çıkışı imparatorluğun güç kaybetmeye başlamasıyla ilişkilidir. Osmanlı devleti 1789 Fransız İhtilali’nin etkisiyle 1839 da Tanzimat ve 1856 da Islahat fermanlarını ilan ederek devletin güç kaybetmesini ve dağılmasını engellemeye çalışmıştır. Fransız ihtilalinin en önemli etkisi milliyetçilik akımının azınlıklar arasında yayılmasıyla kendini göstermiştir.

Modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir düşünce sistemi olan milliyetçilik düşüncesi Avrupa’da filizlenmiştir. Avrupa’da 19. yüzyıl başlarında ortaya çıkan milliyetçilik ideolojisi, sanayi devrimi sonrası yeni biçimlenmekte olan endüstri toplumunun bir ürünü olan, Fransız Devrimi ile sınıfsal çatışmanın odağı haline gelen ve siyasal iktidara ortak olma hedefindeki burjuvazinin yaslandığı en temel ideoloji konumuna gelmiştir. Yeni sınıfsal mücadelede burjuvazinin karakteri “milli”dir. 19. yüzyıl boyunca milliyetçilik, liberalizm ile birlikte burjuva devrimlerinin itici gücü ya da motoru işlevini görmüştür⁴⁹

19. yüzyıl boyunca ve özellikle de Tanzimat dönemi boyunca hemen hemen bütün devlet adamları Osmanlı toplumunun yaklaşık % 40’ını oluşturan gayrimüslim unsurlarının özellikle milliyetçilik hareketlerinin etkisiyle dağılmaması için farklı

⁴⁷ Kara.a.g.e.,ss.1.

⁴⁸ Yasin Aktay, Türk Dininin Sosyolojik İmkânı, (2.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, ss.29.

⁴⁹ M.. Ali .Ağaoğulları, Aşırı Milliyetçi Sağ, Schick İ.C.,Tonak,E.A.,”Geçiş Sürecinde Türkiye”, (6.baskı), Belge Yayınları, İstanbul, 2006, ss.190.

özüm arayışı içine girmişlerdir. Bu özüm arayışlarının en başında ise Osmanlıcılık fikri gelmektedir.

Bu döneme düşünce hayatını içinde çare bulmaya çalışan siyasal İslamcılar bir devlet projesi olarak Osmanlıcılık ile de tanışmış oldular. Çok sayıda etnik gruptan oluşan bir toplumsal tabana sahip olan Osmanlı toplumu milliyetçilik düşüncesinden en çok etkilenen imparatorluk olmuştur. Gayri Müslim toplulukları doğrudan etkileyen milliyetçilik düşüncesi, bu toplulukların ayrılıkçı hareketlerle ortaya çıkması noktasında, Osmanlı aydınlarını ve siyasasını imparatorluğun dağılma sorunu ile yüzleştirdiğinde gündeme gelmiştir. Ancak yine ilk aşamada Türk aydınlarının büyük çoğunluğu, Osmanlı topraklarında yaşayan birçok milletin yaptığı gibi milliyetçilik duygularını geliştirmek ya da bu düşünceyi savunmak yerine ortak bir kimlik yaratmak için Osmanlıcılık düşüncesini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu aydınlar, yüzyılın sonlarında filizlenen Türkçülük düşüncelerine hiç önem vermemişlerdir⁵⁰.

Fransız Devrimi'nden sonra Osmanlı toplumunu oluşturan farklı etnik, dinsel toplulukların milliyetçilik düşüncesinden etkilenerek bağımsızlık hareketleri içine girmeleri ve imparatorluktan ayrılma çabalarına karşılık, “Bütün etnik milliyetlerin üstünde tek bir kavramda birleşilen Osmanlılık idealini yaratarak mevcut parçalanmayı önlemeye çalışan fikir akımına ” ve “Osmanlı milleti” yaratma oluşturma çabalarına “Osmanlıcılık” denmektedir⁵¹

Namık Kemal Osmanlıcılık düşüncesinin ve siyasetinin en önemli figürü olarak ön plana çıkmıştır. Namık Kemal, Hürriyet gazetesinde yer verdiği görüşlerinde genel olarak “uygarlık düzeninin adaletle sağlanabileceği, adaletin ise ‘Osmanlı ümmetinin hukuku müsavâtı [hukuki eşitliği] ile gerçekleşebileceği,’ bunun ise meşveretle [danışmayla] sağlanabileceği biçimindedir”⁵². Namık Kemal, Osmanlı ümmeti kavramı ile milliyete ve dince ayrı unsurların bir araya geldiği bir toplumsal bütünlük olarak yorumlamaktadır⁵³.

⁵⁰ Ağaoğulları a.g.a. ss.190-191.

⁵¹ Akşin Selçuk Somel, “Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi (1839-1913)”, Bora T., Gültekingil M., “*Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*”, Cilt 1, (1.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s:88.

⁵² Somel,a.g.e.,ss.104.

⁵³ Somel,a.g.e., ss.104-105.

Osmanlıcılık düşüncesi etnik unsurların bir bir ayrılmasıyla devlet erki ve aydınların düşünce pratiğinden çıkmış ve yerine en azından Müslüman unsurların ve toprakların korunmasına dönük İslamcılık düşüncesi devlet politikası haline getirilmeye başlanmıştır.

Bu dönem aslında geleneksel İslam'ın ideolojik islama geçişine tanıklık etmektedir. Türköne bu durumu şöyle tespit ediyor; İslamiyet Müslüman Osmanlıların hayatlarının bütün noktalarına nüfuz etmiştir. Toplumu ilerletmek aydınlatmak, batının sahip olduğu medeniyet seviyesine çıkarmak isteyen bir sosyal mühendis, İslam'ın bu kapsayıcı niteliğini göz ardı edemez. Bu yüzden İslam, toplumun kalkınmasında, yeni fikirleri benimsemesinde güçlü bir manivela olarak hizmet görebilir. Bunun için İslam'ın genel prensiplerinden ilerlemeye açık hükümlerini ele alarak işlemek ve geliştirmek yeterlidir.⁵⁴

Resmi olarak İslamcılık Abdülaziz döneminde ittihad-ı İslam şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Belirgin bir siyasal araç olarak kullanılmaya başlanması ise II. Abdülhamit döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemden sonra özellikle söylemsel düzeyde “padişah, sultan, hükümdar yerine ‘halife’nin kullanımı” yaygınlaştırılmıştır Siyasal İslamcılık, ittihad-ı İslam adıyla 1870 ‘ten sonra Osmanlı devlet düşüncesinde yer bulmuş bir siyasi akımdır. Bu düşüncenin toplumsal alanda ortaya çıkışı ise ikinci meşrutiyetin ilan edilmesiyle sırat-ı müstakim dergisinin yayın hayatına başlamasıyla gelişmiştir.⁵⁵

İslamcılık düşüncesi II. Abdülhamit döneminde benimsenmeye başlamıştır. Öte yandan İttihat ve Terakki siyasetini de etkileyen bir düşünce sistemidir. Osmanlı İmparatorluğu’nun “meşruiyet zemini” arayışına yanıt vermek için zaman içinde panislamist vurguya da kaymıştır. İttihat ve Terakki içinde Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük, katı sınırlarla birbirinden ayrılan kesimler tarafından temsil edilmemiştir. Özellikle İslamcılık ve Türkçülük arasında devamlı ilişki vardır ve bu ilişkiden, birbirilerini hem zihnî hem de siyasi olarak etkilemiş anlamlı bir terkip ortaya çıkmaktadır⁵⁶.

⁵⁴ Mümtaz’er Türköne, Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu, (1.Baskı), Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.106.

⁵⁵ Kara, a.g.e., ss.1409.

⁵⁶ Ünüvar, a.g.e., ss.132.

Bu döneme dair siyasal İslam'ın özellikleri daha çok “ıslah”düşüncesi etrafında şekillenmiştir. Modern kavramlara dini karşılıklar üretilmeye çalışılarak daha çok, dinin özünde bütün bunların var olduğu, dinden uzaklaşıldığı veya yanlış anlaşıldığı için bu duruma gelindiği düşüncesi siyasal İslamcı düşünceye egemen olmuştur.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte görece bir özgürlük ortamının oluşması sonucu çeşitli düşünce dergilerinde diğer düşünce akımlarının olduğu gibi İslamcılık düşüncesine de tartışma ortamı bulunmuştur. İslamcılık düşüncesinin Türkiye'deki en önemli ismi olarak Mehmet Akif'in bu tip dergilerde yayınlanan yazıları ile zikretmek mümkün görünmektedir. İslamcılık düşüncesinin belirgin şekilde ortaya çıktığı dönem içerisinde Osmanlılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi düşüncelerden soyutlamak mümkün değildir. Bu düşüncelerin her biri birbirini etkilemiş ya da biri diğeri üzerinde üstünlük kurmaya çalışmıştır. Kara; 2.meşrutiyet devrinde İslamcılarının siyasi fikirlerinden bütünlüğü olan bir devlet anlayışı ve gelişmiş, işleyebilir bir devlet teşkilatı çerçevesi çıkarmak çok zor gözüküyor. Diğer fikir akımları içinde geçerli olduğunu kuvvetle tahmin ettiğimiz bu tespit, aslında geleneksel siyaset etme anlayışlarının ve siyasi yapıların, Osmanlı modernleşmesi ile nasıl uyum gösterecekleri veya nasıl, ne ölçüde değişime uğrayacakları konularında yeterli açıklığın, açıklığa kavuşturma cehdinin, hatta böyle bir problemin olmayışıyla yakından ilgilidir.⁵⁷

İslamcılık açısından bakıldığında Akif, özellikle Batıcılık düşüncesinin net bir şekilde Batı taklidine yönlendirdiği düşüncesini eleştirir. Akif, Batı modelini tüm yönleriyle ve olduğu gibi almaktansa muhafazakâr bir süzgeçten geçirerek kendi öz değerlerimize adapte ederek almamız gerektiğini de vurgular. Aslında muhafazakârların aksine değişimden ve modernleşmeden yanadır ancak bu değişimin niteliği konusundaki tavrı kendimize ait unsurları tashih ederek, aşırı kendimizden yaparak' yenileşme yönündedir⁵⁸

Akif'in İslam anlayışı da kabaca dini hurafelere inanmaktansa yaygın yanlış inanışların düzeltilmesi yönündedir. Bu anlamda İslam'ı doğru anlayıp değerlendirmek gerekmektedir. Osmanlılık düşüncesinin zaman içinde kurtarıcı bir

⁵⁷ İsmail Kara, İslamcılarının Siyasi Görüşleri 1 Hilafet ve Meşrutiyet, (2.Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, ss.143.

⁵⁸ Ünsal, a.g.e., ss.79.

rol üstlenememesi gibi İslamcılık fikri de imparatorluğun dağılmasını engelleyememiştir. Tıpkı gayri-Müslim unsurların tek tek ayrılması gibi “Müslüman unsurların 1910 Arnavut İsyanı ve süre giden Arap isyanları ile imparatorluktan kopmaya başlaması üzerine İslamcılık düşüncesi” zayıflamıştır⁵⁹.

Türk toplumunun yapısal formasyonun da belirleyici rolü olan bir diğer siyasal düşünce, Modernleşme ya da Batılılaşma akımıdır. Modernleşme, milletlerin tarihsel sürecinde, modern batı uygarlığı ile karşılaştığı dönemlerde ortaya çıkan, çağdaşlaşma noktasında geri kalmamak için bu uygarlıkla ilişkiye geçmeyi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı, karşılaşılan modern uygarlıkla diyalog kurmayı yararlı gören ve bu uygarlıktan düşünce, kavram, kurum, kültür vs. almayı toplumun ilerlemesi için zorunlu gören çok yönlü bir siyasal akımdır.

Rejimin kurucu kadrolarının din konusundaki tavrı ve katı bir tutumla laikliği uygulamaya çalışmalarının nedeni İslamiyet’i rejimin karşısında görmeleridir. Devletin kurulduğu ilk yıllardaki reformların çoğu yapısal değişimler yerine toplumun değerler dünyasını değiştirmeye odaklıdır. Yeni kurulan devletin esas amacı modern ve batılı bir toplum yaratmaktır. Türk Milleti imparatorluktan kalma bir tarihi paylaşan insanlar topluluğu değil, batı medeniyetiyle ortak bir geleceği paylaşacak insanlar topluluğundan oluşacaktır. Sonuç olarak Türk toplumunu geri bırakan İslami bir düşünceyi değil ileri götürecek batılı düşünceyi topluma aşılacak istemektedirler.

Tanzimat dönemi sonrasında, Osmanlı’daki milliyetçilik akımları çok başarılı olamamıştır. Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirlerinin iş görmemesi beraberinde ülkenin hızlı bir şekilde parçalanmasında da etkili olmuştur. Bu noktada Türkçülük akımı son derece etkin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Tüm bu akımlar, siyasal İslam kavramının gelişiminde son derece önemli bir basamak olmuşlardır. Bununla birlikte Osmanlı Devletinin kendisi ile ilişkili olarak geliştirdiği ilk İslami milliyetçilik akımları olarak karşımıza da çıkmaktadırlar. Bu nedenle bu akımların her birinin detaylı bir şekilde anlatılmasının siyasal İslam’ın gelişim çizgisinin görülebilmesi için önemli olduğu düşünülmektedir.

⁵⁹ Ünsal, a.g.e., ss:82.

İmparatorluk sınırları içerisindeki gayrimüslim milletlerden olan Yunan, Sırp, Romen, Bulgar milliyetçiliklerinin ve Müslüman olmalarına karşın Arap ve Arnavut milliyetçiliklerinin gelişmesi ve etkinlik kazanması, Osmanlıcılık idealinin iflas etmesine yol açmıştır. Bununla birlikte Osmanlı devletinde en fazla nüfus Türk nüfusedir. Buna rağmen milliyetçilik duygusunun en geç geliştiği etnik grup olmuştur. Türklerde milliyetçilik düşüncesinin geç gelişmesinin çeşitli sebepleri vardır. Buna göre Türkler Osmanlılık idealini önde tutmuşlardır. Osmanlılık üst kimliğini benimseyerek kendi kimliklerini ön plana çıkartmaktan çekinmişlerdir. Milliyetçilik, Türkçülük düşüncesinden Türk milli kimliğine çevrilmiştir.

Türkçülük, On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında gelişirken, Türklüğün milli kimliğe ilişkin bir anlam evrenine eklemlenmesi ancak 20. yüzyılın başında gerçekleşmiştir. Millet sisteminin dağılması, yani millet kolektif kimliğinin ortadan kalkması; imparatorlukta Arap milliyetçiliğinin yükselmesine bağlı olarak ümmet idealinin zayıflaması; Rusya’da Türkçe konuşan halklar arasındaki milliyetçiliğin yükselişi ve buradaki önemli milliyetçilerin Osmanlı imparatorluğuna gelerek milliyetçi ideolojinin siyasal alanda hegemonik bir konum edinmesinde kritik rol oynamaları; On dokuzuncu yüzyılda Avrupa’daki Türkoloji çalışmalarının gelişmesi ve Türkçe konuşan halklara yönelik siyasal ilginin artması ve eğitim için Avrupa ülkelerine gönderilen öğrencilerin milliyetçilik düşüncesini öğrenerek dönmüş olmaları gibi nedenler milliyetçilik tartışmalarının odağında yer almaktadır⁶⁰.

İslamcılık fikrinin zayıflaması ile birlikte ön plana çıkan düşünce ise Türkçülük olmuştur. Ancak Akif’in düşüncelerini dile getirdiği yayın organı Sırat-i Mustakim’de o zamana kadar İslamcı ve Ahmet Ağaoğlu gibi milliyetçi aydınların düşünceleri yan yana yer bulabilirken bu çözülme ile birlikte yalnızca İslamcılık düşüncesi yer bulmaya başlamıştır. Türkçülük düşüncesi Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde cereyan eden milliyetçilik akımlarının artması, Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirlerinin imparatorluğun dağılmasına engel olamaması sonucu ağırlık kazanmıştır⁶¹.

Ziya Gökalp, Genç Kalemler dergisinde Turancılık ideali, dil ve siyaset konularında fikri yazılar yazmaktaydı. Ayrıca dönemin diğer iki önemli akımı olan

⁶⁰ Orhangazi Ertekin, Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları, Bora, T., “*Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik 4*”, (3.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, ss.348.

⁶¹ Ertekin, a.g .e., ss.348.

Panislamizm ve Osmanlıcılığa karşı Türkçülük ve Batıcılığı vurgulamıştır. Gökalp İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir üyesi olup, hem düşünsel anlamda hem de siyasal anlamda cemiyete büyük katkıları olmuştur⁶². Gökalp'in 'İslamlaşmak' dediği, İslam'ı, belirttiğimiz üzere, ulusçu bir çizgide reforme etmek, kamusal alandan çekmek ve ibadet dilini Türkçeleştirmek gibi önlemlerle ulusal kültürü destekleyecek bir duruma getirmektir⁶³.

Ziya Gökalp Türk milliyetçiliği, türk milli kültürü ve modernleşmiş İslam'ın uyum içinde olabileceğini düşüncelerinde ifade etmiştir. Ona göre din Türk milletin vazgeçilmez bir ögesi olmuştur. Kendini yenileyen toplumda dinin önemini dile getirmiştir. Tutucu bir din yorumuna da karşı çıkmaktadır. Siyasal İslamcılara göre millet kavramı ümmet ile aynı anlamı ifade eder. Türkçülere göre ise millet bir insanın kendisini ait olarak hissettiği topluluktur.

Türk siyasetine yön veren Türk İslam sentezinin temelleri Osmanlı Devletinin son dönemlerinde atılmıştır. Osmanlı'nın son zamanlarında dönemin entelektüellerinin ve bürokratlarının Batı'da ortaya çıkan modern ideolojilerden etkilenecek Osmanlı'nın kurtuluşuna dönük formüle etmeye çalıştıkları özgün düşünce akımlarının Türk-İslam sentezi fikrinin özünü etkilediği söylenebilir. Osmanlıcılık, Türkçülük, İslamcılık gibi imparatorluğun mirasını ve bütünlüğünü korumaya yönelik olarak geliştirilmeye çalışılan formüller Osmanlı'nın kaderini değiştiremese de Cumhuriyet rejiminin ideolojik inşası sürecine farklı düzeylerde katkı sağlamıştır. Kemalizm bu akımların etkisinde kalarak kendi resmi ideolojilerini kurmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde imparatorluk mirasını muhafaza etmeye yönelik her biri kendi içinde dönemsel olarak son derece geçerli dayanaklara sahip düşünce ve siyaset akımları olan Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük bugünün düşünce dünyasını ve siyasetini dolaylı olarak etkilemeyi sürdürmektedir. Öte yandan asıl kritik olan ise Cumhuriyet döneminde ve sonrasında özellikle Kemalist modernleşme düşüncesinin hakimiyeti, öncü düşünce ve siyaset akımları olarak Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülükten ekilenmiş ve yararlanmış olsa da zaman içinde onlardan ayrılmışlardır.. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu

⁶²Ünivar, a.g.e., ss. 30.

⁶³ Ünivar, a.g.e., ss. 133.

düşünceleri benimsemiş ya da beslemiş düşünürlerin Cumhuriyet projesinden bir şekilde uzaklaştırıldıklarını ya da küstürüldüklerini söylemek mümkün görünmektedir. Belki de bu nedenle 1945 sonrası çok partili rejimle birlikte başlayan Kemalizme muhalefet şeklinde değerlendirilebilecek “aykırı” muhafazakâr-milliyetçi düşünce dünyasının Osmanlı son döneminde ortaya çıkan düşünce akımlarından ve düşünürlerinden fazlasıyla beslendiklerini söylenebilir.

2.2.2.Cumhuriyet Döneminde Siyasal İslam

Kurtuluş savaşı sürecinde ve Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde Siyasal İslamcılık Osmanlı dönemi İslamcılığını devam ettiren bir niteliktedir. 1908’den sonraki siyasi ortamı böyle değerlendirmek gerekmektedir. 1908’den sonraki bu siyasi ortamda İttihat ve Terakki Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası Osmanlı meclisinde kendini temsil eden bağımsız topluluk gruplarıydı.

Muhafazakâr bir toplumun eğilimlerini temsil edebilmek iddiası ile meşrutiyetin iki büyük partisi, birbirinin amansız hasmı, ittihat ve terakki ile Hürriyet ve itilaf, program ve aksiyonlarında İslamcı görüşlere yer verdikleri gibi, İslamcı cereyan mensupları içinde taraftar ve aleyhtarlarını bulmuşlar ve makalelerden vaazlara kadar öğülmüş ve yerilmişlerdir.⁶⁴

Siyasal İslam’ın bu döneme dair en önemli özelliği hilafet ekseninde bir siyaseti hem aydın-düşünür, hemde devleti temsil eden gruplar ve hanedan tarafından verdikleri mücadelelere destek amacıyla sıkı sıkıya bağlandıkları dini bir kurum olarak görmek mümkündür. Ortaylı bu durumu; Hilafet müessesesi herhalde on üç asırlık tarihi içinde en zor ve ilginç dönemini 1919-1924 Türkiye’inde yaşamıştır.1919’da Anadolu’da işgal kuvvetlerine karşı mücadele “Hilafet ve saltanatı kurtarmak” sloganını ihmal etmiyordu⁶⁵ diye tabir ediyor.

Siyasal İslamcı kesimin bu döneme ait bir başka özelliği ise batılılaşma üzerine yoğunlaşması oluyor. Mardin bu durumla ilgili; ikinci meşrutiyet dönemine girilmeden önce 1905 yılında, Japon devletinin Rusları yenmesiyle mevcut sistemin

⁶⁴ Tunaya, a.g.e., ss.107.

⁶⁵ İlber Ortaylı, Nevzat Yalçıntaş, Mümtaz’er Türköne, Türkler İslamiyet ve Hilafet, (2.Baskı), Yakamoz Kitap, İstanbul, 2014, ss.41.

modern bir sistemde saklanabilirliği düşüncesi ortaya çıkmıştı ve önem kazanmıştı. Merak edilen konu ise; Osmanlılar da Japonlar gibi Batı'nın teknoloji ve tekniğinden faydalanıp kendi gelenekleriyle yola devam edebilirmiydi? İslamcı şair Mehmet Akif, bu tezleri 1908 den sonra ortaya atan belirgin kişiler arasında yer alır. Böylece 1908-1918 yılları arasında Batı'yı "taklit" etmeye karşı koyan İslamcı bir akım görüyoruz.⁶⁶

Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesinde İslama dayanan etkenlerin ve İslamcılığın etki ettiği topluluklarla ilgili Mardin'e göre Milli mücadele döneminde etkili tepkinin sürmesinin çoğunlukla sahip çıkılmayan bir İslami duruşu ve etkisi vardır. Halk tabanına etki eden ve birebir etkileşimde olan İslami kurumların bu noktada önemli rol oynadığı görüşüne sahiptir.

Türkiye'nin bağımsızlık savaşını yöneten kadrolarının sık sık İslamcı söyleme sarılarak yürüttükleri mücadele savaşın kazanılmasıyla yeni bir boyut aldı. Yeni bir devlet kurulmuş ve yeni devleti kuran kadrolar Türkçülük- batıcılık anlayışıyla bu devleti şekillendirmek istemektedirler. Bu şekillendirme işlemini ise rejimin partisiyle toplum hayatına ve sisteme enjekte edeceklerdir. İslamcıların tepkisi de ona göre şekillenecektir.

2.2.2.1. Tek Partili Dönemde Siyasal İslam

Osmanlı devletini diniz özünden uzaklaşmakla, dini yanlış anlamakla ve yanlış batılılaşma süreçleri geçirmekle itham eden İslamcılar, yeni kurulan cumhuriyetin İslami bir nizama sahip olacağı düşüncesiyle çıktıkları bu yoldan cumhuriyetin kurucu kadrolarına dair şüphelerinde haklı olduklarını görerek yeni bir döneme adım attılar.

Cumhuriyet Halk Fırkası 1923'de kuruldu., CHF Anadolu ve Rumeli müdafaayı hukuk cemiyetlerinin zamanla parti haline gelmesiyle oluştu. Mustafa Kemal, Öğüt, Yeni gün ve Hâkimiyeti Milliye gazetelerine Halk Fırkası adıyla siyasi bir parti kurmak amacıyla olduğunu belirtmişti. Yine Mustafa Kemal, ortaya koyacakları şeyin müspet millet programı olacağını, bağımsızlık, iradenin kayıt ve

⁶⁶ Şerif Mardin, Türk Modernleşmesi, (20. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.16.

şart gözetmeksizin millet hâkimiyetine dayanacağını, bu iki temel noktanın halk fırkasının temel programı içinde yer alacağını ve Halk Fırkası'nın halkımıza siyasi bir terbiye ve bilinç vermek için bir mektep olacağını belirtmiştir. Bu açıklamadan sonra Anadolu ve Rumeli müdafaa-i hukukun programı niteliğindeki dokuz ilkeyi yayınlarak, tüzük ve programı yapılmış seçimden 49 gün sonra İçişleri Bakanlığına bir yazı gönderilerek halk partisinin kurulduğunu açıklamıştır. 9 Eylül 1923'te Partinin başkanlığına Gazi M. Kemal genel sekreterliğine Recep Peker getirilmiştir.

Kurtuluş mücadelesini yürüten önderlerin içinde yer aldığı, bürokrasinin (sivil- asker) temelleri olan Halk Partisi kuruldu ve tek parti olarak iktidarda yerini aldı. CHP'nin tek parti anlayışındaki iktidarı kesintisiz olarak 27 yıl sürecek bir dönemi beraberinde getirdi. Parti kurulduktan sonra hemen seçimler yapılmış, bu seçimlerde daha önce Mecliste bulunan muhalefet tasfiye edilmiştir. Bu yeni oluşturulan Meclis, Lozan anlaşmasını onaylamış ve devrimleri başlatmıştır. Bu süre içerisinde partinin temel ilkeleri cumhuriyetçilik, halkçılık ve milliyetçiliktir. Partinin yönetimdeki kadroların amacı yapmak istediklerini kısa süre içerisinde başarmak ve yeni kurulan devleti modernleştirmektir.

29 Ekim 1923 yılında, Cumhuriyetin kurulmasıyla başlayan süreç siyasi İslamcıların devletin yönetim şekli cumhuriyet olsa da halifelik kurumunu varlığını yeni kurulan devlette bir denge unsuru olarak görüyorlardı. Ahmad; manevi güçleri olan halifenin devletin başı olarak yönetimde kalması gerektiğini ve mecliste geçen yasaları onaylayarak İslam'ın yasası olan şariat ilkelerinin ihlal edilmeyeceğini düşünüyorlardı.⁶⁷

Yeni rejimin yeni ve modern bir toplum yaratma projelerine sıcak bakmayan İslamcılar saltanatın kaldırılmasının ardından halifelik makamını bir muhalefet aracı olarak görmeye başladılar. Halifenin saltanatı özlediği dedikoduları ortada dolanmaya başlayınca kurucu kadro bir karar almaya kalktı. Ortaylı; Kemalist iktidarın hilafeti saltanatın bir uzantısı olarak gördüğü ve iktidara tam sahip olabilmek için bu kurumu kaldırmak istediği, o günden bu güne literatürde ve siyasi mahfelerde hep tartışılmış ileri sürülmüştür.⁶⁸

⁶⁷ Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, (12.Baskı), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, ss.68.

⁶⁸ Ortaylı, a.g.e., ss.42.

Türkiye’de muhafazacı muhaliflerin cumhuriyete karşı esas itirazı, onun Türk ulusunun hem kendi İslami ve imparatorluk geçmişiyle, hem de bu kadar uzun süre lideri oldukları Müslüman dünyasıyla bağlarını tehlikeye koyacağı idi. Gelenekçi kuvvetlerin her ikisine de bağlılıklarının canlı sembolü olan halifenin şahsı etrafında toplanmaları kaçınılmaz idi.⁶⁹

Mustafa Kemal’in hazırlıklarını tamamladıktan sonra meclise getirdiği kanun teklifiyle, halifelik 4 Mart 1924 tarihinde kaldırılmış ve halife ile hanedan mensupları sürgüne gönderilmiştir.

Hilafetin kaldırılmasıyla birlikte İslamcılığın devlete de vatan kavramına da bakışı İslamcı addedilebilecek kitleler için tam bir çeşitlenme ya da farklılaşma vesilesi haline gelmiştir. Cumhuriyet sonrası dönemde siyasal İslamcıların devlet ve siyaset içinde yabancı kaldıkları oldu. Bu yabancılaşmanın bir kısmı siyasete yön verenlerin sistematik bir dışlaması sonucunda idiye de, önemli bir kısmı da siyasal sistemin hem bu dışlamasına hem de İslam’la arasına, halkın beklentilerinin hilafına bir mesafe koymasına bir tepki olarak gelişti.⁷⁰

Tek parti yönetimi anlayışı modern bir millet yaratma projesini içeriyordu ve modernleşmek laik bir devlet yapısıyla mümkündü ve topluma bu modernlik laiklik temelinde gelişen reformlarla verilebilirdi. Bu çabaların en etkilisi ve siyasal İslamcıları en çok etkileyeni şüphesiz 1925 ‘te kabul edilen takrir-i sükûn kanunudur.

1925 Mart ‘ta Takrir-i sükûn kanunuyla gelişen siyasal ortamla birlikte bundan sonra Türk devletinin yönetim şekli tek partiye dayalı, otoriter bir sistem daha doğrusu diktatörlüktü. Takrir-i sükûn Kanununun ve bu yasa gereği kurulmuş olan mahkemelerin bütün muhalefeti susturmada nasıl kullanılmış olduğunu gördük.⁷¹

Bu dönemde halka rağmen halk için prensibi ortaya çıkmıştır. Bu da Türk demokrasinin kendiliğinden yerleşmesini ve milletin bizzat yönetime katılmasını geciktirmiş, milletle devletin arasındaki kuvvetli bağların çözülmesine sebebiyet verdiği gibi, halkın siyasi katılımını ve siyasi kültürün oluşmasını olumsuz yönde

⁶⁹ Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, (6.baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996, ss.262.

⁷⁰ Aktay, a.g.e., ss.68.

⁷¹ Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, (26.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.261.

etkilemiştir. Demokrasi için gerekli olan vesayetsiz bir meclis, çok partili hayat ve iktidara gelebilecek bir muhalefetin varlığıdır. Bu şartlar olmadığı zaman demokrasiden söz edilemez. Bunun içindir ki bu dönemde demokrasinin varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu kriterlere göre Cumhuriyetimizin ilk yıllarında demokrasi olgusunun olmadığı görülmektedir.⁷²

Hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete bağlı olduğu bir anayasal düzende muhalefet olmaksızın iktidarda olmak tepki topluyordu. Atatürk'te; "Vakıa bir meclis vardır, fakat dâhilde ve hariçte bize diktatör nazarı ile bakıyorlar"⁷³ sözüyle de dışa vurduğu üzere bundan rahatsızlık duyuyordu. Aslında Atatürk'te de çok partili hayata geçme isteği vardı. Bu sayede hem eleştiriler engellenecek hem de kendisine karşı olan muhalefeti de görme imkânına sahip olacaktı. CHF' ye karşı duyulan tepkiyi etkisizleştirmek için "Kendi muhalefetini kendin üret" tarzında kontrollü bir muhalefet partisi gerekli idi. Bu nedenle Ali Fethi Bey'e bir parti kurması söylendi. Partinin ismi belli, finansmanı hazır, kurucuları da belliydi. Bütün bu özellikleriyle Serbest Cumhuriyet Fırkası tam anlamı ile bir muvazaa partisiydi.

Bizzat tek parti olgusunda yatan bir gerçekte rejimin demokratik değil de otoriter niteliğidir. Bunda devlet kurtarıcısı olarak ortaya çıkan bir partinin henüz kurtardığı bu devletin ve kurduğu Cumhuriyetin bekçisi rolünü üstlenmiş olmasının da tesiri vardır. Nitekim bu rol nedeniyle ki parti siyaset tekeli elinde tutmuş ve hem yaptıklarıyla (devletin kurtarılışı ve Cumhuriyetin kuruluşu) hem de yapacakları (Demokrasi için gerekli ortamı hazırlama) için tehlikeli olacağına inandığı faaliyetleri yasaklama yoluna gitmiştir. Nitekim ilk kez 1924'de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruldu ve kuruluşundan 7 ay sonra Şeyh Said isyanının çıkması üzerine "irtica" gerekçesi ile kapatıldı. Çıkarılan Tahrir-i Sükun Yasası ile her türlü muhalefet engellendi ve 1930'a kadar yeni bir siyasi faaliyet ortaya çıkmadı. Bu arada muhaliflerin hemen hepsi tasfiye edildi. Geriye kalanlar ise yeraltına çekilmek, ya da CHF içinde yer almak zorunda kaldılar.⁷⁴

Yapılan reform ve devrimler ile Osmanlı reformlarının özü ve amacı birbirinden çok farklıdır. Osmanlı devletindeki reformların temeli, devletin yapısını güçlendirmek ve ömrünü uzatmak iken, yeni kurulan cumhuriyetin asıl amacı,

⁷² Abdurrahman Dilipak, Menderes Dönemi, (6.Baskı), Beyan Yayınları, İstanbul, 1990, ss.42.

⁷³ Dilipak, a.g.e., ss.16.

⁷⁴ Nukhet Turgut, Siyasal Muhalefet, (1.Baskı), Birey-Toplum Yayınları, Ankara, 1984, ss.256.

"modern bir devlet yapısına ulaşmak" esas kabul edilmiştir. Fakat ferdi, sosyo-ekonomik değişim, Türk milletinin geleneksel toplumdan, modern topluma geçişini sağlayacak olan modernleşmenin her merhalesinde köklü bir başarı sağlayamamıştır.⁷⁵

SCF' ye büyük kitlesel iltihaklar ve mevcut sisteme yönelik eleştirisi olanların çoğunluğu ise her şeyi bozdu. 12 Ağustos 1930'da parti kurulduktan sonra bir heyecan dalgası bütün yurdu kapladı. Ali Fethi Bey nereye giderse gitsin halktan aldığı büyük destek kendini belli ediyordu. Yol boyunca halk sevgi gösterilerinde bulunurken, resmi yetkililer, iktidar partisinin temsilcileri, asker ve vilayet bu geziden oldukça tedirgin olmuşlardı. Sindirilen halk ellerinde bayraklarla yollara dökülmüş rejim aleyhinde sloganlar atıyordu. Ekim 1930'da yapılan yerel seçimlerde de durum açık bir şekilde ortaya çıkmıştı. Bütün tedbirler alınmış, açık oy ve gizli sayım yoluna başvurulmuş, jandarma gözetiminde yapılan seçimlere rağmen bazı yerlerde halkın SCF ye teveccühü gözden kaçmamıştı. Noter tespiti ile kazanması gereken bölgelerden bile CHF 'nin kazandığı haberleri geliyordu Ankara'ya.

İsmet paşa durumun farkındaydı ama birçok il ve ilçe sonuçları ittifakla verilmiş oylar şeklinde açıklanmış CHF'nin seçimleri kahir ekseriyetle kazandığı ilan edilmişti. Bütün caydırıcı baskılara rağmen SCF çok kısa sürede yurdun birçok yerinde teşkilatlanmış ve başarı kazanmıştı. Ama sandık başka türlü gösteriyordu ve bu başarı onun sonunu getirecekti. Mustafa Kemal'in eski ittihatçı arkadaşları kendileri için yeni bir muhalefet odağı bulmuşlardı. Halkın müthiş ümidi ve muarızların planları karşısında kendini tehlikede hisseden yönetim bu işi bitirmekte kararlı idi. Fethi Bey de farkında olmadan sürüklendiği maceranın farkında idi. Partiyi kapatmaktan başka çare gözükmüyordu. Fikrini Mustafa Kemale açtı. Bir yandan da halka bunca umut verdikten sonra, onları kendi hallerine terk etmek gibi bir yanlışlığı içine sindiremiyordu. Ali Fethi Beyin Meclisteki konuşmasından bir gün sonra 16 Kasım'da SCF yöneticileri toplandı ve partiyi kapatma kararı verdiler. 12 Ağustos 1930'da kurulan parti 17 Kasım 1930'da siyasi hayatına veda etti.⁷⁶

⁷⁵ Utkan Kocatürk, Atatürk ve Devrimleri Kronolojisi (1918-1938), (1.Baskı), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1973, ss.240.

⁷⁶ Turgut, a.g.e., ss.261.

SCF kapanmıştı ama SCF'yi vesile ederek ortaya dökülmeye başlayan kitlesel muhalefet Ankara'yı rahatsız etti. Özellikle de bazı din âlimlerine halkın gösterdiği büyük teveccüh endişelere sebebiyet verdi. Bu arada bazı tarihçilere göre tamamıyla Mahmut Esat, Şükrü Kava ve Vasıf Çınarın bir tertibi olarak 23 Aralık 1930 da o mefhum hadise meydana geldi. SCF' nin kapatılmasında 36 gün sonra tertiplenen Menemen olayı bahane edilerek, ülkenin dört bir yanından Müslüman âlimler toplanarak sindirilmesi yoluna gidilmişti. Yurdun dört bir yanından 2200 kişi toplanmıştı. Askerî mahkeme sonuçta 33 kişiyi idam etti. Bu yangın söndürme operasyonu sırasında Cumhuriyetin kurulmasında emeği geçenlerin bir kısmı idam sehpasını boylamış, bir kısmı faili meçhul cinayetlere kurban olmuş, bir kısmı ülkeyi terk etmiş, bir kısmı da inzivaya çekilmek zorunda bırakılmış, hatta konuşmalarına, hatıralarını yazmalarına bile izin verilmemiştir.

Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Refet Bele, Sakallı Nureddin Paşa, Cafer Tayyar Eğilmez inzivaya çekilenlerden sadece birkaçı. Mehmet Akif, Rauf Orbay, Rıza Nur, Halide Edip Adıvar ülkeyi terk edenlerden idiler. İzmir suikastı operasyonu, Osmanlı döneminden kalan ve Cumhuriyet yönetimine intikal eden İttihatçıların sonunu getirmek için düzenlenen bir operasyondur. Menemen vakası ise bazı Nakşî hocalara ve genelde Müslümanlara karşı başlatılan bir sindirme operasyonunun ilk hareket noktasıdır.⁷⁷

Bu olaydan sonra tek parti rejimi Türkiye'de yerini sağlamlaştıracak, herhangi bir muhalefete rastlamaksızın, baskı altında istediğini yapacaktır. Bu bağlamda kendileri dışında hiçbir sese itibar etmeyen ve buna tahammülleri dahi olmayan CHF yeni bir parti kurdurmayacaktır. Ta ki 1945 yılına kadar. Bu yıllarda batıdan Liberal rüzgârların esmesi ve baskıların artması ile Liberal hareketler güç kazandı ve partileşme hareketleri başladı. Tek parti dönemi fiilen sona ermemekle birlikte muhalefetin önü açıldı. Böylece toplumdaki değişik İstekleri dile getiren birçok parti kuruldu. Sadece 1946 yılında 14 siyasi parti kuruldu.⁷⁸

1948'de ise "Türkiye Yükselme Partisi", DP'nin muhalefetini yetersiz bulan "Millet Partisi" ve daha sonra MP ye katılan "Öz Demokratlar Partisi", "Serbest Demokrat Partisi", "Müstakil Türk Sosyalist Partisi" kuruldu. 1948'de beş yeni parti

⁷⁷ Ahmet Ağaoğlu, Serbest Fırka Hatıraları, (2.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.107.

⁷⁸ Kocatürk, a.g.e., ss.247.

kurulurken, 1949'da "Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi", 1950'de de "Müstakiller Partisi" kuruldu.⁷⁹ Bu partiler içinden ancak Demokrat Parti seçimlerde başarılı olabilmiş ve yıllar süren CHF iktidarını sona erdirerek yeni bir döneme damgasını vurmuştur.

Tek parti döneminde, siyasal İslam rejimin gerçekleştirmek istediği reformları katı bir şekilde dayatmasından dolayı ve muhalif her hareketin sert bir tepkiyle karşılaşması sonucu geri çekilmiş ve yeraltına inmiştir. Mümkün olduğu kadar tarikat bağlarıyla birliklerini sağlamışlardır İslami eğitim veren kurumların kapatılması sonucu bu eğitime sahip kişilerin yetişmesi mümkün olmamıştır. Bu dönem İslamcılarının, rejimin dine karşı uyguladığı politikaların baskısını fazlasıyla hissettiği bir dönem olmuştur. bu dönemde siyasal İslamcı kesim hiçbir şekilde basın yayın faaliyetleriyle etki edemediği için kısır bir dönemin içine girmiş fakat rejime karşı olan tepkisi de artarak sürmüştür. çok partili sürecin başlamasıyla bastırılan siyasal İslamcı unsurlar siyaset sahnesindeki yerlerini almaya başlamışlardır.

2.2.2.2. Çok Partili Dönemde Siyasal İslam Anlayışı ve Örgütlenme Çalışmaları

Tek parti döneminde denenen demokrasiye geçiş çabalarının sonuç vermemesinden sonra 1945'li yıllara gelindiğinde dünya sistemiyle bütünleşme çabalarının bir ürünü olarak çok partili siyasi bir süreç varlığını göstermeye başlamıştır. Siyasal İslam da gelişen ve dönüşen bu süreçte kendini sisteme eklemlenme çabasıyla siyaset sahnesine çıkmaya çalışacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti çok partili siyasal yaşama 1946 yılında geçmiştir. Ancak bu geçiş 1946 öncesi içte ve dış dünyada yaşanan olayların bir sonucu olarak belirmiştir. Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de ölümünden sonra Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü Atatürk'ün siyaset dışı bıraktığı bazı yakın arkadaşlarını önemli siyasal ve yönetsel görevlere getirmiştir. Ancak Atatürk'ün karizmatik kişiliği İsmet İnönü'de bulunmadığından ülkeyi eskisi gibi yönetebilmek adına yönetime ilişkin bazı ilave tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler temelde siyasal herhangi bir karşıt gurubun oluşmasını ve gelişmesini engellemeye yöneliktir. Bu çerçevede grevler

⁷⁹ Kocatürk, a.g.e., ss.248.

yasaklanmış, ortak çıkarlara dayalı örgüt kurulması yasaklanmış, basına sansür uygulanmış ve polise olağanüstü yetkiler verilmiştir.⁸⁰

Dönem uluslararası politika açısından incelendiğinde Avrupa devletlerinde de benzeri eğilimler dikkat çekmektedir. Örneğin İspanya'da Franko; Portekiz'de Salazar, diktatörlükle ülkelerini yönetmişlerdir. Bu devletler II. Dünya Savaşı sonrasında da bu yönetim yapılarını değiştirmemişlerdir. Ancak yine de savaş sonrasında Batı ittifakı içinde yer alabilmenin demokratik bir sistemle mümkün olabileceği bilinmektedir. Bu gerçekten hareketle, Batı ittifakı içinde yer almak isteyen Türkiye Cumhuriyeti yönetimi de yönetsel bazı değişiklikler yaparak demokratik bir ortama geçmenin gereğini yerine getirmeye çalışmıştır. Ne var ki Türkiye için I. Dünya Savaşı sırasında yaşadığı tehdit savaşıyla beraber sona ermemiş hatta belki de daha yoğun bir şekil almıştır. Bu tehdidin kaynağı Sovyetler Birliği'dir. Böyle bir durumda yönetimin, kendi otoritesini zayıflatacak yönetsel değişikliklere yönelmesi kolay görülmemektedir.⁸¹

Uluslararası politikanın Türkiye üzerindeki etkilerine ek olarak iç politik gelişmeler de dikkat çekicidir. Tek parti yönetimi boyunca kendilerini meşru bir şekilde temsil ve ifade olanağı bulamayan Cumhuriyet Halk Partisi'ne ve devrimlere muhalif kesimler, savaş yıllarının toplumda yarattığı zor ekonomik koşulları ve refah gerilemesini kullanıp bir toplumsal taban elde etmişlerdir. Ağır ekonomik koşullar altında ezilen toplumun muhalif olana kim olursa olsun sempatiyle yaklaştığı görülmüştür.⁸²

Tek parti döneminden sonra gelişen ve milli görüş hareketinin kurulmasına kadar geçen dönem Türkiye'de ki siyasal İslamcı söylemin geçiş dönemi olarak değerlendirilebilir. İlk dönem siyasal İslamcılar için İslam, dağılmak üzere olan bir siyasi topluluğu bir arada tutabilmenin, siyasi bir aracı olarak görülmüştür. Çok partili hayatla beraber ise siyasal İslam söylemini kültür inşa eden bir söyleme doğru yönlendirmiştir.

⁸⁰ Emre Kongar, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, (9.Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, ss. 157-158.

⁸¹ Cemil Koçak, Siyasal Tarih (1923-1950), Akşin S., “Çağdaş Türkiye 1908-1980” (1.Baskı), Cem Yayınevi, İstanbul, 1989, ss.138- 139.

⁸² Koçak, a.g.e., ss.139.

Çok partili dönemin İslami öğeler taşıyan ilk denemesi 1945 te kurulan milli kalkınma partisidir. Parti büyük bir heyecanla kurulsa da parti içi sıkıntılar yüzünden istediği başarıyı yakalayamamıştır. Partinin kurucusu olan Nuri Demirağ daha sonra Demokrat partiden İstanbul milletvekili seçilmiş ve 1957 de vefatından sonrada parti kapatılmıştır.

1946 yılında kurulan İslam koruma partisi İslam adını kullanarak seçmenler üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Mustafa Özbek, Necmi Güneş, Ziya Süer tarafından kurulmuştur. Amacını; İslam medeniyetini korumak, kollamak olarak belirtmiştir. Bu partinin durumu da milli kalkınma partisinden farklı olmamış ve bir faaliyet ve etkinlik gösteremedi dağılmıştır.

1951 yılında kurulan İslam demokrat partisi de İslam adını kullanan partilerdendir. Liderliğini Cevat Rifat Atilhan yapmıştır. Parti gerek programı gerekse söylemleri bakımından sert tutumuyla tanınmış ve adından söz ettirmiştir.

İDP'nin fark yaratan tarafı İslamiyet adını kullanarak ve İslam için bir siyasi harekete girişmesi ve bu hareketi modernitenin araçlarıyla bağdaştırma çabasıdır. Partinin başkanı Atilhan İslam kavramını bir din olarak gördüğü kadar siyasetinde yol göstericisi olarak da görmekteydi. Ayrıca demokrasi kavramını batılı ve doğulu olmak üzere ikiye ayırıyordu. İlki 1789 Fransız ihtilaliyle ortaya çıkan Yahudilik tarafından kontrol edilen batı tarzı demokrasi, diğeri ise danışmaya dayalı doğu kökenli İslam demokrasisiydi. Atilhan İDP 'nin muhafazakar eğilimini demokrasiden ayırmakta İslama dayalı bir demokrasiyi benimsemektedir. Partinin islamin tek gerçek savunucusu olduğunu iddia ederek iktidarın sahibi olan DP ile de farkını ortaya koymaktadır.⁸³

İslam Demokrat partisi aşırı söylemleri ve siyasi çevrelerde yarattığı rahatsızlıklardan dolayı kapatılmıştır. Malatya'da Ahmet Emin Yalman'a suikast düzenlenmesi sorunuyla da gündeme gelen bu parti demokrat partinin kararlı tavrıyla siyaset sahnesinden uzaklaştırılmıştır. Bu partinin söylemsel ve fikri etkilerini yıllar sonra kurulacak olan milli nizam partisinde görebiliriz.

⁸³ Celil Bozkurt, Siyasal İslam'ın "Muhafazakâr Demokrat" Söylemi ve Tarihsel Arka Planı, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=1165>, 31.12.2014.

Çok partili siyasal hayata geçişle beraber birçok parti kurulmuştur. Bu partilerin içinde en önemlisi ve en etkin olanı CHP'den kopan muhaliflerin oluşturduğu Demokrat partidir.

CHP içindeki görüşler Ocak 1945'te meclisin önüne gelen toprak reformu tasarısı çevresinde kutuplaştı. İşadamı Celal Bayar, bürokrat Refik Koraltan, tarih profesörü Fuat Köprülü, pamuk üreticisi Adnan Menderes toprak reformu konusunda hükümete açtıkları saldırıyı daha da genişlettiler. Hükümetin ulusal egemenlik ilkesini anayasanın belirttiği şekilde tam olarak uygulamasını ve partinin demokrasi ilkelerine uygun biçimde çalışmasını istediler. Kendi partilerine yönelttikleri sürekli saldırılar üçünün partiden çıkarılmasına, Bayar'ın da istifa etmesine yol açtı.⁸⁴

Türkiye cumhuriyeti kurulduktan sonra gelişen tek parti modelinin etkisini yitirmesinden sonra, DP'nin iktidar olmasıyla toplum üzerinden kaldırılan devlet baskısı siyasal İslamcılığın düşünsel anlamda yeniden bir hareketlilik kazanmasına neden olmuştur. Çok partili dönemle birlikte siyasal İslamcı basın-yayın hayatının etkinliğinde önemli ölçüde artış olmuştur. 1947'de kurulan Pakistan 'ın ulus devlet düzeyinde ilk Müslüman devlet olması, Müslüman kardeşler hareketinin Mısır'da siyasal hale gelmesi ve Türkiye Cumhuriyeti devletinde din eğitiminin serbest bırakılması olarak verilebilir.⁸⁵ Cemaatlerin çalışma alanlarında rahat bırakılmaları ve Kuran kurslarının rahatça eğitim vermesi toplumsal alanda görünen uygulamalardır.

İslam'ı siyasal bir dil olarak kullanma demokrat partisinin söyleminde yer bulmuştur. Bu da zamanla ideoloji eksenli bir söyleme dönüşmüştür. Daha sonraki dönemde Milli Görüşteki söylemsel dilde kendini gösteren bu kullanım 1970'li yıllarda kendini hissettiren Türk-İslam ortak düşüncesinden önce, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Siyasal İslam'ın toplumsal boyutta tekrar yapılandırılmasını ve buna uygun bir dil kullanılmasını içerir.

CHP içindeki bu muhalif gelişmeler parti yönetimi tarafından sert bir şekilde cevaplandırılmış ve partiden ihraçlar başlamıştır. 21 Eylül 1945'de Adnan Menderes ve Fuat Köprülü partiden çıkartılmış; bu karar üzerine her ikisi de 28 Eylül 1945'de milletvekilliğinden istifa etmiştir. Daha sonra 27 Ekim 1945'de de Refik Koraltan

⁸⁴ Ahmad, a.g.e., ss.126.

⁸⁵ Bulaç, a.g.e., ss.65.

partiden çıkartılmıştır. Bu gelişmeler CHP yönetiminin meşru bir muhalefetin gerekliliği yönündeki düşüncesini pekiştirmiştir. İsmet İnönü, TBMM'nin 1 Kasım 1945'deki açılış konuşmasında, hükümet partisinin karşısında bir muhalefet partisi bulunmayışının yarattığı sıkıntıyı dile getirmiş ve eğilimini belli etmiştir.⁸⁶

1945 yılı Aralık ayı başlarında Celal Bayar'ın yeni bir parti kuracağı yönünde haberler basında yer almaya başlamıştır. 3 Aralık 1945'de Celal Bayar CHP'den istifa etmiş ve ertesi gün de İsmet İnönü ile görüşmüştür. Bu görüşmede yeni kurulacak parti hakkında konuşulmuş ve bir parti kurulmasının gerekliliği konusunda görüş birliğine varılmıştır. Böylece yeni bir partinin kurulması kaçınılmaz olmuştur. Sonunda 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla Türkiye yeni bir demokrasi deneyimine başlamıştır.⁸⁷

DP İslama dönük gerçek politikaları muvacehesinde, destekleyicilerinin ve CHP içindeki muhaliflerinin iddialarına rağmen, parti liderliğinin ifade özgürlüğüne imkân verme konusunda oldukça tereddütlü oldukları söylenebilirdi. DP politikaları laik düşünce merkezli devlet etkisi ve laik düşünceye sahip siyasetçilerin etkisinde olan DP yönetimi tarafından şekillendirilmekteydi.⁸⁸

Çok partili hayata geçişle beraber Türkiye'nin 1950'den sonra süre gelen ve hızlı bir şekilde devam eden dini alandaki yapılandırmalarla ilgili durumu ve düzenli liberalleşme çalışmaları süreci, siyasal İslamcı çevrelerce yeni bir hareketin, yeni bir dönemin başladığını göstermektedir.

CHP'nin bu döneme dair düşüncesidevrimleri zayıflatıldığı, laikliğin etkisinin azaldığı ve DP'nin oy kaybetmeme düşüncesiyle siyasal İslamcılara fazlasıyla taviz verdiği şeklindedir.⁸⁹ 1950 yılından sonra Türkiye'deki siyasal İslamcı hareket tüm dünyadaki yükselişiyle beraber olarak Türkiye'de de yükselmeye başlamıştır. Bu durum DP'nin siyaset yapabilme alanını daraltmıştır. DP oy potansiyeli olan kitlelerin isteklerine ve beklentilerine özen gösterirken devletin hassas olduğu noktalarıda gözetmiştir.⁹⁰

⁸⁶ Koçak, a.g.e., ss.141.

⁸⁷ Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945 -1980), Hil Yayınları, 1994, İstanbul, ss.28.

⁸⁸ Yavuz, a.g.e., ss.90.

⁸⁹ Tarık Z. Tunaya, İslamcılık Akımı, (1.Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, ss.203-214.

⁹⁰ Tunaya, a.g.e., ss.197.

Çok partili hayata geçişle beraber yeraltına çekilmiş olan tarikatlarda Yeni Dünya'ya uyum sağlama konusunda siyasete doğru dönüşlere başlamışlar ve bu konuda kendilerine en yakın olarak DP'yi görmüşlerdir. Tarikatların bir oy deposu olarak görülmesi açısından da siyaset sahnesinde önemleri her daim kendisini korumuştur. Türkiye'de ki ana akım tarikatları Mardin; Nakşibendiliğin milli mücadele yıllarında mücadeleye verdiği destek yadırganamaz ancak Şeyh Sait olayı ve menemen vakası Nakşibendileri cumhuriyet nezdinde cumhuriyete karşı bir yapılanma sınıflamasına soktu. Fakat dinsel bir birliktelik ve dinsel bir düşünce merkezi olarak Nakşibendi tarikatının Halidi kolu etkin bir metodla çalışmayı sürdürdü. Bu kolun önemli ismi Mehmed Zahid Kotku efendi MNP'nin kuruluş sürecinde önemli rol oynamıştır.⁹¹

Nakşibendiliğin bir ayrı kolunun liderliğini Süleyman Hilmi Tunahan yürütmüştür. Rejimin yaptığı reformlar sonucunda Kuran okuyacak kimse kalmayacak kaygısıyla mücadeleye başlamıştır. İlk yıllarda gizli olarak verdiği Kuran derslerine rejimin yumuşamasıyla örgütlenerek hız vermiştir. Siyasette her dönem aktif rol oynamışlardır. Tarikatın en önemli özelliği devletle hiçbir zaman çatışmaya girmemiş olması ve dönemin şartlarına göre kendini siyasete eklemlenmeyi bilmesidir. Süleymancılar cemaatinin özelliği devlet etkisinde ve denetiminde eğitim veren imam hatip okullarının din eğitimini meşru olarak görmemiş olmasıdır.⁹²

Nakşibendilik bir diğer yapılanma olan şeyh Abdülhakim Arvasi liderliğiyle de etkinliğine devam etmiştir. Arvasi 'den sonra gelen Hüseyin Hilmi Işık ve "ışıkçılar" İslam da reform arayışı içine girmiş olan gruplara karşı gelmeleri açısından farklı bir anlayış göstermektedirler .⁹³

Nurculuk Said Nursi'yle hayat bulmuş bir tarikattır. Sait nursi'nin asıl başarısı, sekülerleşme yıllarında etrafına geniş bir mürit çevresi toplayabilmesidir. 1920'lerin başında kemalizmin sadık bekçisidir. Ancak, meclisteki bir konuşmasında, Anadolu'daki Yunan işgaline karşı seferberliğin başarısını "takdir-i ilahi" olarak nitelendirdiği için cumhuriyet rejimi otoritelerini kızdırır. Bundan sonra batı Anadolu'ya sürülür ve ömrünün kalan yıllarını burada geçirir.

⁹¹ Şerif Mardin, Türkiye'de Din ve Siyaset, (16.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.30.

⁹² Mardin, a.g.e., ss.30.

⁹³ Mardin, a.g.e., ss.30.

Said Nursi'nin Türkiye'de ki başarısı genellikle müritlerinin örgütsel becerileriyle açıklanır.⁹⁴

Çok partili siyasal hayata geçiş ve DP'nin iktidara gelişiyle birlikte siyasal İslamcı kesimin dinamiği olan tarikatlarda aktif bir hal almışlar ve siyaset içerisinde yer almaya başlamışlardır. Rejimin tarikatlarla sorunlu olan kesimi ve tarikatların rejimin temel esaslarıyla sorunlu olan kesimleri arasındaki çatışma bu dönemde DP üzerinden sürmüştür. DP ise dini siyasal söyleminin içine almış ve dini görüşe sahip insanları parti çatısı altında toplamıştır. Buna karşılık dini radikal çıkışlara kesinlikle taviz vermemiş rejimin devrim ve reformlarını korumaya çalışmıştır. DP rejimin yumuşayan katı yanının kendi isteğiyle ortaya çıkardığı ve kontrol altında tutmaya çalıştığı eseridir.

Tek parti modelinin terk edilmesinin ardından DP iktidarı döneminde İslami kurum üzerinden kaldırılan devlet baskısı, İslamcılığın entelektüel alanda aktif hale gelmesine neden olmuştur. Bu gelişme çok partili hayata geçişle de gelişimini sürdürmüştür. Bu anlamda İslamcı dergilerin ana temalarını devrimlerin laik ve kültürel boyutuna eleştirileri oluşturmuştur⁹⁵. Kuran kursları ve Tarikatların faaliyetlerindeki artış da, toplumsal alandaki göstergeleri olmuştur. Zürcher'in ifade ettiği bu uyanış halkın geleneksel İslam'ı daha rahat yaşaması olarak nitelendirmektedir. DP geleneksel kültürün bir uzantısı olan 'halk İslam'ını', siyasi söyleme dönüştürmüş, parti politikalarıyla birleştirmiştir.

Demokrat Parti ise, halkın beğenisini almakla birlikte dinin etki alanı konusunda gayet mesafeli bir tavır almıştır. Bunun bir sebebi de DP'nin siyasetçileri içinde laik düşüncüyü benimsemiş ve laik devlet düzenine bağlı kalınmasını desteklemiş kişilerin olmasıdır. DP laiklik ilkesine bağlı kalmış ve devletin Kemalist öprogramlarını da tam olarak desteklemiştir.⁹⁶

İktidar olduktan sonra sosyal alanda birçok reform yapan DP ekonomik alanda günden güne güç kaybetmiştir. Muhalefetin kurucu unsur olması DP açısından her zaman tehdit unsuru olarak kendini göstermiştir. 1960'lı yıllara yaklaşıldığında muhalefet ve iktidar arasında mücadele en uç noktalara ulaşmıştır.

⁹⁴ Şerif Mardin, Türkiye, İslam ve Sekülerizm, (1.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.85.

⁹⁵ Zürcher, a.g.e., ss.340.

⁹⁶ Yavuz, a.g.e., ss.90.

Aynı şekilde sokaklarda sıkıntılı bir süreçten geçmektedir. Basın yayın kuruluşları ve yazarlar üzerinde ciddi bir baskıdan bahsedilmekte, üniversite gençliği en çok tepkiyi verenler arasında yer almaktadır. Bütün yaşanan bu süreçler 27 Mayıs 1960 askeri darbesini tetiklemiş ve ordu yönetime el koymuştur. Ordunun yönetime el koyduğunu bildiren metni daha sonra siyaset sahnesinde sıkça adını duyacağımız kurmay Albay Alparslan Türkeş okumuştur.

DP'nin on yıl süren çıkışlı siyaset hayatı askeri müdahale ile sona ererken yönetim kadrosu tutuklanarak yargılanmıştır. DP'nin öncülerinden 228 kişi idam istemiyle yargılanmış fakat Adnan Menderes, Hasan Polatkan, Fatih Rüştü Zorlu,için verilen infaz kararları hayata geçirilmiştir.Verilen bu kararlarda o günden bu güne tartışma konusu olmuştur.Daha sonraki dönemlerde ordu ile siyasi partiler arasındaki gerginliğin sebebi de genellikle bu idam kararları olmuştur.DP'nin siyasi hayatını eleştirmek mümkündür fakat halkın üç kez üst üste seçtiği bir siyasi partiyi darbe yoluyla iktidardan uzaklaştırmak hak etmediği bir sonu hazırlamak ne kadar adildir ve ne kadar kabul görür.Askeri darbenin ardından silahlı kuvvetlerin yönetimi ele alması ve istediği yönde bir Anayasa düzenlemesi ile Türk siyasi hayatı yeni bir sürece girmiştir.1961 Anayasası yapım sürecine katılamayan DP kökenli düşünceden insanlar ve toplum nezdinde Anayasanın kabullenilmesi zorlaşmıştır.1980 askeri müdahalesine kadar gündemden hiç düşmeyen bir konu olmuştur .⁹⁷

Türkiye'de çok partili dönemin ilk askeri darbesi hükümeti devirmiş ve yönetimi ele geçirmiştir. Bundan sonraki süreçte milli birlik komitesi yeni bir anayasa yaparak ülkeyi kendi disiplinde yönetmeye çalışmıştır. Aslında daha sonra da göreceğimiz üzere darbeler rejimi koruyan, düzene sokan ve ülkeyi kendi düşünce yapısıyla yönetmeye çalışan temel yapı taşlarından biri olmuştur. Darbenin ardından 15 Ekim 1961 de ilk seçimler yapılmış ve siyasal İslamcı kesimin desteğini kazanmış olan DP'den sonra Adalet partisi kurularak siyaset sahnesine çıkmıştır.

1960 ihtilalinin ardından kurulan yeni partilerden birisi olan Adalet Partisi, kapatılan ve genel başkanı idam edilen DP'nin devamı niteliğindedir. İslami gruplar DP ile olan ilişkilerini AP ile de sürdürmüşlerdir. Başta Nurcular ve Süleymancılar

⁹⁷ Sedef Bulut, 27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılamayan Demokrat Parti Mirası, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sufesosbil/article/viewFile/5000057564/5000054684>, 31.12.2014.

olmak üzere İskenderpaşa cemaati olarak anılmaya başlayan Gümüşhanevi Dergâhı, Işıkçılar gibi tarikatlar da AP' ne destek vermişlerir.⁹⁸

Türkiye’de toplumu dönüştüren ve biçimlendiren bir diğer akım İslamcılık ya da daha genel bir ifadeyle, ‘din’in bir ideoloji olarak öne çıkmasıdır. Milliyetçilik ve din kültürel anlamda Türk toplumunda iç içe geçmiş ve birbiriyle kaynaşmış iki ana akım olarak öne çıkmaktadır. Türk milli kimliği ve bu kimliği şekillendiren kültür dini de şekillendirmiştir. Türk olmak Müslüman olmayı da içermektedir. İslamcılık ya da din, milletin oluşum sürecinde bin yıllık İslamiyet dönemine vurgu yapan, buradan beslenen, millet asabiyetinin ‘dini’ boyutuna işaret etmektedir. Bu boyutu tehlikede gördüğü anda da ‘ideoloji’ haline gelip ortaya atılan bir akımdır. İslamiyet’e göre meşru otorite Allah’ın iradesini yansıtan otoritedir. Egemenliğin millete ait olduğunu savunan Cumhuriyetçi görüşle de çelişkedir.

İslamiyet’in teolojik olarak sosyal ve siyasal yapıyı önemsemesi ve bu yapının meşruiyetini kutsal bir güce bağlaması İslamiyet’i adeta bir “siyasal ideoloji” düzeyine çıkarmaktadır. İslamiyet’in bu ideolojik yönünü kabul edersek, Kemalist ideolojiyi karşısına alabilecek nitelikte olduğu için, İslamiyet ya da din Türkiye’de Kemalistler tarafından tehlikeli görülmüştür denebilir.

Yaklaşık 20-25 sene Türkiye’de bir İslam eğitim, fıkıh, kelam vb. yapılamadı din adamı yetişmedi. Bütün bu zaman zarfında “Halk İslami” bütün ‘hurafeleri’ ile hüküm sürdü ve hegemonyasını pekiştirdi. 1950’lerle birlikte kırsal kesimde ekonomik, sosyal ve kültürel modernleşme başladığı zaman, ortalıkta sadece “Halk İslami” vardı; modernizm geleneksel zihni yapılarla ve tavırlarla karşılaştığında kurumsal İslam’la değil tamamen Folk İslam’la karşılaştı. Sentez bu ikisi arasında oluştu. Bu hızlı ve ani karşılaşmada tampon vazifesini görececek bir din adamları grubu henüz ortalarda yoktu: Yeni açılan dini okullar (İmam-Hatip) henüz ilk mezunlarını vermekteydiler. Aynı durum milliyetçilik içinde geçerlidir: Ne ikinci Meşrutiyet Türkçülüğü ne de Kemalist “laik milliyetçilik” henüz nüfusun % 80’i ile tanışmıştı.

Atatürk dönemi boyunca nüfusun % 80’inin Osmanlıdan gelen geleneksel yaşantı ve düşünüş tarzlarını devam ettirdikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum 1945

⁹⁸ Hulusi Şentürk, Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset İslamcılık, (2.Baskı), Cıra Yayınları, İstanbul, 2011, ss.320.

sonrasında Türkiye’de kırsal kesimde ekonomik ve sosyal modernleşme ve kırdan kente göç başlayana kadar devam etmiştir. Ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarla birlikte hem köylerde kalanların hem de kentlere göç edenlerin ‘zihinsel’ yapıları da değişmeye başlamış, din ve milliyetçilik anlayışları da değişmiştir.

Kemalizm’in milliyetçilik anlayışının da en az İslam anlayışı kadar problemli olduğu, II. Meşrutiyetten beri gelen Türkçülük geleneğinde radikal bir kopma ya da ayrışmanın gözlemlendiği söylenebilir. Kemalist din ve milliyetçilik anlayışının ‘istisnailiğinin’ göstergelerinden biri de, Kemalist seküler modernleşme projesinin Tek Parti döneminde kırsal kesime ulaşamamış, daha çok kentler ve kasabalarda etkisini göstermiş olmasıdır.

Tarikat ehli ve organik bağı bulunan muhafazakâr köylü kitlesi, ilk ve ikinci nesil İslamcılık arasındaki siyasi farklılığın da aracı olmuştur. Bu anlamda çok partili modele geçişle birlikte İslam, bahsedilen köylü kitleleri üzerinde oy verecekleri partiyi belirleme noktasında etkili bir unsur olmuştur. Bu şekilde İslam; siyasal meşrutiyetin dayanağı olan kırsal seçmeni yönlendirme aracına dönüştürülmüştür. Özellikle Sebilürreşad ve Büyük Doğu, İslamcılığın siyasi bir ideoloji olarak olgunlaştırılması noktasında büyük rol oynamıştır.

Hilafetin kaldırılması ve sonrasındaki keskin devrimlerle siyaset alanında ve dini örgütlenme çabası önünde durulan siyasal İslamcılık, Nurcu ve Süleymancı gibi örgütlü birlikteliklerin sebebiyle çok partili siyasi hayata geçişle birlikte siyasal İslamcı hareketi beslemiştir.⁹⁹

İslam’a dayalı siyaset biçimi DP’nin siyaset tarzıyla şekil almıştır. Bu tarz sonradan farklı bir söyleme doğru evrilmiştir. İslam 1960 yılından sonra ilk defa Milli Görüş’ün kullanım alanında farklı bir söylemle kendini göstermiştir. Fikirsiz inşaa sürecine giren siyasal İslam, İslami basın yayın faaliyetleri sonucunda, faşizmle birlikte 1970’lerde Türk-İslam sentezciliğine dönüşecek ve toplumu dini ve etnik terör eylemlerine götürecektir.

Bugünkü Türk Milliyetçiliği de 1950’lerin bu sosyal ve kültürel ortamında vücut buldu ve kitlelere “mal oldu”; daha doğrusu kitleler kendilerine kendi

⁹⁹Mücahit Küçükylmaz, Türkiye’de Siyasal Katılım Tek Partiden Ak Parti’ye Siyasal İslam ve Demokrasi Tartışmaları, (1.Baskı), Birey Yayıncılık, İstanbul, 2009, ss.71.

istedikleri gibi “mal ettiler”. Bu nedenle nüfusun % 80’ni katında Müslüman kimliğiyle Türk kimliği arasında ince bir çizgi oluştu. Türkiye’de söz sahibi olmaya çalışan ideolojilerin bütün toplumsal mühendislik çabalarına rağmen, İslam, Milliyetçilik, Kemalizm ve Modernizm 1950’lerin Türkiye’sinde hep birlikte şekillendiler ve birbirine eklemlenmiş yeni sentezler oluşturdular.

27 Mayıs ‘ın ardından Türkiye’de kapitalizmin güçlendiği, sanayileşme ve kentleşmenin yoğunluk kazandığı bir süreç yaşanmıştır. Bu süreçte görece özgürlük ortamı ve tolerans, siyasal İslam diye nitelendirilen tevhidi bilinçlenmenin önünü açmak için değil, Müslümanları sistemin işleyişine, ulusal değerlere eklemlenmek ve sermaye karşıtı sosyalist gelişime karşı potansiyelinden yararlanmak niyetiyle oluşturulmuştur. Yani 1960 öncesinde sistemin ve sistem elitlerinin gözünde Müslümanlar öncelikle oy potansiyeli idi;1960 sonrasında ise öncelikle kontrollü olarak burjuvazinin karşısında yeni yeni oluşmaya başlayan sosyalist akımı bastırmak için kullanılmaları planlanıyordu. Kontrolden çıkanlar veya bu role yatkın olmayanlar ise zaman zaman takibatlara ve eziyetlere uğradılar.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Türkmen, a.g.e., ss.45-46.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAMIN PARTİLEŞME FAALİYETLERİ

3.1.TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAM KİMLİĞİ TAŞIYAN PARTİLER

3.1.1.Siyasal İslam Görüşünün Partileşme Süreci ve Günümüze Kadar Yaşanan Değişimler

Osmanlı İmparatorluğunda düşünce alanında ve devlet yönetiminde yer bulan İslamcı düşünce cumhuriyetin kurulması ile toplumsal dinamiklerine çekilmiş, çok partili döneme geçilmesiyle birlikte ise gelişim ve değişim süreciyle birlikte siyasal alanda kendini hissettirmiştir. Sebilüreşad ve Büyük Doğu dergileri gibi yayınlar Siyasal İslamcı düşünceye dayanan Milli Görüş’ün fikrîsel ve söylemsel temelini oluşturmuşlardır. Milli Görüş Hareketi’ni, Ortadoğu’nun siyasal İslamcı hareketlerinden söylemsel boyutta farklılaştığı temel durum ise modernleşmenin temel ve teknik boyutunu onlardan önce benimsemiş olmasıdır.

Cumhuriyet’in kurucu kadrosu milleti bir arada tutan değerlerden ağırlığı olan “din”in sadece siyasal alandan çıkarılması ancak toplumsal hayatta var olması gerektiği fikrinden hareket etmişlerdir. Bu bağlamda din, kişiyle tanrısı arasında vicdani ilişki alanıyla sınırlandırılmak istenmiş, siyasal kavranışı ise devlet eliyle tasfiye edilmeye çalışılmıştır. Ancak, devletin tasfiye etmeye çalıştığı siyasal İslam varlığını sürdürmüş ve yeni koşullara karşı kendini yenileyerek üretmenin yollarını yaratmaya çalışmıştır. Kemalist burjuva aydınlanmacılığının baskısıyla geriletmeye çalışılan bu güç, Terakkiperver Fırka ve Serbest Fırka’dan sonra 1950”deki Demokrat Parti deneyiminde de, kendisinden destek istenen, buna karşılık devlet katında kendine etkin dayanak noktaları verilen bir güç haline gelmiştir. İslamcı hareket, böylece devlet içindeki geleneksel çekişmeden faydalanarak ve Kemalist burjuvaziye karşı kompradorlar ve toprak ağaları siyasetinin bir parçası olarak kendini yeniden var etme ve kurumlaştırmada önemli bir birikim sağlamıştır.¹⁰¹

¹⁰¹ Mustafa Aydın, Modern Dönemlerde Gelenek, Din ve İslam, Tezkire Dergisi , Cilt 2, Sayı 40, 2004, ss.38.

Merkez sağ parti geleneğinin içinde ve büyük bir destekle gelişen İslamcı hareket 60'ların sonunda politika değişimi sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. İlk İslamcı parti olarak MNP bu koşullarda kurulmuştur. Tekeli'ye göre, Türkiye'de sağdaki partilerin dinle ilişkilerinde 1960" lı yılların ikinci yarısından sonra niteliksel bir değişme başlamıştır. 1961 Anayasası'nın siyasetin sola açılmasına olanak vermesinden sonra, soldaki siyasal partilerin güçlenmesi sağ partilerin dine bakış açısını önemli ölçüde değişirmiştir.

Türkiye'de siyasal İslamcı ve muhafazakâr gruplar, komünizmle mücadele dernekleri içinde toplanmışlardır. Bu derneklerin çatısı komünizmi büyük bir tehlike olarak gören iki grup arasındaki sürtüşme azalmış ve siyasal İslamcı çevreler dine karşı saldırıyı artık devletten değil, komünist gruplardan geleceğini düşünmeye başlamışlardır. Sağ partilerde kümelenen muhafazakâr gruplar İslam'ı komünizmin büyümesine engel olabilecek bir güç olarak gördükleri için bu dönemde İslam'a ve siyasal İslamcılara sahip çıkmışlardır.

Türkiye'de tek partinin dini toplumdan ayırđtıran bir dönemi yaşatması ve DP siyasetinin sonucundaki mevcut ortam Milli Görüş hareketini kendiliğinden ortaya çıkar mıştır. Bu siyasal hareketin toplumsal yapısının temelini kırsal kesimlerden şehirlere doğru yönelen toplumsal g hareketleri oluşturmaktadır.1950 sonrasın da hareketlenen bu g ile büyük kentlerin nüfusu her yıl %10 artmıştır. Zürcher'e göre kırsal kesimin kentleşme olgusu ile kentlerde İslam, daha da belirgin hale gelmiřtir¹⁰². Türkiye'deki gecekondulaşma sürecinde kişiler daha st sınıflara çıkmaya ve toplumla bütünleşmek istemektedir¹⁰³. Kendilerini bu hedefe ulaştıracak kimlik olarak da İslam'ı bulmuşlardır.

Çok partili hayata geçişle birlikte gelişen siyasal İslamcı muhalif hareket Milli Görüş bünyesinde kurumsallaşmıştır. Kurumsallaşan bu hareket planlı ve düzenli bir yapıya dönüştüğü için sistemi rahatsız eden bir hal almıştır. Milli Görüş hareketinin siyaset arenasında boy göstermesine başta tavır takınmayan sistem zamanla örgütlenmiş bilinçli bir muhalefet ile karşı karşıya gelmiştir. Kendisine

¹⁰²Zrcher, a.g.e., ss.328-329.

¹⁰³ Zürcher, a.g.e., ss 392-393.

rakip olacak kadar iktidara sahip olma düşüncesinde bulunan bu muhalefet toplumu için gerekli argümanları da bünyesinde bulundurmaktaydı.¹⁰⁴

Milli Görüş hareketi henüz başladığında asıl destekçilerin ögesinin esnaf, zanaatkâr, küçük dükkâncılar olduğu görülmüştür¹⁰⁵. Mardin, İslamcılarının gücünü daha geniş bir paradigmada ele alarak nedenini; Kemalist tecrübenin zaaflarının ortaya çıkmasında yatmakta olduğu görüşündedir.

Türkiye’de kitlesel göç neticesinde kentlerin kenar mahallelerini dolduran bu kesimin açığını cemaat, tarikat ve nihayetinde siyasal İslam’ı temsil eden Milli Görüş hareketi doldurmuştur. Dini kültürü canlandırmak adına, cami yaptırma dernekleri dâhil, gönüllü derneklerin, Türkiye’nin birçok yerinde dini canlanmanın temelini oluşturduğu düşünülmektedir¹⁰⁶.

Milli Görüş çizgisinin, 1969’dan bu yana gerek parti gerek sivil siyaset durumuna getiren tabanın üç katmanı vardır. Bunlar: Kürtler, büyük kentlerdeki yoksul kitleler ve geleneksel Müslümanlardır¹⁰⁷. 1970’lerden itibaren Milli Görüş çizgisindeki İslamcı partiler bu katmanlardan önemli bir destek almışlardır.

1964 Kongresinden sonra Adalet partisi içerisinde milliyetçi ve İslami kesime mensup vekiller ve teşkilat mensupları arasında farklı arayışlar gündeme gelmeye başlamıştır. İlk olarak Osman Yüksel Serdengeçti etrafında toplanan bu grup, erken deşifre olduğu için bu arayış son bulur. Daha sonra birleşik parti kurma hayaliyle yola çıkan, YTP Milletvekili Süleyman Arif Emre ve AP Milletvekili Osman Yüksel Serdengeçti Millet Partisi genel başkanı Osman Bölükbaşı etrafında toplanırlar. Başta evet diyen Bölükbaşı’nın sonradan vazgeçmesiyle birleşik parti kurma fikirleri de hayata geçmez. Arayışlar birleşme fikrinin akamete uğraması üzerine, yeni bir parti kurmaya doğru evrilir ve Ali Fuat Başgil’e ısrarda bulunurlar. Ancak bu süre içerisinde Başgil vefat eder. Daha sonra bu teklifi Osman Turan Hoca’ya iletirler, partinin isminin Nizam partisi olmasını o önerir fakat işi ağırdan almasından dolayı

¹⁰⁴ Kara, a.g.e., ss.286.

¹⁰⁵ Lewis, a.g.e., ss.418.

¹⁰⁶ Mardin, a.g.e., ss.137-138.

¹⁰⁷ Ali Bulaç, Göçün ve Kentin Siyaseti (MNP’den SP’ye Milli Görüş Partileri), (1.Baskı) Çıra Yayınları, İstanbul, 2009, ss.203.

bu isimden de vazgeçerler. Ve gündeme odalar birliği genel sekreteri Necmettin Erbakan gelir.¹⁰⁸

Bunun üzerine, bu fikirde olanlardan bazıları, Erbakan'a yeni bir parti kurma teklifinde bulunuyorlar. Bu tekliften kısa bir süre sonra Ankara'da Turan Gürgen Bey'in evinde bir toplantı düzenleniyor. Bu toplantıda, Erbakan siyasi bir parti kurma kararını şu sözleriyle açıklıyor: "Arkadaşlar bir müddet önce bana bir teklifte bulunmuşlardı, milletimizin temel görüşlerine uygun bir siyasi parti kuralım demişlerdi. Ben bunun üzerine düşündüm, hürmet ettiğim âlim insanlarla ve yakın arkadaşlarımla istişare ettim siyasi aksiyona geçmeye ve parti kurmaya karar verdim. Bu işi gerçekleştirmek için hem içtimai, hem iktisadi ve hem de siyasi organizasyonu birlikte yürütmek lazım. Hazırlıklara başlayalım" diyor.¹⁰⁹

Türk siyasi hayatına yeni bir siyasi anlayış ve düşünceyi taşımayı 1967 yılında kararlaştıran ekibin 1969 yılı genel seçimlerine partilerini yetiştiremeyince belirlenen isimlerin sağ partilerden ya da bağımsız olarak mecliste yer almaları düşünülmüştür. Daha sonra milli görüş ismiyle anılacak bu hareketin lideri Necmettin Erbakan, AP'ne Konya'dan aday adayı olarak başvurmuş, fakat Süleyman Demirel tarafından veto edilmiştir. Daha sonra Konya'dan bağımsız aday olan Erbakan seçimi kazanmış ve bağımsız vekil olarak meclise girmiştir.

Yavuz bu hareketin Türk milletinin düşünce yapısında İslamı temel alan muhafazakâr bir düşünce sistemi geliştirmiş, aşırı ve akılcı devrimlere karşı Türk milletinin genelinde yaygın olan Osmanlı İslamcı yapılanmayı yeniden hayata geçirmiştir. İslama dayanan söylemleri siyasi hayatın içine sokmuş ve İslami duruşu kurumsallaştırmıştır.¹¹⁰

Güvenlik birimlerinin raporlarında Milli Görüşle ilgili değerlendirmeler şöyle:

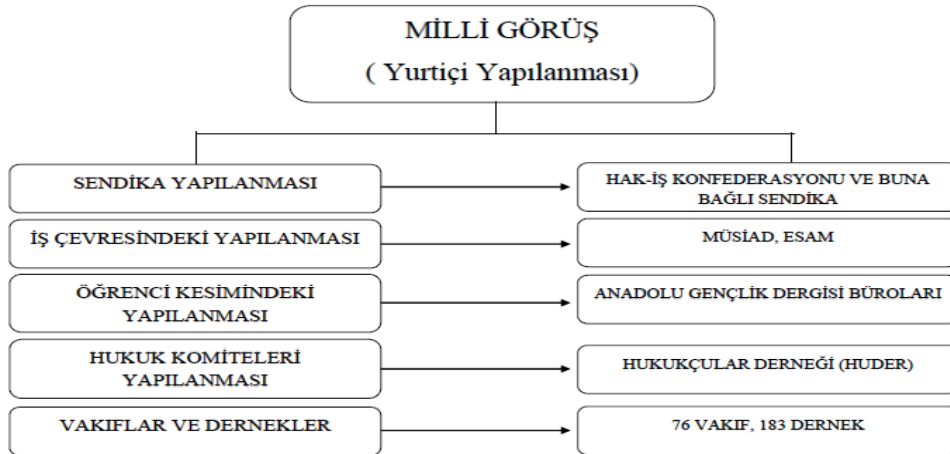
- 1970'li yıllardan itibaren, "İslami devlet" karakterini benimsemiş bir yapılanmayla büyüdü. Siyasi yaşama Milli Nizam Partisi Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve devamında gelişen yelpazede damgasını vurdu.

¹⁰⁸ Şentürk, a.g.e., ss.322-324.

¹⁰⁹ Muzaffer Deligöz, MNP'nin Kuruluşu, <http://muzafferdeligoz.blogcu.com/mnp-nin-kurulusu/2990513>, 01.01.2015

¹¹⁰ Yavuz, a.g.e., ss.285

- Vakıf, demek, sendika, öğrenci örgütlenmelerini ve çeşitli kitle örgütlerinde yer edinme çalışmalarını hep önde tuttu.
- Gerek mahallelerde gerekse parlamentoda etkin temsil gücüne sahip, en kapsamlı, en güçlü ve en organize irticai faaliyet yürüten gruplardan biridir.
- İslam ülkeleriyle ilişkileri öteki gruplardan daha güçlüdür. Aralarında İslam ülkeleri de olmak üzere 40 ülkede teşkilatlanmış durumdadır.
- Özellikle öğrenciler üzerinde etkinlik kurmayı temel hedef olarak seçmektedir. Bu kesimle ilişkileri uzun süre Milli Gençlik Vakfı'nın organizasyonu ile sürdürmüşlerdir. Bu vakıf sadece Iğdır, Şırnak ve Tunceli'de örgütlenmesini tamamlayamamıştır. Hitap ettiği öğrenci sayısı 350 bindir. Bunun 70 bini üniversite gençliğinden oluşmaktadır. Kontrol ettiği yurt sayısı 125'tir. Yurtlarda kalan öğrenci sayısı ortalama 15 bindir.
- Vakıf ve demek örgütlenmesini tek ad altında yapmamaktadır. Bu bağlamda 32 vakıf ve 35 derneği kontrolü altında tutmaktadır.¹¹¹
- Milli Görüş Hareketinin Türkiye yapılanması aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

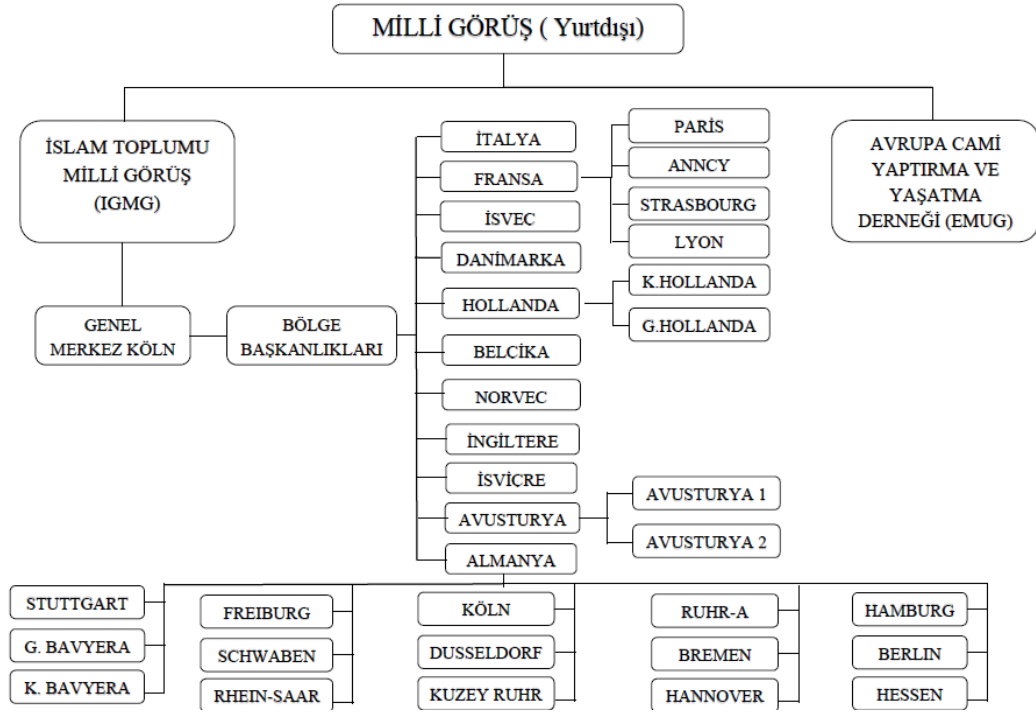

Şekil 1: Milli Görüş Hareketinin Yurtiçi yapılanması

Kaynak: Mustafa Balbay, Devlet ve İslam, (6.Baskı), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2014, ss. 33

¹¹¹ Mustafa Balbay, Devlet ve İslam, (6. Baskı), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2014, ss.28

- Milli Görüş Hareketinin Yurtdışı yapılanması aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

Şekil 2: Milli Görüş Hareketinin Yurtdışı yapılanması

Kaynak: Mustafa Balbay, Devlet ve İslam, (6.Baskı), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2014, ss. 32

Siyasal İslamcı kesimin temsilcisi milli görüş hareketinin, siyasi İslamcı pratiğinin ve söylemsel olarak dönüşümünün AKP siyaset sahnesindeki yükselişinin benzeri olduğu söylenebilir. RP'nin kapatılmasıyla birlikte daha önce kurulmuş olan FP'de de geleneksel pratiğin 28 şubat sürecinin etkisiyle evrildiği ve sisteme anlıkta olsa eklendiği söylenebilir.

Ruşen Çakır, 14 Ekim 1973 genel seçimlerine katılan MSP'nin, "esas itibariyle Nakşibendiliğin İskender Paşa cemaatiyle, Nurcuların bir bölüm kadrolarının ittifakı olduğunu ve ülkedeki köklü İslami cemaatlerin büyük çoğunluğunun desteğini aldığını" söylemiştir. MSP, 1973 senesindeki parlamento seçimlerinde oyların yüzde 11.8'ini almıştır. AP'nin oy oranı da % 46,5'dan % 29.8'e düşmüştür. MSP oylarının büyük kısmını doğu ve güneydoğudan devşirmiştir. MSP, 25 Ocak 1974'te Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile bir koalisyon hükümeti

kurmuştur. Cumhuriyet tarihinde ilk kez “İslamcı” bir parti iktidara ortak olmuştur. Türkiye’de Siyasal İslam’ın iktidarı, siyasal olarak, Bülent Ecevit ile Necmettin Erbakan’ın 1974” te kurduğu ortaklıkla, düşünsel olarak ise, Türk-İslam sentezi ile başlamıştır¹¹².

12 Eylül Askeri Darbesi ile devrilen Demirel hükümetinin ardından iktidar, atanmış bir parlamentoya iade edildi. Bu arada diğer partiler gibi MSP” de, 1981” de Milli Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından kapatıldı ve lider kadroları laiklik karşıtı faaliyetlerde bulundukları iddialarıyla yargılandı. 12 Eylül, MSP” yi kapatıp yargılamasına karşı İslamcılığın iç ve dış odaklarıyla en geniş ilişkilerin kurulduğu, İslamcı düşüncenin devlet katında en büyük mevzileri kazandığı ileri sürülebilir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi” nin sol hareketten geriye kalan boşluğun bizzat askeri yönetimin iradesiyle İslamcı eğilimlerle doldurulması yoluna gidilmiştir. Cunta, toplum genelinde kendini meşru kılmak için Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve MSP” yi yargılarken, milliyetçi ve İslami kesimlere destek sunmaktan çekinmemiştir. Bu destek “Türk-İslam” sentezi kavramı ile ifade edilmiştir. Bu kesimlerin bu destekle büyük bir toplumsal etkinliğe ulaşması bu partilerin politikasında belirgin milliyetçi ve İslamcı kayma ve güce ulaşma şeklinde daha sonrasında kendini göstermiştir.

Özellikle 12 Eylül sonrası yeniden yapılandırılmış, sermaye birikimi, dolaşımı ve iletişim alanında önemli gelişmeler yaşamış bir Türkiye’de, Refah gibi, modern ve etkin bir şehir örgütlenmesine sahip olsa da ideolojisi ve temel dinamikleri geleneksel olan bir partinin ciddi handikaplar yaşaması kaçınılmazdı. Bununla birlikte uluslararası ve özellikle iç konjoktürün onun için çok uygun olması nedeniyle sorunlarını aşması görece kolay oldu. İstikrarlı bir büyüme, ancak daha önemlisi etkin bir kadrolaşma yaşadı ve bu durum onun hem seçimlerde daha etkin olmasını hem de geleneksel örgütlenmeler karşısındaki etkinliğini arttırmasını sağladı.

Milli Görüş hareketi, Türkiye toplumunun siyasi birikim ve gelişen ekonomisinin içinden gelen halkın bizzat içinde olduğu bir hareket olmasıyla beraber siyasal İslam’ın Türkiye’deki en iyi örneği olması bakımından, Ortadoğu

¹¹² Ruşen Çakır, Milli Görüş Hareketi, Bora T., Gültekingil M., Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık, (2. Baskı) , İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss.546.

toplumlarında kökten dinci görüşlerle de ilişkilendirilmektedir. Bu yılların özelliği olan otoriter ve baskıcı rejimlere karşı, cesur bir muhalefet hareketine dönüşen siyasal İslam'ın artan cazibesi Milli Görüş Hareketi'nin mücadeleci bir tutum izlemesine sebep olmuştur.

Dinin dünya çapındaki yükselişinin izdüşümü olarak Türkiye" de de tırmanan yükselişi, Kürt hareketinden yönelen tehdidin kitle temelini kesmek amacıyla devlet tarafından iradi olarak desteklenmiştir. Tüm bu süreçte, İslamcı hareketin, yapısal ve tarihsel avantajları yanı sıra, solla kıyaslandığında, politika olarak sergilediği etkin başarı ve sürekliliğin rolüne de dikkat çekmek gerekmektedir¹¹³.

MGK, 1983 yılında yeni partilerin kurulmasına izin verdiğinde, aynı çizgiyi temsil eden Refah Partisi Ahmet Tekal'ın liderliğinde kurulmuştur. Erbakan, diğer siyasal partilerin liderleri gibi 10 yıl süre ile siyasi faaliyetlerden yasaklanmıştı. Üstelik RP'ne 1983 yerel seçimlerine katılma izni de verilmemişti. 1986 yılında yapılan referandumla tüm siyasilerin yasağı kalkınca MSP'liler RP'de yerlerini aldılar. 1987 seçimlerinde Türkiye barajı nedeniyle RP meclise giremedi. 1991 seçimlerinde, mecliste yer almayı amaçlayan Alparslan Türkeş'in Milliyetçi Çalışma Partisi, Necmettin Erbakan'ın Refah Partisi ve Aykut Edibali'nin Islahatçı Demokrasi Partisi seçim için ittifak yapmaya karar vermişlerdir. Bu üç partinin aldığı toplam oy, ülke genelinde %16.2 oranında olmuştur.

Modem bir parti olarak Refah, dinsel dalganın yükselişi ve sistemin içine düştüğü bunalımın ciddiyetinin ona sağladığı avantajla değerlendirebilmek için gerekli değişimlere yönelmekte gecikmedi. Değişime karşı geleneksel tepkileri önemli oranda örgütlenmiş ve onlarla bütünleşmiş olmanın avantajıyla Refah, propaganda ve örgütlenmede, esas olarak Şeriattan uzak, ancak sorunların altında ezilen insanları hedefledi. Şeriatı ve onun doğrudan argümanlarını değil, günlük hayatın somut sorunlarını öne çıkaran bir propaganda dili kullandı. Şeriatçı olan ve ona yönelen dalganın en önemli toplanma adresi zaten kendisiydi. Dolayısıyla faaliyetini onlar üzerine değil, diğerleri üzerine kurdu. Diğer yandan Refah, rant ekonomisinden pay alamayan, ancak onun nimetlerinden sonuna kadar yararlanan insanlarla aynı şehirde yaşamının, medya aracılığıyla izlemenin canlı kıldığı tepkilere en etkili sahip çıkan ve sokaktaki insanın diliyle ona inen bir siyaset izledi.

¹¹³ Aydın, a.g.e., ss.138

Onları, sorunlarını çözme yeteneğinde olduğuna inandırmayı esas aldı. ‘Adil düzen’ işte bu kesimlere ulaşmanın ve onları örgütlemenin argümanı olarak bayrak yapıldı.

Refah Partisi için 20 Ekim 1991 erken seçimleri, önemli bir dönemeç olmuştur. Bu seçimlerden 4.121.355 oyla çıkan RP, yıllar sonra ilk kez TBMM’de 62 milletvekili ile temsil edilme şansını yakalamıştır. Dünya görüşünü Milli Görüş şeklinde tanımlayan RP’nin, diğer Milli Görüş Partileri gibi muhafazakârlıktan ziyade İslamcılığı baskın bir parti görünümünde olduğu söylenebilir. RP, 1994 yerel seçimlerinde 5.340.969 oyla ülke genelinde oy oranını %19,14’e çıkartmış ve 6 büyükşehir ve 22 il başta olmak üzere toplam 327 belediye başkanlığı kazanmıştır¹¹⁴. RP’nin yerel seçimlerde İstanbul ve Ankara büyükşehir belediye başkanlıklarını alması beklendik bir olay değildi. RP, yani Türk toplumunun modernleşme sürecine tepkiyi temsil eden bu akım, “modernleşen” Türkiye’nin simgeleri olan bu iki metropolde seçimi kazanmıştır.

Milli Görüş olarak adlandırdığı bir 'mutlak doğru'yu temsil ettiğini iddia ettiği için, bu bizi biz olarak tanımayan tepeden inme İslamileştirme projesi RP için sorun teşkil etmemiştir. Yine aynı nedenle, samimi bir taviz ve uzlaşma da RP'nin siyasetinin bir unsuru olmamıştır.

1995 genel seçimlerinde; Refah Partisi, %21.28 oy oranına ulaşarak seçimlerden en güçlü parti olarak çıkmış ve 1996’da Doğru Yol Partisi ile koalisyon hükümeti kurmayı başarmıştır.

RP önemli bir toplumsal hareket niteliği kazanmayı başarmıştır. Kurtuluşun İslam’da olduğu ve bir “adil düzen” getireceği gibi söylemlerle kendini siyasal düzeyde tanımlayan bir İslamcılıkla geniş bir etki alanı elde etmiştir. Göle’ye göre, RP’nin güçlenmesinin temelinde yatan sebep, son yıllarda hızlanan piyasa ekonomisinin ve “vahşi” liberalizmin toplumsal sancılarını tercüman olmasıdır. RP, pragmatizm ve manevi değerleri bir arada sunmuş; “hizmet” ve “sevgi”yi siyasal söyleminin temel taşları olarak kullanmış; Özal döneminin “icraat” ve “uzlaşma” mirasına talip olmuştur. Hizmeti ayrıcalıksız kesimlere, merkezdeki varoşlara

¹¹⁴ Çakır, a.g.e., ss.555

götürmeyi vadettiği gibi, İslami değerlere dayanarak, kentlerde çözülen, anomikleşen, tekilleşen kimliklere “kaybolmuş cemaat”lerini de vaat etmiştir¹¹⁵.

Erbakan'ın başkanlığındaki RP-DYP hükümeti ancak on bir ay sürmüş ve 1997’de ordunun ve önde gelen birçok laik sivil toplum kuruluşunun baskısı altında istifaya mecbur edilmiştir. RP-DYP hükümetinin düşmesini, 16 Ocak 1998’de RP’nin laiklik karşıtı faaliyetleri nedeniyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması izlemiştir. Anayasa Mahkemesi ayrıca, Anayasanın 69.maddesi uyarınca Erbakan ve diğer altı ileri gelen RP üyesini beş yıllık bir süre için siyasal faaliyetlerden yasaklamıştır.

Refah Partisi iktidarı döneminde yaratılan gerilimi azaltmak yerine, artırmış; toplumla kavgalı ve kutuplaştırıcı siyasal tarzı ile hem kendi meşruiyetini zayıflatmış hem de erken Cumhuriyet laikliğini yeniden diriltmeye ve bütün siyasal alanı yeniden şekillendirmeye çalışan 28 Şubat sürecinin meşrulaştırılmasına bizzat katkıda bulunmuştur.

RP’nin yerini hemen, Recai Kutan’ın liderliğinde kurulan Fazilet Partisi (FP) almıştır. FP, ilk önemli sınavı 18 Nisan 1999 genel ve yerel seçimlerinde vermiştir. FP’liler kampanyalarını görünüşte, yıllardır telaffuz etmekten sakındıkları ama 28 Şubat süreciyle birlikte sahiplendikleri “demokrasi, insan hakları, hukuk devleti” üzerine oturtmuşlardır. Bu kampanya sonucu FP, oyların ancak yüzde 15,4’ünü toplayarak DSP ile MHP’nin ardından üçüncü parti olabilmıştır¹¹⁶.

Millî Görüş Hareketinin otuz küsur yıllık tarihinde bir ilk olan Yenilikçi muhalefet, Hareket ile ilişkisini tarif etmede “kurucu ve doğal lider” sıfatlarının yetersiz kalacağı Necmettin Erbakan’ın fiziksel varlığında pek de mümkün olamazdı. Buna rağmen, Yenilikçi muhalefetin, yasaklı olması nedeniyle “yok” olan, fakat varlığı her zaman ve yerde hissedilen Erbakan’a rağmen ve Erbakan’a karşı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat kongrenin önemi ve başarısı sadece bir ‘ilk’e tanık olmamızdan değil, bu ‘ilk’in niteliklerinden ve bu niteliklerin işaret ettiği olası dönüşümlerden de kaynaklanmaktadır.

¹¹⁵ Nilüfer Göle, İslamcılık ve Modernlik Üzerine Melez Desenler, (1. Baskı), Metis Yayınları, İstanbul, 2000, ss.88

¹¹⁶ Çakır, a.g.e., ss.574

FP'nin kapatılması, yenilikçiler ile gelenekçiler arasındaki bölünmeye son noktayı koymuş, yenilikçiler Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) kurarken, gelenekçiler Recai Kutan'ın liderliğinde Saadet Partisi'ni (SP) örgütlemişlerdir. Milli Görüş'ten gelen bu partilerin kapatılmasının "odak noktası" laiklik karşıtı eylemleri olmuştur. Kılıçbay'a göre, demokrasiye yönelik en büyük tehdit, totaliter niteliklerinden ötürü, referansı din olan partilerden, yani dinci partilerden gelmektedir. Bunun iki nedeni var. İlk olarak, her din, tanım gereği değişmez kuralların bir bütünüdür.

Yenilikçiler Erbakan'ın şahsında ifadesini bulan siyaset yapma anlayışından oldukça farklı bir siyaset anlayışı vaat ettiler. Kongrenin ve Yenilikçilerin önemi, gerek hareketin kendisi, gerekse genel Türkiye siyaseti açısından önemli sonuçlar doğurabilecek bir niteliksel farklılıktan kaynaklanıyor. Yenilikçilerin vaat ettiği tarzın niteliksel farklılığı ve önemi ancak eleştirdikleri geleneksel tarz da göz önüne alındığında anlaşılabilir.

Söylemini din etkisiyle şekillendiren bir partinin iktidar olması, söylemini aldığı dinin etkisiyle ve değişmez kuralları, ülke içinde değişmez kurallar olarak uygulamaya koymasıyla son bulacaktır.

Gerçekten de RP tüm demokrasi söylemlerine rağmen, o dönemde başka hiçbir partiyle kıyaslanmayacak kadar totaliter nitelikler göstermiştir. Bu durum örgütsel yapısından değil, doğrudan ideolojisinden kaynaklanmaktadır. RP, katı ideolojik parti görünümünden kitle partisi olmaya geçememiştir. Siyasal İslamcı duruşun yenilenmesine dönük duruşun, kitlelerden gelen talepler doğrultusunda yenilikçi kanat yeni bir siyasi oluşum kurma fikriyle harekete geçmiş ve Milli Görüş hareketinin bölünmesi, Fazilet Partisi'nin kapatılmasıyla net olarak kendini göstermiştir. Bundan kısa zaman sonra Adalet ve Kalkınma Partisi 14 Ağustos 2001 tarihinde kurularak, bu bölünmenin tarafları saflarını belli etmiştir.

Türkiye'deki İslamcı partiler, MNP'den SP'ye kadar geçen bütün deneyimlerinde Milli Görüş adını verdikleri ideolojiyi benimsemişlerdir. Milli Görüş'le kastedilen; ulusal olmaktan daha çok, dinsel bir nitelik taşıyan İslami görüştür. Yani ırk ya da millet yerine ümmet kelimesinin karşılığı anlamındadır. Milli Görüş'ün savunduğu siyasi görüş Osmanlı İslamcılarıyla başlayan süreçte,

Osmanlı İslamcılarının başından beri itiraz ettikleri yanlış batılılaşma anlayışına tepki niteliğindedir.

Cumhuriyetçi seçkinlerin Osmanlı'nın çöküşünü sanayileşmeye ayak uyduramaması ve dine bağlamamasının aksine Erbakan, bu gerilemeyi dini hayattan kopuşa bağlar. Erbakan'ın ortaya koyduğu siyasi kimlik olan Milli Görüş, hem yerliliği hem de dinliliği ifade etmektedir. Milli Görüş, dış politikadan güncel gelişmelere, sanayileşmeden eğitime kadar her olaya “dine dayalı” ve “yerli” bir bakış açısı sağlama iddiasındadır.

Milli Görüş ideolojisi, Batı medeniyeti ile İslam medeniyeti arasında temel bir çatışma olduğunu varsaymaktadır. Bunlardan ilki, kuvvete dayanması anlamında “batıl”dır; ikincisi ise “hakka dayanmaktadır. Milli Görüş’e göre hak, her zaman ve her şart altında isabetli olan gerçektir. Hak, İslam’dır. İslam, “İnsanlığın”, “Dünya ve Ahiret Saadetine” ulaşmaları için Allah tarafından gönderilen nizamın adıdır. Din, akıl sahiplerini kendi hür iradeleriyle her çağda hayra ileten İlahi Kanun’dur. Batıl ise her şart altında ve her zaman isabetsiz olan şeye denir. Erbakan, “hak” demenin “değişmeyen doğru” demek olduğunu ileri sürerek davalarının aslı ve esasının bu olduğunu ve bu esasın değişmeyeceğini söylemlerinde sıkça dile getirmiştir.

Millî Görüş Hareketinin geleneksel tarzı, bazı tarihsel nedenlerin de katkısıyla, İslâmî/İslâmcı misyonun Erbakan'ın şahsında *kişiselleşmesini* ve onun kontrolü altındaki Genel Merkezin idaresi altında *tekelleşmesini* ifade eder. Bunun doğal bir sonucu olarak, Erbakan ve onu temsil eden yakın çevresinin Hareketin tabanı ve siyasal alanda görünür olan seçkinleri ile kurduğu ilişki ağının temel unsuru itaattir. Bu, itaate dayanan hiyerarşik ilişki biçimi, ataerkil ve duygusal bir söylemle meşrulaştırılmıştır. Bu çerçevede içinde, tabana biçilen rol misyonun veya izlenecek yolun ne olduğunun belirlenmesine katılım da değildir. Tabandan beklenen, Genel Merkez tarafından saptanmış misyonun, gene Genel Merkez istediği zaman ve izin verdiği ölçüde, sadece ve sadece gerçekleştirilmesine- uygulanmasına katılımdır. Hareketi parlamento gibi üst düzeylerde temsil edenler için de durum benzeridir. Hareketin siyasal seçkinleri diyebileceğimiz bu grup izlenen siyasete ilişkin şikâyetlerini- muhalefetlerini Genel Merkeze daha kolay duyurabilirler.¹¹⁷

¹¹⁷ Çınar, a.g.e., ss.88.

Milli Görüş partilerinin, batı karşıtı fikirleri etkisini dış politika söylemlerinde de göstermektedir. Milli Görüş Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik başvurusuna, Nato üyeliğine, Gümrük Birliği'ne karşı çıkmış ve eleştirmiştir. Erbakan Avrupa Birliği üyelik müracaatını ihanet olarak nitelendirmiştir.

Erbakan, bağımsızlık ve anti-emperyalizm sloganlarını siyasi söylemlerinde ön plana çıkarmıştır. Erbakan, demokrasiyi muhafaza etmekle birlikte, dini özgürlük adına anayasanın laik karakterini kaldırmayı ve ona göre Türkiye'yi köle yapan Batı'ya sırtını dönerek ülkeyi İslam dünyasına yöneltmeyi istediğini açıklamıştır. Türkiye'nin üye olmayı istediği Avrupa'yı Hristiyan kulübü olarak niteleyen Erbakan, bunun yerine Kazakistan'dan Fas'a uzanan bir İslam Birliğini ikame etmeyi amaçlamıştır¹¹⁸.

Milli Görüş, siyaset sahnesine ilk ciddi çıkışını iki slogan üzerine temellendirmiştir: “Önce ahlak ve maneviyat” ile muhafazakâr/İslamcı bir perspektif belirleyen MSP, “Ağır sanayi hamlesi” sloganıyla da ulusal kalkınmacı bir hattı benimsemiştir¹¹⁹. Milli Görüşçü partiler (MNP, MSP), özel sektörü geliştirme hedefiyle de olsa devleti merkeze koyan bir ekonomik anlayışı temsil etmişlerdir ancak RP ile birlikte ekonomik alana dair bir farklılaşma başlamıştır.

MNP'li, MSP'li yıllarda yetersiz sermaye birikiminin açıklarını kapatmak için devrede olan devletin asli görev alanına çekilmesi gerektiği fikri 1990'lı yıllarda Milli Görüş tarafından savunulmaya başlanmıştır. RP'li yıllarda ekonomiye dair görüşleri kırılmaya başlamakla birlikte bunun programa yansımaları FP ile olmuştur.

FP piyasa ekonomisini savunduklarını programında açıkça ilan etmiş ve devletin konumunu da bu ekonomik modele göre yeniden tanımlamıştır. FP, “devletin yeniden yapılanması gerçekleştirilecek”¹²² cümlesiyle amacını net bir şekilde açıklamıştır. Programa göre devletin ekonomi içindeki rolü, piyasa ekonomisinin gereği olarak salt altyapı hizmetlerini sunmak ve güvenlik ihtiyacını karşılamaktır. FP, piyasa ekonomisinin gereği olarak gördüğü özelleştirmeyi “Piyasa ekonomisinin kendi kuralları içinde işleyebilmesi için özelleştirmeye özel bir önem

¹¹⁸ Fehmi Çalmuk, Necmettin Erbakan, Bora T., Gültekingil M., “İslamcılık”, (2.Baskı) İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss.551.

¹¹⁹ Çakır, a.g.e. ss.546.

verilecektir”¹²⁰ cümlesiyle savunmaktadır. FP’nin programı kendinden önceki Milli Görüş partilerinden ayrılmaktadır ve SP ile AKP’nin parti programlarında ekonomi konusundaki yaklaşımlarının zeminini oluşturduğu görülmektedir.

Erbakan önderliğinde başlatılan Milli Görüş Hareketi “ağır sanayileşme ve manevi kalkınma” kavramları üzerine inşa edilmiştir. Ancak Erbakan, sosyalist ve kapitalist kalkınma modellerini reddederken, yerine nasıl bir kalkınma modeli önerdiği noktasında ise oldukça muğlaktır. Özel mülkiyet ve kar teşvik edilmekte, ancak israfın haram olduğu, kazancın ancak “hayırlı işlerde” kullanılabileceği belirtilmektedir. RP, 1991 seçim kampanyasında “Adil düzen” adını verdiği bir ekonomik model sunmuştur.

Adil düzen, gerek kapitalizm gerek sosyalizmden farklı ve onlardan üstün bir model olarak sunulmuştur. Milli Görüş Hareketi ve onun lideri Erbakan, faizsiz, alternatif bir ekonomik sistem projesi olarak “Adil Düzen”i parti görüşü olarak benimsemiştir. Farklı ülkelerin İslamcılık anlayışlarından etkilenen ve bunlara Robert Owen’in sosyalizminden bazı renkler de ekleyen Adil Düzen fikri, RP’ye kısa sürede öngörülemeyen bir yaygınlık kazandırmıştır.

"Refah Partisi'nin temsil ettiği Milli Görüş *Yeniden* Büyük Türkiye'yi kurmak için, bugünkü... Köle düzenini ortadan kaldıracak, yerine herkese refah getiren, herkese hakkını veren ve herkese fırsat eşitliği tanıyan bir düzen kuracaktır. Milli Görüş 'ün kuracağı yeni düzende faiz olmayacak, haksız vergiler kalkacak, paranın değeri hak ölçüsü olarak kabul edilecek, sağlam paraya geçilecek krediler adil ölçüler içinde faydalı iş yapacak herkese verilecek. “Adil Düzen’de ekonomi çok hızla döndüğü ve geliştiği için asıl mesele işsiz insan bulmaktır. Adil Düzen’e geçilir geçilmez bugün kahvehanelerde boş oturan işsizler bir anda yüksek ücret alma potansiyeline ve imkânına kavuşacaklardır. Onlar iş arayacaklarına müteşebbisler kredi alabilmek için onları arayacaktır”.¹²¹ Ayrıca, *Adil Düzen (AD) enflasyonu önleyecek, üretimi arttıracak, işsizliği önleyecek, ihracatı hayali değil gerçek*

¹²⁰ Fazilet Partisi, Öncü Türkiye İçin Elele, <http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/2341920/449/199801418.pdf?sequence=1&isAllowed=y> , 1998, 24.11.2014.

¹²¹ Refah Partisi, Parti Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/198602597%20RP%20PROGRAMI%201986/198602237%20THE%20PROGRAMME%20OF%20MOTHERLAND%20PARTY.pdf> , 1986, 02.01.2015.

*anlamda arttıracak, gelir dağılımının bozulmasını önleyecek ve herkesi müreffeh yapacak bir düzendir. Özet olarak, AD şu anda içinde bulunduğumuz “köle düzeninin alternatifi ve onun fakirlik, açlık, ahlâk!” değerlerin erimesi, az gelişmişlik gibi birçok sorununun da çözümüdür*¹²².

Refah Partisi’nin “Adil Düzen” fikri, parti ve teşkilatlar bünyesinde önemle ve dikkatle savunulmuştur. RP, halka kendisini siyasi olarak sistemin dışında hissedenlerle ve ekonomik olarak alt kesim diye tabir edilen ezilen, sömürülen kitlelerin partisi olarak kabul ettirmiştir. Fakat iktidara geldikten sonra daha ilk aylarda başlayan sorunlar, RP’nin önünü tıkamış ve sistemle çatışmasına sebep olmuştur. RP, dönemin ekonomik düzenini sert şekilde eleştirmiş, bu düzenin bir köle düzeni olduğunu ve devletin de bu düzeni koruduğunu söylemlerinde ifade etmiştir.

Milli Görüş Hareketi’ni eleştirenlerin, temelde demokrasi ve demokrasinin olmazsa olmazı laiklik kavramları üzerinde önemle durduklarına dikkat çekmek gerekmektedir. Lakin bu karşıtlık Milli Görüş cephesinin söylemlerinde de yer bulsa da, açık bir şekilde dile getirilmemiştir. Demokrasi ve serbest seçimler, iktidar olabilmek için tek seçenek olarak öne sürülmüştür. Bu öne sürme onları, radikal hareketlerden ayırmış ve sistem içine bu yolla eklemelenmeye çalışmışlardır. Milli Görüş’ün, MNP ile başlayan süreci ve söylemleri RP ile de aynı çizgide devam etmiş ama dönemin şartlarına göre fikri olarak olmasa da söylemsel olarak bazı ayrılıkları da beraberinde getirmiştir.

RP ise siyasi yapı konusunda, bireylerin kendi inançlarına uygun düşen hukuk düzenine göre yaşama özgürlüğüne sahip olacakları “çok-hukuklu” bir sistem önermekteydi. Devlete karşı sivil toplumu öne çıkardığı ileri sürülen bu düşünce RP’nin 1993 kongresinde kabul edilmesinin ardından, Anayasanın laiklik ilkesini düzenleyen 24.maddesi için bir değişiklik teklifi olarak meclise sunulmuştur¹²³.

¹²² Çınar, a.g.e., ss.72.

¹²³ Refah Partisi, Seçim Beyannamesi, <http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/199601072%20RP%20SECIM%20BEYANNAMESI%201995/199601072%20RP%20SECIM%20BEYANNAMESI%201995.pdf>, 02.01.2015.

Önerilen alternatif düzen, İslamiyet'te cemaatin devletten önce geldiği tespitinden kaynaklanmaktadır. Buna göre, çoğunluğun azınlık üzerinde egemenlik kurmasına neden olan “demokrasi” yerine, her cemaatin kendi inanç sistemine göre yönetileceği “çoğulcu” bir sistemin kurulması gerekir. Belli bir toplumda farklı hukuk sistemleri bir arada var olabilir. Bu durumda devletin görevi, her bir hukuk topluluğunun özerkliğini garanti altına almak olacaktır; her topluluğun kanun ve kuralları ise sadece o topluluğun mensupları için geçerli olacaktır.

Batı demokrasisine alternatif bir sistem olarak sunulan bu sistemde, sivil toplum devlet karşısında, azınlık da çoğunluk karşısında özerk olacaktır¹²⁴. Hemen akabinde belirtmek gerekir ki, Bulaç “İslam sadece Müslümanlar için ve Müslüman blokla sınırlı olarak totaliter özellikler taşır” ifadesini kullanmıştır¹²⁵. İslamcılarının sıklıkla söylemlerine yansıyan Türk toplumunun yüzde 99'unun Müslüman olduğu ifadesi söz konusu alternatif demokrasi sisteminin kendilerine yönelik algısını da ortaya koymaktadır.

Önerilen bu çok-hukuklu sistem yanı sıra aynı tarihli kongrede Erbakan'ın, RP'nin laikliğe ve demokrasiye karşı olmadığı yönünde yaptığı açıklamalar inandırıcı olmaktan uzaktır. Milli Görüş döneminde Erbakan sıklıkla, İslamcı olmayı “öteki”leştirmiş ve dışlayıcı bir tavır takınmıştır. Erbakan'ın 13 Mayıs 1990 tarihli konuşması bunun açık bir göstergesidir. “Sen Refah Partisi'ne hizmet etmezsen hiçbir ibadetin kabul olmaz. Bütün ehlişünnet ve cemaat olarak Refah'ın emrine itaat edeceğiz, bu orduya dâhil olacağız. Refah bu ordudur. ... Cihat emrine uymak farzdır.”¹²⁶

Milli Görüşün demokrasi algısını liderlerinin söylemlerinden anlamak mümkündür. Erbakan ve o tarihlerde İstanbul belediye başkanı olan Tayyip Erdoğan, olduğunu beyan etmişlerdir¹²⁷.

Milli Görüş partileri zaman içerisinde söylemsel olarak bir takım değişikliklerde bulunmuşlardır. Parti programlarına bakıldığında, Milli Görüş partilerinin laikliği tanımlamada da çelişkili bir tavır sergilediği görülmektedir. Milli

¹²⁴ Ali Bulaç, Modern Ulus Devlet, (4. Baskı), Çıra Yayınları, İstanbul, 2012, ss.43.

¹²⁵ Bulaç, a.g.e., ss.80.

¹²⁶ Samim Güner, Kirli,Sinsi ve Kanlı Savaş, http://www.simg-ege.com/Uyeler/Samim%20G%FCner/Samim_Guner_kirli_savas.htm, 03.01.2015.

¹²⁷ Çakır, a.g.e., ss.225.

Görüş'ün ilk partisi MNP konuyu “Vicdan Hürriyeti” ve “ Diyanet İşleri” başlığı altında ele almıştır. MNP’den sonra kurulan MSP de laiklik konusunda MNP’nin din ve vicdan hürriyeti konusundaki yaklaşımını aynen korumaktadır. MSP’nin programında laiklik, “Laiklik düşünce ve vicdan hürriyetinin teminatıdır ve bir kısım düşünce ve inanç sahiplerinin diğer inanç sahiplerine vasıtalı veya vasıtasız yollarla baskı yapmasına manidir”¹²⁸. Burada da kendilerine uygulanacak bir yaptırımın, baskının engellenmesi şeklinde algılanan bir laiklik tanımı yapılmaktadır.

RP programının laiklik ile ilgili tanımlaması şu şekildedir; “Partimiz, fikir, vicdan ve düşünce hürriyetlerine inanır; fikir, vicdan ve düşünce hürriyetlerine yapılacak her türlü baskıyı iptidai ve laikliğe aykırı sayar. Laiklik din düşmanlığı olmayıp bilakis din ve vicdan hürriyetlerini her türlü ihlalden koruyucu bir prensip olarak geliştirilmiş ve uygulama alanına konulmuş bir prensiptir”¹²⁹ RP’nin laiklik tanımında kapsam ve içerik bakımından zayıflık gözlemlenmektedir. RP’nin kapatılmasından sonra kurulan ve Milli Görüş hareketi içinde birçok konuda yeni söylemlerin kullanıldığı FP de de din ve vicdan hürriyeti ile laiklik konusu yeterince yer tutmamıştır.

3.1.2. Türkiye’de Siyasal İslam Kimliği Taşıyan Partiler

3.1.2.1. MNP’nin Siyasi Anlayışı ve MNP’nin Türk Siyasetinde Yeri

Türkiye’de İslama bir parti kurulmasına ilişkin görüşler, 1965 - 1969 yılları arasında olgunlaştırıldı. Gerçek anlamdaki ilk İslama Parti olan Milli Nizam Partisi, Nakşibendi Şeyhi Mehmet Zahid Kotku’nun işaretleriyle 26 Ocak 1970 tarihinde kuruldu. Amblemi, işaret parmağını kaldıran sol bir yumruktu. Genel başkanlığına Necmettin Erbakan’ın geldiği parti içinde, A.Tevfik Paksu, Süleyman Arif Emre, Haşan Aksay ve Fehmi Cumalı- oğlu gibi isimler vardı. Adalet Partisi’nden iki milletvekili transfer edilerek 3 üye ile mecliste temsil edilmeye başladı. Milli Nizam

¹²⁸ Milli Selamet Partisi, Seçim Beyannamesi, http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197600578%20MSP%20SECIM%20BEYANNAMESI%201973/197600578%20MSP%20SECIM%20BEYANNAMESI%201973%200000_0087.pdf ,24.11.2014.

¹²⁹ Refah Partisi, Parti Program ve Tüzüğü, 1985, <http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/199400049%20REFAH%20PARTISI%20PROGRAM%20VE%20TUZUK%201985/199400049%20REFAH%20PARTISI%20PROGRAM%20VE%20TUZUK%201985.pdf> , 24.11.2014.

Partisi'nin programı "Milli Görüş" deyimiyle özetlenmişti. 12 Mart 1971 askeri darbesini takiben Şeriat yanlısı olduğu belirtilen parti hakkında soruşturma açıldı ve 1972 yılı başında kapatıldı. Erbakan İsviçre'ye giderken diğer parti yöneticileri de önemli sermayelerle kurdukları şirketlerin başına geçtiler.¹³⁰

MNP, yıllar boyu sağ partiler tarafından oy deposu olarak kullanılmış dindar kesimin, eğitilmiş seçkinleri aracılığıyla siyasi arenada ilk kez bağımsız olarak yer almaya başlıyordu. Kuruluş beyannamesinin son bölümünde şu sözlerle; “Aziz Milletimiz; Bugün, daima Hakk’a bağlılıkta, Hakk’ı tutmakta, iyiyi destekleyici, kötüyü men edici hüviyetiyle insanlık tarihinin en ulvi mahreki üzerinde yürüyen Büyük Milletimizin çeşitli tesirlerle kendi yolundan saptırılması gayretlerinin hüküm sürdüğü oldukça uzun bir devreden sonra yeniden ulvi ve şanlı tarihi yörüngesi üzerine oturtulması için füzelerin ateşlendiği gündür. Milli Nizam Partisi; Milletimizi karışık ve karanlık devrelerden sonra aydınlığa götürecektir, onu parlak tarihi yörüngesi üzerine yeniden oturtmak için ateşlenen güçlü füzedir. Bugün bu füzenin ateşlendiği gündür. Bugün bu mutlu gündür. Bütün milletimize uğurlu ve hayırlı olsun. Ey daima Hakk’ı tutmak, iyiyi sağlamak ve kötüyü men etmek yolunda bulunmak üzere seçilmiş mümtaz ve Aziz Milletimiz!”¹³¹ ile topluma hitap edilmektedir.

Belirli tarikat ve cemaatlerin desteği ile ve bu oluşumların önderlerinin yol göstermesiyle bir şura tarafından kurulduğu iddia edilen partinin liderlik koltuğuna Necmettin Erbakan getirilmiştir. 1970 yılında kurulan MNP ‘de dini çağrışımları ve söylemleri hemen hemen her alanda görmek mümkündür. Partinin hayatın her alanına etki eden projelerini açıklarken dini söylemlere sıkça başvurmuştur. Mevcut programlarında İslami hassasiyetler gözetilerek karara bağlandığı yine bu partinin vurgusudur.¹³² MNP, tarihi hamaseti öne çıkaran, İslami duyarlılığı yüksek ama çözümü sistem içinde arayan eklektik bir söylemin taşıyıcısıydı¹³³.

¹³⁰ Abdullah Manaz, *Dünyada ve Türkiye’de Siyasal İslamcılık*, (1.Baskı), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2005, ss. 526.

¹³¹ Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan Türkiye’de İslami Oluşumlar*, (3. Baskı) , Metis Yayınları, İstanbul, 1991, ss.215-216.

¹³² Ali Yaşar Sarıbay, *Milli Nizam Partisi’nin Kuruluşu ve Programının İçeriği*, Bora T., Gültekinil M., *“Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce 6 İslamcılık”* ,(2. Baskı) İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s:577-578.

¹³³ Türkmen, a.g.e., ss.52.

MNP, Kuran’da yer alan ayetleri yumuşatarak işe başlamış, dikkatleri üzerinden çekmek için de konuyu, siyasi alanda eskilerde olduğu gibi bir kazaya uğramamak için, teknik ve sanayiye aktarıyor, dikkatleri o tarafa çekiyordu¹³⁴

MNP seçim tecrübesi yaşamadan 12 Mart darbesinin ardı sıra Anayasa mahkemesi kararıyla kapatılmıştır. Anayasa mahkemesi MNP’nin rejimin ilkelerinin karşısında bir tavır aldığı ve çatışmaya doğru yol aldığı için kapatılmıştır gerekçesini göstermiştir.¹³⁵ 12 Mart kararını alan idareye göre milleti içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmanın yegane yolu rejimin ilkelerine bağlı kalmak olduğu ve MNP’nin de buna karşıt dinci bir ideolojiyi söyleminde barındırdığı için kapatıldığı belirtilmektedir.¹³⁶ Milli Nizam Partisi siyasal İslamcı kadroların ilk deneyimleri olması açısından bunun sancılarını yaşamıştır. Çeşitli tarikatlar ve bir takım yayın organları bünyesinde etkinlik gösteren siyasal İslamcı düşünürler gibi diğer siyasal İslamcı aktörlerin yasa dışı yollara kaymaları dışında yasalara uygunluk gibi bir sıkıntıları bulunmamaktaydı.

1970’li yıllarda Ortadoğu’da otoriter rejimlerde etkin bir muhalefet ideolojisine dönüşen siyasal İslam’ın büyüyen gücü Milli Görüş Hareketi’nin cesaretlendirici bir rol üstlenmesine sebep olmuştur. Ancak Milli Görüş Hareketi’nin tarihsel arka planı ve ideolojik formasyonu üzerinde Türkiye dışı dinamiklerin belirgin izlerini tutmak zordur. Ayrıca, RP’nin Ortadoğu’da siyasal İslam’ın çok önemli bir toplumsal- siyasal güce dönüştüğü 1980’lerin başında ve ortasında değil de, bölgede siyasal İslam’ın önemli ölçüde kontrol altına alındığı 1990’lı yıllarda hızla büyümesi ilginç bir durumdur. Dolayısıyla Refah Partisi’ni ya da Milli Görüş Hareketi’ni Ortadoğu’ da siyasal İslam’ın gelişiminde değil, Türkiye’nin dinamiklerinde anlamlandırmak daha doğrudur.¹³⁷

Türkiye’de 1970’lere gelindiğinde Türk siyasi hayatı içinde, din ve siyaset ekseninde gelişen en önemli olay; dini temel referans alan ve söylemlerinde bunu öne çıkaran, kamuoyu tarafından da İslamcı olarak nitelenen MNP’nin kuruluşuyla başlayan ve MSP ile devam eden süreçtir. Bu süreç, siyasi tarihinde inen çıkan

¹³⁴ Sadık Albayrak, Türk Siyasi Hayatında MSP Olayı (1.Baskı), Araştırma Yayınları, İstanbul, 1989, ss.66.

¹³⁵ Sarıbay, a.g.e., ss.579.

¹³⁶ Sarıbay, a.g.e., ss.579.

¹³⁷ İhsan Dağı, Kimlik Söylem ve Siyaset , (1. Baskı), İmge Yayınları, Ankara, 1998, ss.14-15

dönemler yaşamasına rağmen önemli bir başarı kazanmıştır. Çünkü rejimin modernleşme çabaları sebebiyle toplum, dinden uzaklaştırmaya çalışılmış ve büyük sıkıntılar geçirmiştir. Modernistlere göre, modernizme eklemlenemeyen dine dayalı bir oluşumun bu şekilde bir başarı kazanamayacağı düşüncesi Necmettin Erbakan önderliğinde MNP adıyla partileşmiştir.

Milli Nizam Partisi'nin fikir babaları ve kuruluşunda rol oynayan isimler çok tartışılmıştır. Bunların başında ise ismine MSP kuruluşunda da rastlanan Nakşibendi şeyhi Mehmet Zahit Kotku gelmektedir. Nakşibendi tarikatına bağlı İskender Paşa cemaati lideri M. Zahit Kotku, ülkenin ekonomik, siyasal, toplumsal her türlü sorunuyla ilgilenmekte ve bu konuda öğrencilerini teşvik etmekteydi. Politikayla içli dışlı olan Kotku, Adalet Partisi'nden umudunu kestiği için “artık ayakları üzerinde durabilecek” İslami bir partini zamanının geldiğini düşünerek, adını da kendisinin koyduğu MNP'nin kuruluşunu sağladı. Erbakan'ı parti başkanı olarak belirleyen kişi de M. Zahit Kotku idi.¹³⁸

Necmettin Erbakan'ın milletvekili olarak siyasi hayatı MNP' den önce Adalet Partisinden milletvekili olmak için başvurmasıyla başlamıştı. Fakat bu başvurusu AP Başkanı Süleyman Demirel tarafından veto edilince sonuçsuz kalmıştır. Bu veto olayı Erbakan'ı MNP'nin kuruluşuna yol açan etkenlerden biri oluşuyla Türk siyasi hayatında yeni bir dönemin kapısını aralamış kabul edilebilir.¹³⁹

MNP, 26 Ocak 1970'de kuruldu; basın ve kamuoyu, yeni parti ve yöneticilerini yasal yollarla Türkiye'de İslamiyet'in destekleyicisi olarak nitelemişlerdir. MNP'nin bu şekilde nitelendirilmesinin en büyük nedeni parti kurucularının siyasal görüş ve tutumlarıdır. Örneğin MNP kurucular toplantısında Genel Başkan Necmettin Erbakan yaptığı konuşmada, partinin kurucularını şu şekilde açıklamıştır:

¹³⁸ Doğan Duman, Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık, (2. Baskı) Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1997, ss.62

¹³⁹ Murat Ali Ağırbaş, Milli Nizam Partisi'nden Fazilet Partisi'ne Demokrasi Anlayışının Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2002, ss.14.

*“Sizden neden saklayayım, MNP’nin asıl kurucuları, Sultan Fatih Hazretleri, Sultan Yıldırım Hazretleri, Sultan Murat Hazretleri, Ulubathı Hasan, Nizam-ül Mülk, Sultan Yavuz, Orhan Gazi, Kılıç Aslan, ve Sultan Hamit’tir”.*¹⁴⁰

MNP siyasal İslamcı birikimin bir çatı altında toplandığı parti olarak Türk siyasal hayatındaki yerini almıştır. Bu parti içerisinde siyasal İslamcı aydınlar, tarikat mensupları ve dinin toplumsal hayata hâkim olmasını isteyen toplumsal bir taban, Cumhuriyet rejiminin dışladığı etnik unsurlar ve kökten dinci yapılanmalar bulunmaktadır. MNP kapatılana kadar Türk siyasi hayatında önemli bir rol oynamasa da bundan sonraki süreçler açısından siyasal İslamcı partilerin ilk tecrübesi olarak tarihteki yerini almıştır. MNP’nin en büyük şanssızlığı, kadrolarının siyasal birikim açısından tecrübesizliğini bu parti çatısı altında yaşamalarıdır.

MNP siyasal partiler kanununun 4. kısmında yer alan 92, 94, 97 ve 101. Maddelerdeki aykırı faaliyetlerde bulunması ve bu faaliyetleri onaylar nitelikte karar alınmış olması nedeniyle aynı kanununun 111. Maddesinin 2 numaralı bendi gereğince kapatılmasına karar verilmesi talep ve iddia olunur. Savcılık iddianamesi ve bu iddianame doğrultusunda tarafların savunmaları alındıktan sonra anayasa mahkemesi 20.05.1971 tarihinde şeriat yanlısı olduğu belirtilen MNP hakkında kapatma kararı vermiştir.¹⁴¹

3.1.2.2-MSP’nin Siyasi Anlayışı ve MSP’nin Türk Siyasetinde Yeri

Anayasa Mahkemesinin verdiği karara binaen kapatılan MNP’nin ardından İslamcı tabandan güçlü baskılar gelmeye başladı ve 11 Ekim 1972’de MSP kuruldu. MSP’nin ilk Genel Başkanlığını Süleyman Arif Emre yapmıştır. Emre, partinin kurulması yönündeki istekleri şu şekilde belirtmektedir: *“Milli Nizam kapatıldıktan sonra, yeni bir parti kurulması için tabandan çok kuvvetli baskılar gelmeye başladı. Arkadaşlarımızdan bazıları da bu fikirde idi. Ben bu fikre karşı çıkmıştım. Çünkü daha buhran geçmemişti. Nihayet anayasa değişiklikleri sona erdi fırtına dinmeye başladı, durumu istişare etmek için ehil kişiler toplayarak meseleyi müzakere ettik.*

¹⁴⁰ Mustafa Armağan, Erbakan Sultan Abdülhamit’i Partisinin Kurucusu İlan Etmişti, http://www.zaman.com.tr/mustafa-armagan/erbakan-sultan-abdulhamidi-partisinin-kurucusu-ilan-etmisti_1102902.html 04.01.2015.

¹⁴¹ Şentürk, a.g.e., ss.340.

*İstişare heyeti tabandan gelen isteklerin daha fazla askıya alınmasını uygun bulmadılar. Onları temsil edecek bir kurucu heyetle yeni bir parti kurulmasına karar verdiler”.*¹⁴²

MNP’nin kapatılmasından sonra Erbakan, İsviçre’ye yerleşmiştir. Hareketin önde gelenlerinden İskenderpaşa cemaatine bağlı Süleyman Arif Emre sol güçlere karşı dini eğitimin gerekli olduğuna inanıyor ve MNP’nin tekrar açılmasını istiyordu¹⁴³. Bu durumu gören İslamcılar, Süleyman Arif Emre’nin başkanlığında Milli Görüş’ün ikinci partisi olan Milli Selamet Partisi’ni 11 Ekim 1972’de kurmuşlardır. Bir müddet sonra Necmettin Erbakan partinin genel başkanlığına getirilmiştir. MNP deneyiminden sonra MSP’liler kapatılmamak için temkinli olsalar da MNP’nin devamı olduklarını dile getirmişlerdir¹⁴⁴.

Milli Görüş” çatısı aslen MSP ile ortaya çıkmış bir kavramdır. Necmettin Erbakan’ın dindar kişiliği ile birlikte “milli” bir duruşa sahiptir. Fakat Erbakan’ın milliyetçiliği etnisite eksenli olmayıp, dışa bağımlılıktan kurtulmayı kastetmiştir. Cumhuriyet döneminde uygulanan yerli sanayileşme modeli Milli Görüş hareketinin sanayi ve kalkınma yolunda ilham kaynağını oluşturmaktadır¹⁴⁵.

MSP ve MNP arasında hiçbir fark olmamasına rağmen dönemin koşulları göz önünde bulundurularak başta Erbakan olmak üzere bazı isimler ilk anda parti dışında bırakıldılar. Bu durum MSP yöneticilerinin daha temkinli davrandıkları şeklinde açıklanabilir. MSP, kurulduktan sonra ilk seçimlere katılabilmek için hızlı bir örgütlenme çalışmasına girişerek, çok kısa bir sürede 42 il ve 250’yi aşkın ilçede örgütlendi. Bu kadar çabuk gelişen MSP, toplumsal ve kültürel hayatın İslami ilkeler uyarınca yeniden gelenekselleşmesini öngören bir platformu savunan, yeni-İslamcı bir parti olarak Türk siyasal sahnesine çıktı.¹⁴⁶

MSP, 14 Ekim 1973 genel seçimlerine Erbakan’sız ve Süleyman Arif Emre’nin başkanlığında katıldı ve büyük bir oy potansiyeline ulaştı. % 12 oy oranı ile Meclis’te 48 milletvekili, Senatoda ise 3 senatör ile temsil edilme hakkını elde

¹⁴² Süleyman Arif Emre, Siyasette 35 Yıl, Cilt 2, (1.Baskı), Risale Yayınları, İstanbul, 1991, ss.12-13.

¹⁴³ Yavuz, a.g.e., ss.282.

¹⁴⁴ Sarıbay, a.g.e., ss.580.

¹⁴⁵ Çalmuk, a.g.e.,ss.557.

¹⁴⁶ Binnaz Toprak, Dinci Sağ, Geçiş sürecinde Türkiye, (1.Baskı), Belge Yayınları, İstanbul, 1990, ss.249.

etti. Erbakan bu dönemde İsviçre’deydi. Uzun süre dönmeyen Erbakan’ın, çokça dile getirdiği üzere 12 Mart Muhtırasının kilit isimlerinden Muhsin Batur tarafından ikna edilerek Türkiye’ye dönmesi sağlandı.¹⁴⁷

Erbakan, seçimlere birkaç ay kala MSP’ye resmen dâhil oldu ama partide görev almadı. Fakat parti genel başkanı olmak için girişimde bulunmakta gecikmedi ve 1973 seçimlerinden bir hafta evvel genel idare kuruluna girmek istedi. Bu girişim Oğuzhan Asiltürk öncülüğündeki bir grup idare kurulu üyesince engellenince geri çekildi. Erbakan’ın MSP genel başkanı oluşu ise 20 Ekim 1973 tarihli genel idare kurulu toplantısında S. Arif Emre’nin genel başkanlıktan çekilmesiyle gerçekleşti. Bu toplantının, genel başkanlığa Erbakan’ın seçilmesinden hemen sonra çözüme bağlamaya çalıştığı konu ise kamuoyunda ve medyada çokça söz konusu edilen CHP-MSP koalisyonu konusu olmuştur. Toplantıdan çıkan sonuç bu koalisyonun mümkün olamayacağı yönündeydi. 1973 seçimi sonuçlarına göre hiçbir parti hükümeti tek başına kuramıyordu. İşte bu durum MSP’yi günün şartlarında kurulacak bir koalisyon hükümeti için – ambleminde yer aldığı gibi – ‘*anahtar*’ parti konumuna oturtmuştu. MSP grubunda bir hayli tartışılan koalisyon ortaklığı uzun sayılabilecek bir süreçten sonra gerçekleşti.¹⁴⁸

Seçimlerde mevcut partilerin yeteri kadar oy alamaması sebebi ile koalisyon yapılması konusu ortaya çıkmıştır. MSP’li vekillerin çoğunluğu ne CHP ne de AP ile bir ortaklık yapılmasını istemiyorlardı. Fakat 1973’te yapılan yerel seçimlerde oyların düşmesi üzerine CHP ile koalisyon yapılması kararına varıldı.¹⁴⁹

MSP kurulduktan sonra girdiği ilk seçimden %11,8 oy alarak beklentilerin çok üzerinde bir başarı sağlamıştır. CHP ile koalisyon kuran MSP cumhuriyet döneminde ilk defa iktidara gelen siyasal İslamcı bir parti olmuştur.¹⁵⁰ MSP siyasal İslamcı yapılanmayı canlandıran eğitim ve kültür alanında çok önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunun en önemli göstergesi 1980’den sonra imam hatip okullarına verdiği destektir.

¹⁴⁷ Hikmet Özdemir, Türkiye Cumhuriyeti, (1.Baskı), İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, ss.62.

¹⁴⁸ Gündüz Sevilgen, MSP’de 4 yıl 1973-1977, (1. Baskı), İstanbul, 1980, ss.46-70.

¹⁴⁹ Manaz, a.g.e., ss.527.

¹⁵⁰ Çakır, a.g.e., ss.547.

MSP ilk girdiği 1973 seçimlerinden oyların %11.8'ini alarak galibiyetle çıkmıştır. Erbakan, projelerini gerçekleştirmek için CHP'yle koalisyon kurmuş ve Cumhuriyet tarihinde ilk defa İslamcı bir parti iktidara gelmiştir. Erbakan bu tutumunu sonra da devam ettirmiştir. Bu tutum, İslamcı aktörlerce eleştirilmiş ve Milli Görüş partileri itibar kaybetmiştir. Bu anlamda MSP'yi destekçisi Nurcular gibi bazı cemaatler desteklerini geri çekmişlerdir. MSP bu dönemde, İslam ahlakı ve manevi kalkınmayı destekleyici politikaları ile merkez sağ partilerle ve devletçi ekonomi, sosyal adalet, milli servette adil dağılım politikalarını izleyerek sol hareketlere karşı rekabete girişmiştir¹⁵¹.

26 Ocak 1974' te göreve başlayan CHP-MSP koalisyonu, 15 Mayıs'ta Af Kanunu yüzünden sarsıntıya uğradı. Solcuların affına karşı çıkan 20 MSP milletvekili Erbakan'a muhalefet edip hayır oyu verdi. Aynı yılın 20 Temmuz'unda gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında her iki parti de olayı sahiplenerek, bir erken seçimde tek başlarına iktidar olacakları umuduyla 19 Ekim'de koalisyonu bozdu.

MSP'nin seçimlerdeki başarısı artan mezhepsel bölünmeler ve bölgesel gerilimler üzerinden de değerlendirilebilir. Bu sorunların temelinde ekonomi ve kalkınamayan bir Türkiye vardı. Bütün bu olumsuzluklara birde devlet kadroları üzerinde ki rekabet eklenince insanlar hızlı sanayileşme, ekonomik kalkınma diyen MSP oy verdiler. MSP'nin bu dönemki başarısı siyasal İslamcı temalara ait olduğu kadar sanayileşen ve kalkınan bir Türkiye çağrısına da cevap olarak düşünülebilir.

Milli Selamet Partisi'nin tarihindeki en önemli gelişmelerden biri de bu koalisyon hükümetidir. MSP, CHP ile 11 Ekim 1973 tarihinde fiilen başlayan bir koalisyon hükümetini kurmuştur. Bu koalisyonla Erbakan devlet bakanı ve başbakan yardımcısı olmuş, Erbakan'ın kadroları iktidarla, Türkiye ise Erbakan kadrolarıyla tanışmıştır.¹⁵²

MSP, 24 Ocak 1974 tarihinde sosyal demokrat CHP ile bir koalisyon hükümetine katıldı. Erbakan, başbakan yardımcısı oldu ve altı bakanlığı (içişleri, ticaret, adalet, gıda ve tarım, sanayi ve teknoloji, din işlerinden sorumlu devlet bakanlığı) yönetmeye başladı. MSP'nin koalisyon hükümetindeki imajı İslam ahlâkı,

¹⁵¹Çakır, a.g.e., ss:547.

¹⁵² Duman, a.g.e., ss.21.

Osmanlı mirası, vicdan özgürlüğü, Türkiye ekonomisinin hızlı sanayileşme yoluyla modernleşmesi ve “küçük insanların” meseleleriyle ilgili bir parti biçimindeydi.

Milli Selamet Partisi diğer gelenekçi-İslamcı gruplar gibi, Osmanlı İmparatorluğu’nun gerilemesini Batılılaşma uğruna İslam uygarlığının reddedilişine bağlıyordu. MSP’ ye göre Osmanlı İmparatorluğu’nun güçlü dönemlerindeki görkemi, ahlaki ve düşünsel yaşamıyla ilişkiliydi. Bunların ikisi de İslam inancından kaynaklanıyordu. 19. yüzyılın çağdaşlaşmacıları bu kaynağı görememişlerdir, imparatorluğun karşılaştığı sorunların çözümünü Batı uygarlığında aramışlardır. Ne var ki Batılılaşma süreci, gerek teknolojiye, gerekse kültürde Batı’yı yalnızca taklit eden bir ulus yaratmıştı. Bilimde, toplumsal araştırmalarda ve sanatta “*yeniden büyük Türkiye*” yi oluşturmak için ihtiyaç duyulan yaratıcılık, ancak ulusun kendi köklerini aramasıyla sağlanabilirdi. Diğer bir değişle, Türkiye’nin büyük bir devlet haline gelmesinin ön koşulu, İslamiyet’e ve onun yarattığı uygarlığa dönüştü.¹⁵³

Necmettin Erbakan bu dönüşümle ilgili olarak şunları söylemektedir: “ *Bu dönüşümü sağlayacak güç, milli bünyemizin kendisini temsil eden, CHP ve AP’nin liberal görüşü karşısında tartışılmaz üstünlüğe sahip olan Milli Görüş’tür. Çünkü saadet ve selametın temeli maneviyattır ve Milli Görüş’ün temelini de maneviyat oluşturmaktır*”.¹⁵⁴

Milli Selamet Partisi bir tepki ve protesto hareketidir. Ancak sağlam ve köklü bir kültürel birikime ve programa yaslanmaktan çok, heyecan unsuruna dayanan bu siyasallaşma eğiliminin “*kendini kanıtlama*” tepkiciliğine yaslandığı da ileri sürülebilir. Bu tepkici özellik Cumhuriyet öncesi İslamcı akımdan kaynaklanmaktadır. MSP, Müslümanların bilimsel gelişmelere ve tekniğe karşı olmadığını tekrarlamaktadır. Bu nedenle partinin söyleminde bir orijinallik olmadığı açıktır.¹⁵⁵

Türk siyasi yaşamında uzlaşmacı politik kültürün önünü açma olarak kabul edilen CHP-MSP koalisyonu, politikaya yeni ve önemli bir boyut katmış ve “tarihi uzlaşma” nitelemesiyle anılmıştır. Gerçi bu koalisyon “uygunsuz birleşim” olarak da

¹⁵³ Toprak, a.g.e., ss.250.

¹⁵⁴ Toprak, a.g.e., ss.251.

¹⁵⁵ Duman, a.g.e., ss.28

adlandırılmıştır. Koalisyonun bozulması ise MSP'den gelen girişimler sonucunda olmamış, CHP'nin inisiyatifiyle gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁶

MSP'nin 7 yıllık siyasi hayatı hep koalisyon ortaklarıyla geçmiştir. CHP-MSP koalisyonunun bozulmasının ardından hükümetler dönemi başlamış, 11 Kasım 1974 tarihinde kurulan 39. hükümetle tarihe "Milliyetçi Cephe Hükümetleri" dönemi olarak geçecek olan koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu hükümette Süleyman Demirel başbakan olurken Necmettin Erbakan ile Alparslan Türkeş başbakan yardımcısı olmuşlardır. Bu dönem yaklaşık 1 yıl sürmüştür. Ardından Ecevit liderliğindeki CHP iktidara gelmiş ve 1977 seçimlerine kadar hükümette kalmışlardır.. 1977'de yapılan seçimlerin ardından ise yeniden bir Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmuş, bu hükümette MSP yine yer almıştır.¹⁵⁷

MSP parti içi iktidar mücadelesinde döndüğünde Erbakan önderliğindeki grup nurcu olarak bilinen muhalefet grubunu parti içinde pasif bir hale getirdiler.1975 yılında MSP Milliyetçi Cephe koalisyonu içinde yerini aldı.1977 yılında MSP, ikinci Milliyetçi Cephe koalisyonu içinde yerini aldı.

İran'da oluşan devrimin etkisi Türkiye üzerinde de görülmeye başlandı.Bu dönemde MSP 'nin sertleşen tavrı yapılan boykotlar ve şeriat yanlısı açıklamalarla ortaya konuyordu.Bunun en çarpıcı örneği MSP'nin kapanmasına da sebep olan Konya mitingidir.Mitingde İstiklal marşı okunurken bir grup yerinden kalkmayarak protesto etmiştir.MSP 12 Eylül ihtilalinin gerçekleşmesiyle kapatıldı.Erbakan ve parti yöneticileri sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandılar ve 1985 yılında beraat kararı verilmiştir.

MSP'nin ana karakteristiği, onun melez popülizmi ve devlet işlerinde söz haklarının artmasını isteyen taşra güçlerini (yeni tüccarlar, aydınlar ve esnaf) temsil etmesiydi. Popülizmi ekonomik milliyetçilik, kültürel ve dinsel hareketliliğe dayalı bir programa dayanıyordu. Bu program, devlet öncülüğündeki sanayileşme ve ekonomik faaliyetlerin şirketleşmesinin sebep olduğu göçlerin ıstırabını yaşayan topluma, bir ahlaki istikrar ve çerçeve sağlamak için, Osmanlı-Müslüman değerler sistemine başvurulmasıyla başarılacaktı. MSP, hegemonyacı güçlere ve Türk toplumunda- ki seldiler söyleme meydan okumak için İslam'a dayalı yeni bir

¹⁵⁶ Duman, a.g.e., ss.21

¹⁵⁷ Duman, a.g.e., ss.22

muhafazakâr ideoloji geliştirdi. Bu kampanya, toplumdan gittikçe koptuğu ileri sürülen seküler devlete karşı açıkça dile getirildi. Ancak MSP hiçbir zaman etkin bir patron-müşteri ağı geliştirmeyi başaramadı. Çünkü hükümette bulunmanın nimetlerinden pek yararlanamadı. MSP'nin üç farklı koalisyon hükümeti döneminde, koalisyon ortağı olarak kaldığı toplam süre yalnızca iki yıl oldu.¹⁵⁸

Erbakan 1980 yılı içerisinde katıldığı toplantılarda yaptığı konuşmalarla Türkiye’de İslami Devrimin yakın olduğu izlenimini vermeye çalışmıştır. Ülke 12 Eylül’e doğru hızla giderken MSP de Konya’da “*Kudus’ü Kurtarma ve Gençlik Mitingi*” ile gövde gösterisine hazırlanmaktadır. 6 Eylül’de yapılan miting, yapılan konuşmalar ve atılan sloganlarla laik Cumhuriyet’e karşı bir gösteriye dönüştü. Mitingden kısa bir süre sonra 12 Eylül 1980’de yönetime el koyan ordu, diğer siyasi partilerle birlikte MSP’yi kapattı.¹⁵⁹

Milli görüş yapılanmasıyla MSP, toplumdaki siyasal kutuplaşmanın ve tartışmanın sınırlarını farklı bir boyuta taşımıştır. Bu döneme kadar rejimle sıkıntılı olan siyasal İslamcılar bu dönemden sonra artık kendi aralarında da bir çatışmaya girmişlerdir. Ülkenin büyük bir kısmını temsil eden taşralı dışlanmışları parti yoluyla demokratik sistem içine entegre etmiştir. Dine, Kültüre vurgu yaptığı kadar toplumun ekonomik durumuna, ülkenin kalkınmasına da dikkat çekti. Hızlı sanayileşme algısını insanların akıllarına kazıdı yalnız MSP’nin çok ta eller tutulur bir sanayileşme programı yoktu. Bu durum siyasi söylemin halk üzerinde etkili olması sayesinde kendini pek göstermemiştir. Ticari alanda MSP milli görüşün her daim arkasına alacağı küçük tüccar, çiftçi ve üreticilerin haklarını savunmuştur. Bunun en temel sebebi de MSP’nin halk temelli bir hareket olmasından ileri gelmektedir.

MSP gerek parti programı, gerek partiyi oluşturan yönetici kadronun geçmişi gerekse arkasına aldığı cemaatlerden ve dine dayalı siyasi söylemlerinden dolayı siyasal İslam’ın partisi olma özelliği taşımaktadır. Hatta bu dönemde ayrışan cemaatler ve gruplar üzerinden bakarsak MSP İslamcı kesimlerden en fazla desteği alan ve aktif siyasette yer alan tek partidir diyebiliriz.

¹⁵⁸ Yavuz, a.g.e., ss.285.

¹⁵⁹ Duman, a.g.e., ss.24.

3.1.2.3.Refah Partisi'nin Siyasi Anlayışı ve Refah Partisi'nin Türk Siyasetinde Yeri

Türk siyaset sahnesinde 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi önemli bir dönüm noktasıdır. Askeri müdahale sonrası bütün siyasi partiler kapatılmış, meclis faaliyetleri ve anayasa askıya alınmıştı. En başta siyasi partilerin liderleri ve önde gelen kişileri siyasi yasaklı durumuna gelmiş ve yargılanmışlardır. Türk siyasi hayatında 90'lı yıllara kadar Turgut Özal'ın önderliğindeki Anavatan Partisi'nin faaliyet göstereceği siyasi bir döneme girilmesine sebep olmuştur. Siyasal İslamcı hareketin parti olarak lider kadrolarıyla yasaklanması sonucunda siyasetteki boşluğunu 1983 yılında kurulan Refah Partisi doldurmaya çalışacaktır. 1987'de siyasi yasağı kalkan Necmettin Erbakan, parti kongresinde yeniden Milli Görüş hareketinin başına geçmiştir. Parti 1983 genel seçimlerine MGK'nın engellemeleri sonucunda katılamamıştır. Ancak 1987 yerel seçimlerinde aldığı %3,75 oy oranıyla kendini siyaset sahnesinde göstermeye başlamıştır.

RP'nin siyaset sahnesinde önemli bir aktör olmasında diğer önemli etken, dışa dönük politika izlemesindeki başarısıdır. RP bu dönemde izlediği politikayla dışa dönük siyasetini, iktidara giden yolda engelleri ortadan kaldıracı bir çözüm aracı olarak kullanmıştır. Bu bakımdan RP hem sisteme tepkili bütün kesimlere dönük projeler üretmekte, hem sistemle bağ kurmuş sermaye kesimi ve egemen güçlere yeşil ışık yakmakta hem de uluslar arası sistemi arkasına almaya dönük politikalar izleyerek iktidara dönük önemli adımlar atmıştır.

RP'nin siyaset yaptığı dönemin koşulları da parti için aslında bir avantaj konumundadır. Bu dönem siyaset sahnesinde etkin bir muhafazakâr söylemden yoksundur. Sol görüş için kitleleri harekete geçirecek ve motive edecek bir partinin varlığından söz etmekte mümkün değildir. Ülkenin içinde bulunduğu kötü şartlardan etkilenen halk adil düzen söyleminin ve din ekseninde birleştirici bir politika benimsemesinden dolayı kitleler için bir tercih sebebi olmuş, gelişmesini de bu yönde sürdürmüştür.

Milli Görüş, Türk toplumu içindeki kitlesel desteğini, ilk kurduğu Milli Nizam Partisi'nden, Refah Partisi'ne kadar söylemini değiştirmeden büyütmüş bir harekettir. Milli Görüş'ün esasını temsil eden programın MNP'den, Refah Partisi'ne aktarıldığı görülmektedir. 1980 sonrası Siyasal İslamcılık için değişim ve dönüşüm

fikri alanda değil, verilen bu fikrin aktarılmasındaki yöntemde kendini göstermektedir.

Refah Partisi'nin MSP'nin devamı niteliğinde bir parti olması nedeniyle 12 Eylül yönetiminin, Parti'nin 1983 Kasım'ında yapılacak seçimlere girmesi düşünülemezdi. Milli Güvenlik Konseyi, RP'nin, kurucu yeter sayısına ulaşarak seçimlere katılmasına engel olmak amacıyla ilk önce parti kurucularından 27 kişiyi veto etti. Belirlenen yeni kurucularda da veto edilenler olunca RP seçime katılma şansını kaybetti. 1983 seçimlerine MGK'nın izin verdiği üç parti katılabildi. Bunlar, Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi, Necdet Calp liderliğindeki Halkçı Parti ve Emekli General Turgut Sunalp liderliğindeki Milliyetçi Demokrasi Partisi'ydi.¹⁶⁰

RP, 80 darbesinin etkisinin güçlü bir şekilde devam ettiği ortamda MNP ve MSP'nin kullandığı “manevi kalkınma” ve “ağır sanayi” sloganlarını dile getirerek partinin devamı olduğunu özenle göstermeye çalıştı. Ancak MSP'nin deneyimli kadroları yeni partinin kapatılmasına engel olmak için aktif politikaya çekilmedi. Parti, bir süre pek tanınmayan bir kadro ile yönetildi. Partiyi kuran geleneğin disiplini vurgulayan “*nizam*” isminden, manevi unsuru yüksek “*selamete*” geçmesi ve sonunda vurguyu ekonomiye bağlayıp “*refah*” adını seçmesi anlamlıdır. Çünkü bu üç isim MNP-MSP-RP geleneği içinde bir değişim değil bir süreklilik olduğunu göstermektedir.¹⁶¹ Refah Partisi 25 Mart 1984 yılında yerel idareler seçimlerde % 4.4 oranında oy alarak dikkatleri üzerine çekmiştir. 28 Eylül 1986 milletvekili ara seçimlerinde ise RP % 5 oy almayı başarmıştır. Bu dönem de Erbakan'ın RP'yi uzaktan idare ettiği dönemdir.¹⁶²

Böyle bir ortamda meydana gelen önemli bir gelişme siyasi yasaklı tüm liderlerin olduğu gibi Erbakan'ın da önünü açmış, 1987'de yapılan referandumla 12 Eylül'ün getirdiği siyaset yasakları kaldırılmıştır.¹⁶³ Erbakan siyaset yapmak için tekrar RP'ye dönmüştür. 1987'deki 2. Kongrede de genel başkan olmuştur.

1991 seçimleri öncesinde RP ve Erbakan'ın karşılaştığı en büyük mesele hiç kuşkusuz Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisiyle ittifak yaparak

¹⁶⁰ Duman, a.g.e., ss.22.

¹⁶¹ Ruşen Çakır, Ne Şeriat Ne Demokrasi: Refah Partisini Anlamak, (2. Baskı), Metis Yayınları, İstanbul, 1994, ss.25.

¹⁶² Ağırbaş, a.g.e., ss.51.

¹⁶³ Şevket Kazan, Refah Gerçeği, (1.Baskı), Milsan Yayınevi, İstanbul, 2004, ss.10.

seçime girme korkusu olmuştur. Bu zorunluluk daha çok, RP'nin oylarını sürekli artırmasına rağmen bu seçimlerde başarılı olmanın ön şartı olan % 10 barajını aşp aşamayacağı handikabından ileri gelmişti. İttifak kurulursa % 10 barajının aşılması kesindi. Fakat bu kez de RP'nin yıllardır güttüğü İslamcı politikanın özellikle Güneydoğuda yara almasından korkuluyordu.¹⁶⁴

Seçimler öncesi ittifak yapılıyor ve üç partinin ittifakıyla girilen seçimlerde % 16.7 oranında oy alınıyor. Bu oy oranı ittifaka Meclis'te 62 milletvekili kazandırdı. Seçim sonrasında MÇP ve IDP'li milletvekilleri kendi partilerine geçtiler ve RP'nin milletvekili sayısı 38'de sabitlendi.¹⁶⁵

1994 yerel seçimlerinde, özellikle büyük şehirlerde RP yüksek oranda oy almıştır. RP'nin bu dönemde yüksek oy alması Türkiye'de birçok kesimde korku yaratmıştı. RP'nin 27 Mart 1994 seçimlerinde toplumda yaydığı korkunun altında yatan sebep RP'nin %19 civarında oy alması değildi. Daha çok İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirler dâhil, illerin çoğunda belediyeleri ele geçirmesiydi. Müslüman bir ülkede, bunda ürkülecek ne var, diye düşünülebilirdi. Hatta bunun, Batı ülkelerindeki Hristiyan demokrat partiler örneğindeki gibi, RP'nin bir Müslüman demokrat parti olarak rejimle bütünleşmesine yol açacağı umulabilirdi. Ancak bunun tersi oldu. Türkiye'yi bir korku ve panik havası kapladı. Bunun altında yatan sebepler, 27 Mart 1994 yerel seçimlerinin bir ekonomik kriz sonucunda yapılması ve bunun bir kriz seçimi olması idi. RP'nin yüksek oy almasının sebebi kendi seçmen kitlesinin oylarının yanı sıra, büyük oranda protesto oyunu da almış olmasıydı. RP'liler bu durumu, "adil düzen"ın kaçınılmaz olduğu biçiminde yorumladılar.¹⁶⁶

Refah Parti'si 1996 yılında merkez sağ partisi Doğru Yol Parti'si ile 54. Cumhuriyet hükümetini kurdu. Refah Parti'si iktidarda Adil Düzen projesini çağrıştırır hiçbir icraata imza atmadı. Hatta yıllar yılı eleştirdiği birçok uygulamanın devamı yönünde politika izledi. İsrail'le askeri anlaşma imzaladı, eleştirdiği faiz sistemine dokunmadı, sistemi etkileyecek radikal bir uygulamaya gitmedi. Ancak, Taksim'e cami yapılması, kara yolu ile Hac, başörtüsü yasağının kalkması gibi bir dizi tartışmalara yol açtı. Yıllarca eleştirdiği sistem nezdinde meşruiyet elde edebilmek için değiştiğini ispata çalışan RP'ye kamusal alanda siyasal İslam'ın

¹⁶⁴ Ağırbaş, a.g.e, ss.25.

¹⁶⁵ Kazan, a.g.e., ss.64-68.

¹⁶⁶ Taner Timur, Küreselleşme ve Demokrasi Krizi, (2.Baskı), İmge Yayınları, Ankara, 2000, ss.15.

görünen yüzü olarak pek fazla tahammül gösterilmedi. 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı, hükümete bir ultiatom şeklindeydi. Tarikat ve cemaatlerle bağlantılı özel yurt, vakıf ve okulların sıkı denetim altına alınması, Kur'an kursları ve İmam Hatip okullarını olumsuz etkileyecek 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmesi, başörtüsüne okullarda izin verilmemesi gibi bir dizi karar, RP'nin kendi ipini kendisinin çekmesi anlamına geliyordu.¹⁶⁷

Milli Görüş Hareketi'nin siyasal alanda ortaya çıkan tüm partileri kendilerini ifade etmede ve siyasal kimliklerini oluşturmada kurumunu en çok kullanan partilerdir. RP ve FP'nin devamı olan Saadet Partisi, Milli Nizam Partisi'yle başlayan Milli Görüş çizgisi doğrultusunda aynı geleneği sürdürerek, hareketin toplumsal ve siyasal varlığını devam ettirmektedir. Din kurumu, RP'de önemli bir rol oynadığı gibi, SP'nin de ideolojik yansımalarında bugün hala ağırlığını hissettirmektedir. Bu durum, Türkiye'de dinin politikleşmesine yol açtığı gibi, toplumsal alanda da sonu gelmeyen din ve laiklik çatışmalarının sürekliliğine ve kalıcılığına sebep olmuştur.

Türk siyaset hayatında, dinin ve laikliğin çatışmasına sebep olan şeyin milli görüş partileri olduğunu söylemek doğru bir analiz olmasa da, böyle bir sorunu siyaset sahnesinde tırmandıran ve artan bir hale getiren ve bu tartışmaların sürmesine bütün söylemsel ifadeleriyle katkıda bulunan, kendisini bir taraf konumuna getiren ya da düşüren aslında yine milli görüş partileridir.

Milli Nizam Partisi'nden Refah Partisi'ne kadar kurulan bütün Milli Görüş eksenli partiler cemaatçi bir yapı sergiliyorlardı. Bu yüzden, üyeler birer “*inananlar*” önceliği ile tanımlanıyor, doğal olarak Erbakan da bir imam olarak görülüyordu. Parti mitingleri “*Gaza*” olarak tanımlanırken, Erbakan da “*Komutan*” ya da “*Mücahit*” olarak çağrılıyordu. Ona oy vermek ile ona biat etmek neredeyse eş anlama geliyordu. Böylece, partinin modern konsepti başka bir işleve dönüşebiliyordu. Milli Görüş Partilerin de çalışan insanlar, bir cemaat üyesinin şuuruyla hareket ederek “*İslami Hareket*” içinde konumlanmış oluyordu. Parti içi ilişkiler, lider ve teşkilat hiyerarşisi, sosyolog Tönnies'in tabiriyle, “*cemaatçi*” bir

¹⁶⁷ Akdoğan, a.g.e, s.104.

sistemle yürüyordu; homojenlik esas kabul ediliyor, parti içi bütün heterodoksiler “*fitne*” olarak yorumlanıyordu.¹⁶⁸

RP’nin temel sorunu insanların en öne koyduğu hedeflerdeki farklılıktı. Siyasal sistemin yeniden düzenlenmesi ve devlet olgusunun yeniden inşası sistemle sorunlu grupların ve Kürtlerin isteklerine uygundu. Bu hedefi insanlara sunarak RP bütün bu gruplara kendi kimlikleriyle yaşama ve kendilerini ifade edebilecekleri bir dünya sunuyordu. Bu gruplar ve Kürtler devletin etnik unsurlardan arındırılmasını istiyorlardı fakat bu durum RP’nin İslami temele dayalı Türk devletinin güçlenmesi hedefiyle karşı karşıya geliyordu. Bu duruma örnek vermek gerekirse Erbakan’ın etnisitiye atıfta bulunmayarak ulus terimi yerine millet terimini kullanmaya çalışıyordu. Millet olmak temelde İslam’ı ve birlik duygusuyla vatan fikrine vurgu yapıyordu.

1991 seçimlerinden itibaren, RP kendisini, Kürt sorununa gösterdiği eski prensipli ve kapsayıcı yaklaşımdan soyutlamaya başladı. Laik karşıtlarına Türk milliyetçisi olduğunu kanıtlamak için, Güneydoğu Anadolu’dan Kürt-Müslüman kökenli bir aday göstermedi. Mart 1994 yerel seçimlerinden sonra parti, bölgeye Şevket Kazan’ın başkanlığında bir araştırma heyeti gönderdi ve heyet raporunu 21 Ağustos 1994’te yayımladı.⁸⁴ Rapor, devleti Kürt gruplar ve demekler için demokratik alanlar açmaya, ortak bağlar olarak dinsel ağlardan yararlanmaya, bunları güçlendirmeye ve belediyelere daha fazla yetki vermeye çağırıyordu.⁸⁵

RP partisi mevcut rapor ve bulguları siyaset alanının dışında değerlendirememiştir. 1995 seçimlerinde Türkiye seçmenlerinin tepkisiyle karşılaşmamak için ve bunu kara propaganda malzemesi yapmak isteyen grupların eline fırsat vermemek için görmezden gelmiştir. Bu durumu Türkiye topraklarında devam eden şiddet olaylarının engellenmesi açısından kaçırılan bir fırsat olarak görmek mümkündür. Siyaset açısından ise RP bölgeye gereken önemi göstermediğinden halkın diğer partilere destek vermesiyle karşılaşmıştır.

RP iktidarda olduğu bir dönemde 28 Şubat süreci diye tabir edilen bir süreç başlamış ve Anayasa mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Bu dönem yaşanan olaylar yeni oluşumların önünü açmıştır. Milli görüş ve lideri Erbakan sorgulanmaya

¹⁶⁸ Ergün Yıldırım, AKP: Bir Politik Tasarının Sosyolojik Temsiliyeti, Birikim, C.6, S.163-164 ,2002, ss.66.

ve eleştirilmeye başlanmıştır. ”İktidar olduk ama müktedir” olamadık cümlesi gereken sorgulamaların yapılmasına ve üzerinde düşünülmesine sebep olmuştur, RP yöneticileri gelinen durumu teşkilatlarına ve halka anlatmakta güçlük çektiler. Milli görüş ciddi bir güç ve itibar kaybına uğramıştır.¹⁶⁹

RP Türkiye’nin geri kalmışlık sorununa iki çözümle yaklaşmıştır; Modernizmin araçlarının dinsel değerlere bağlı kalınarak ve dini değerler etrafında değerlendirilerek özümsemesi ve bağımsız sanayileşmiş bir ülke inşa edilmesi. RP dini söylemin her alanda birlik ve beraberliği getireceği algısıyla hareket ediyordu. Bu durumun sanayileşmenin de önünü açacağını Türkiye’nin o dönem çok çetin geçen terörle mücadelesine de çare olacağını ve etnik kimlikleri bir arada toplayan bir alan açmayı umuyordu. RP İslami bir kimlik yaratma çabası diğer kimlikleri reddetmeden bütünleşmeye bağlı tek bir kimlik yaratma çabasını içeriyordu.

RP’nin kendisini milliyetçi çizgideki partilerden ayıran en temel özelliği İslami kimlik vurgusunun her şeyden önce gelmesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye’nin gelecek dönemlerdeki siyaset alanlarına etki edecek bu görüşün Müslüman ülkelerin birleşmesi çağrısı yapması, ancak bu birleşmenin sadece Türkiye’nin liderliği etrafında toplanabileceğini düşünmesi, milliyetçi çizgisinin de azımsanamayacak kadar derin olduğunu göstermektedir.

RP siyaset alanında aktif olarak bulunduğu dönem içerisinde kendisini kurumsallaştırmış ve tarikatların, cemaatlerin etkisinden arındırmış bir kitle partisi görünümüne bürünmüştür. Bununla birlikte gerek milletvekili gerekse parti yöneticilerinin aşırıya kaçan söylemleri partiyi siyasal İslamcı çizgiden çıkaramamıştır. Aslında RP kapatılma döneminde kendi iç hesaplaşmasıyla da karşı karşıya kalmıştır.

3.1.2.4.Fazilet Partisi’nin Siyasi Anlayışı ve Fazilet Partisi’nin Türk Siyasetinde Yeri

Refah Partisi’nin kapatılması ile Necmettin Erbakan, Tayyip Erdoğan ve bazı parti yöneticilerinin aktif siyaset yapması yasaklanmıştır. RP kapatıldıktan sonra

¹⁶⁹ Yavuz Selim, Gülün Adı, (1.Baskı), Kim Yayınları, Ankara, 2003, ss.18.

mevcut vekiller, 17 Aralık 1997’de kurulan Fazilet Partisi’ne geçtiler. Fazilet Partisi, İslamcı söylemden çıkıp, muhafazakâr söyleme sahip olduğunu her fırsatta dile getirmeye çalışmış ve söylemini ona göre şekillendirmiştir. Bu şekillendirme demokrasi, hukuk devleti, insan hakları, hak ve özgürlükler gibi modern kavramlarla kendini göstermiştir.

Gülalp bu durumu şöyle izah ediyor; Recai Kutan, FP başkanlığına getirildiği gece canlı bir yayında FP’nin RP ‘den farklı olduğunu ilan etti. Yeni partinin birinci amacı adil düzen kurmak değil, Türkiye’de demokrasinin, insan haklarının ve siyasal özgürlüklerin geliştirilmesiydi. Buna sebep olarak da son iki yılda geçirdikleri deneyimler sonucunda, demokrasinin her şeyden önce geldiği, demokrasi olmadan hiçbir şeyin gerçekleştirilemeyeceğini öğrendiklerini söyledi,¹⁷⁰

Buna bir başka örnek verecek olursak; FP’nin aktif üyelerinden biri olan meclis eski başkanı Bülent Arınç FP’nin yalnızca dini meselelere yoğunlaşmak yerine demokratikleşme sürecini ileriye taşıması ve de hareketin can damarlarından olan kadınlar için daha fazla alan açılması gerektiğini savunuyordu.¹⁷¹

RP’nin Anayasa mahkemesi tarafından kapatılmasıyla partinin önde gelenleri ve bazı parti yöneticilerinin siyaset yapmaları yasaklamıştır. RP kapatıldığında mevcut milletvekilleri daha önceden kurulmuş olan FP ‘ne geçtiler.FP siyasi anlayış olarak RP’nin dışında bir siyasi tavra sahip olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.Muhafazakar bir çizgide olduklarını belirtmişlerdir.Değişimden daha çok açılım düzeyinde yeniliklerle kitleselleşmeye çalışmışlardır.Milli Görüş hareketini 28 şubat süreci farklı bir değişime sürüklemiştir.¹⁷²

RP’nin Anayasa mahkemesi tarafından kapatılmasıyla Türkiye ‘de hukuk yollarını tüketen partililer Avrupa insan hakları mahkemesine konuyu taşımışlardır.Yola çıktığı ilk günden bugüne kadar batı karşıtı tavrın simgesi olan Milli Görüş hareketinin FP ile batı da çözüm aramaya başlamıştır.¹⁷³.

¹⁷⁰ Gülalp,a.g.e.,ss.84

¹⁷¹ Hakan Yavuz, Erbakan’dan Erdoğan’a Laiklik, Demokrasi, Kürt sorunu ve İslam, (1.Baskı), Kitap Yayınevi, İstanbul,2011, ss.95.

¹⁷² .Çakır, a.g.e., ss:572.

¹⁷³ .Çakır, a.g.e., ss: 574.

FP'nin RP'nin devamı olmadığı ve siyasal İslamcı bir parti değiliz demelerine rağmen Vural Savaş tarafından Anayasa'nın 69. ve 70. Maddelerinin ihlal edilmesi ve RP'nin devamı olduğunu sebep göstererek dava açmıştır. Anayasa mahkemesi 22 Haziran 2001 de FP 'ni RP 'nin devamı olarak kabul etmiş ve partiyi kapatmıştır.

FP'si milli görüş partileri içinde bugüne kadar gelen en etkisiz parti olması bakımından Türk siyasetinde çok önemli bir yer edinememiştir. Yalnız FP içindeki bölünme geleneksel kesimle yenilikçi kesim arasındaki bağların kopmasına ve yapılan kongre de gelenekselci kesimin az bir oy farkıyla partiyi ede tutmasına sebep olmuştur. Gelenekçi kesim saadet partisini kurmuş ve aynı çizgide yoluna devam etmektedir.

Tayyip Erdoğan önderliğinde yenilikçiler artık değişik mesajı ile ortaya çıkarken Yenilikçiler toplumsal alanda kendilerine destek buluyor ve yeni bir parti kuracaklarını kamuoyuna bildiriyorlardı. FP'nin kapatılmasıyla birlikte FP içinde iktidarı elde tutamayan yenilikçiler yeni bir parti kurma çabalarına girmişler ve Adalet ve Kalkınma Partisini kurmuşlardır. Milli görüş ve Erbakan'ın çizgisinden ayrıldıklarını her fırsatta vurgulamaktadırlar.

3.1.2.5. SP'nin Siyasi Anlayışı ve SP'nin Türk Siyasetinde Yeri

FP'nin iç çekişmelerle geçen deneyimden ve kapatılmasından sonra Milli görüş yeni partisi 20 Temmuz 2001 tarihinde kurmuştur ve partinin 135 kurucu üyesi bulunmaktadır. Şentürk bu kadronun bu kadar geniş tutulmasının sebebini Milli Görüş hareketinin bu partide toplandığı mesajının tabana verilmesi kaygısından kaynaklanmaktadır. Çünkü yenilikçiler olarak bilinen grubun bir parti kurması beklenmektedir ve ana gövdenin saadet partisi olduğu mesajının tabana verilmesinin önemi bulunmaktadır.¹⁷⁴

SP de "ahlâki ve manevi değerlere bağlı milletlerin büyük uygarlıklar kurduklarına bu değerlerden uzaklaşanların ise güçlerini yitirdiklerine ... Yeniden Büyük Türkiye'nin ancak ahlâk ve maneviyat temeli üzerine kurulacağına ...Bu nedenle SP olarak güzel ahlâkın kökleşmesi ve geliştirilmesini toplumsal hayatın

¹⁷⁴ Şentürk, a.g.e., ss.520.

sağlıklı bir şekilde yürümesi için zorunlu” olduğuna inanmaktadır. Dolayısıyla, tam demokrasinin ön şartı, tıpkı RP’nin Adil Düzen’inin ön şartında olduğu gibi, erdemli, yani ahlâklı, dindar ve nefsi terbiye edilmiş, insanlar yetiştirmektir. Bu bağlamda, örneğin devlet-toplum ilişkilerini belirleyen 1982 Anayasasında kaynaklanan bir sorun yoktur. Sorun bu anayasada dile getirilen hükümlerin tatbikatı ile ilgilidir. Bu anayasada dile getirilen evrensel hükümleri doğru bir şekilde uygulayabilecek tek zihniyet Millî Görüş, tek parti SP’dir.¹⁷⁵

SP 2002 genel seçimleriyle birlikte meclis dışı kalmıştır. Arkasına aldığı kitlelerin desteğini yitiren FP ile değiştirdiği siyasal söylemini bir kenara bırakarak milli görüşün eski söylemine geri dönmüştür. Bu söylem Türkiye’de iki partinin var olduğu “hak”, “batıl” kavramları üzerine oturarak siyasal sistem içindeki partilerin hepsini aynı kategoride ele almaktadır. SP adil olmayan bu düzenin karşısında iken diğerleri düzenle uzlaşmak ve düzeni kollamak için vardılar.

28 Şubat sürecinin bizzat muhatabı olduktan sonra, gerek Erbakan’ın gerekse Kutan’ın çeşitli demeçlerinden “demokrasinin ne kadar değerli bir şey olduğu” sonucunu çıkardıktan ve taklitçiliğe ek olarak demokrasisizliği de Türkiye’nin temel meselesi olarak vurguladıkları görülmektedir. Bu durum SP’nin programına da yansımıştır “SP toplumun her kesiminin mutluluğunu ve saadetini istemekte ve bunun temel evrensel kavramlarla mümkün olacağına inanmaktadır.” Ancak, özellikle geçmişte Erbakan’ın laiklik sorununu bir demokrasi sorunu olarak ele aldığı, fakat demokrasiyi halkın kendi öz görüşü ve gerçek iradesi olarak yansıttığı Millî Görüş’ün hâkimiyetine indirgediğim hatırladığımızda, sorun SP’nin demokrasiden ne anladığı ve bu anlayışla Türkiye’de demokrasinin başarılıp başarılamayacağıdır. Dolayısıyla, sorun, SP’nin ne yönde ve ne kadar “tavizsiz değişim” taraftan olduğu ve bunun Millî Görüş’ün klasik çizgisinden ne kadar farklı olduğu ile ilgilidir.¹⁷⁶

SP Genel seçimlerde aldığı %2,5 civarında oy oranı ve yerel seçimlerde aldığı % 5 civarındaki oy oranı ile Milli Görüşün temel seçmen kitlesini kaybettiği ya da yenilikçi kanada kaptırdığı sonucu zaten ortadadır. Seçim başarısızlıkları tabanda rahatsızlıklara yol açmış güçlü ve etkili bir lider arayışına girişilmiştir, bu dönemde

¹⁷⁵ Çınar, a.g.e., ss.107.

¹⁷⁶ Çınar, a.g.e., ss.108.

Numan Kurtulmuş ismi öne çıkmış ve genel başkanlık koltuğuna oturmuştur. Kurtulmuş'un parti içinde yapmak istediği yenilikler parti genel merkezini tedirgin etmiş ve kongreye gidilmiştir. Kongrenin sonucunda Kurtulmuş başkan olarak kalsa da partiye hâkim olamayacağı ve istediğini yapamayacağı düşüncesiyle partiden ayrılmış ve Halkın Sesi Partisini kurmuştur. Mevcut dönem itibariyle de AKP de aktif olarak siyaset yapmaktadır.

SP geçmişten gelen mevcut geleneğini gelişen siyasi duruma uygun bir şekle dönüştüremedi. Parti dinamiklerini yeniden yapılandıramadı. Tabandan gelen eleştirileri ve dönüşüm çağrılarını dinlemedi. Siyasetin modernleşme zorlamalarına rağmen siyaset tarzından vazgeçmedi.¹⁷⁷

Milli Görüş ara verdiği siyasal İslamcı söyleme SP ile eskiye dayalı yeni bir başlangıç yapmıştır. İktidarın uzağına düşmenin etkisiyle siyaset yapan SP siyasal İslamcı yapısını bu dönemde daha çok dini içerikli organizasyonlar ve toplantılar üzerinden yürütmektedir. Değişmeyen ve dönüşüme uğramayan bir siyasi iradeye sahip olmakla övünmektedirler.

3.1.2.6. AKP'nin Siyasi Anlayışı ve AKP'nin Türk Siyasetinde Yeri

RP'nin kapatılmasıyla kurulan Fazilet Partisi de, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan bir partinin devamı olduğundan kapatılmıştı. Fazilet Partisi'nin kapatılmasıyla Milli Görüş Hareket'i, Saadet Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi olarak ikiye bölündü. O dönemde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin şimdiki genel başkanı ve aynı zamanda başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde Siirt'te okuduğu bir şiir nedeniyle, TCK'nın 312. maddesi uyarınca yargılandı. Diyarbakır DGM, 21 Haziran 1998'de Erdoğan'ı bir yıl hapis ve 860 bin lira ağır para cezasına çarptırmanın yanı sıra, artık siyasetten de men etmişti. Tayyip Erdoğan cezaevindeyken yenilikçi kanatta yeni parti kurma hazırlıkları da başlamıştı.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Bulaç, a.g.e., ss.603.

¹⁷⁸ Yalçın, Akdoğan, AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi, (2.Baskı), Alfa Yayınları, İstanbul, 2004,ss.12.

FP içinde başlayan gelenekçi- yenilikçi ayrışmasının sonucunda yenilikçiler SP 'ne katılmayarak 14 Ağustos 2001 tarihinde 66 kurucu üye tarafından kurulmuştur.

RP'nin yapılanmasında ve etkinliği arttırmasında önemli yeri olan ve yenilikçi olarak nitelenen kadro partinin iç teşkilatlanma ve siyaset yapma şekli üzerinden Erbakan tarzı liderlik anlayışını eleştiriyorlardı. Erdoğan önderliğinde kurulan AKP'nin ayırt edici yönü bu tarz siyaset anlayışını ve örgütlenme biçimini ret etmiş olmasıdır. Parti yapılanması ve teşkilatlanması açısından, takım çalışmasına, ortak akıla ve partinin demokrasiyle idare edilmesine kadar bir çok ilkeyle kendini ön plana çıkarmıştır. Milli Görüş çizgisinin Erbakan'ı tek akıl olarak gören lider odaklı parti anlayışından uzaklaşıldı. Siyaset tarzı olarak, ilkeli ve tavrı net olan bir parti olacaklarını belirttiler. Bu yönleriyle de Erbakan'ın şaşırtan ve fırsatları değerlendirmeye dönük siyasetiyle aralarındaki farkı netleştirdiler.¹⁷⁹

AKP'nin parti programındaki din ve laiklik ile ilgili görüşleri şöyledir;

*Partimiz, dini insanlığın en önemli kurumlarından biri, laikliği ise demokrasinin vazgeçilmez şartı, din ve vicdan hürriyetinin teminatı olarak görür.

*Laikliğin, din düşmanlığı şeklinde yorumlanmasına ve örselenmesine karşıdır. Esasen laiklik her türlü din ve inanç mensuplarının ibadetlerini rahatça icra etmelerini, dini kanaatlerini açıklayıp bu doğrultuda yaşamalarını ancak inançsız insanların da hayatlarını bu doğrultuda tanzim etmelerini sağlar. Bu bakımdan laiklik, özgürlük ve toplumsal barış ilkesidir.

* Partimiz kutsal dini değerlerin ve etnisitenin istismar edilerek siyaset malzemesi yapılmasını reddeder. Dindar insanları rencide eden tavır ve uygulamaları ve onların, dini yaşayış ve tercihlerinden dolayı farklı muameleye tabi tutulmalarını anti-demokratik, insan hak ve özgürlüklerine aykırı bulur. Öte yandan dini, siyasi, ekonomik veya başka çıkarlara alet etmek veya dini kullanarak farklı düşünen ve yaşayan insanlar üzerinde baskı kurmak da kabul edilemez.¹⁸⁰ Parti programı

¹⁷⁹ Çınar, a.g.e., ss.109.

¹⁸⁰ Adalet ve Kalkınma Partisi, Kalkınma ve Demokratikleşme Programı, <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tu%CC%88zu%CC%88k-2013-1.pdf>, 07.01.2015.

açısından baktığımızda laiklikle sorunlu olmayan dini de siyasete bulaştırmayan bir programın olduğunu görmekteyiz.

Gülalp ise bu durumu şöyle değerlendirir; Kökenleri milli görüş hareketinden olsa da, ideolojisi ve programında İslamcılığı barındırmayan, Milli Görüş hareketi ile sadece yöneticilerinin iyi bilinen “Müslüman” kimliğinden kaynaklanan(ve bu nedenle de çok önemli)bir bağ taşıyan, ama kendisini liberal demokrasinin normatif değer ve kurallarına bağlı sayan AKP, İslam dünyasındaki bu yeni eğilimin başarılı olmaya aday, önde gelen bir örneği olarak kabul edilebilir.¹⁸¹

AKP devletin ilkeleriyle karşı karşıya gelmeyen aşırılığı içinde barındırmayan normal bir parti olmaya çalışarak siyasal İslamcı parti kalıbına girmemeye çalışmıştır. AKP ‘nin daha çok ılımlı Müslümanlara dönük bir siyaset izlediği söylenebilir. Bu siyaseti izlerken de toplumsal bütünleşmeyi esas alan bir söyleme sahip olmuştur. Kısacası Milli Görüş partilerinin oy potansiyeli olan kesimleri kucaklarken diğer kesimlere de bünyesinde fazlasıyla yer açmıştır.¹⁸²

Aslında AKP de RP gibi modernleşmenin kültürel batılılaşmayla bir tutulmasına karşıdır ve Laikliğin hayata geçiriliş tarzına tepkilidir. Fakat bu tepki laikliğin düşünsel düzeyinde değil yukarıdan aşağı bir şekilde toplumlara uygulanış tarzıyla ilgilidir. Aynı zamanda AKP Milli Görüşün uygulamış olduğu İslamcı siyasetin kısır bir döngüye girdiğini ve toplumun her kesimini kucaklamadığını düşünüyorlardı. Bu durumdan ancak yenileşme ve değişim yaparak çıkılabileceği düşüncesi içinde yeni bir parti kurarak yeni bir siyasi anlayışın temsilcisi oldular.¹⁸³.

Yenilikçi kanadın, RP’nin geçtiği zor süreçlerden sonra dile getirdikleri ve tartışmaya açtıkları Erbakan’ın siyaset tarzı ve siyaset anlayışını reddettikleri ve o kümede yer almadıklarını belirten “Milli görüş gömleğini çıkardıklarını” ifadesi gayet nettir ¹⁸⁴.Hasan Aksay bu durumu şöyle değerlendirir; Milli Görüş gömleğinin doğru tarafı da var, yanlış tarafı da. Milli Görüş gömleğini Erbakan’ın gömleği olarak kabul ederseniz, Erdoğan, Erbakan’ın gömleği çıkardı. Her yiğidin yoğurdu yiyişi farklıdır. Bu partiler birbirinin kopyası olmaz. Dolayısıyla, gömlek derken bir

¹⁸¹ Gülalp, a.g.e., ss.181.

¹⁸² Çınar, a.g.e., ss.110.

¹⁸³ Akdoğan.a.g.e.,ss.107.

¹⁸⁴ Akdoğan, a.g.e., ss:106.

üsluptan bahsediyorum. Bu gömleğin bugün nerelerde farklılaştığını görmek lazım. O zaman doğru olur.¹⁸⁵

AKP devletin etki ettiği alanları kısıtlayarak uyguladığı politikalarla aslında her kesime din anlamında özgürlük sunmaktadır. Bir diğer amacı ise İslami kimliğe belirli alanlar açarak rahat hareket etmesini sağlamaktır. Bu çizgi AKP'yi hem laiklik ilkesinin dışına çıkarmamakta hem de kendi köklerine ters düşürmemektedir. AKP devlet eliyle bir İslamlaşmadan daha çok devletin açtığı alanlarda aşağıdan yukarıya bir İslamlaşma sürecine girilmesini istemektedir.

AKP siyasal İslamcılığı toplumda dindarlık olarak algılanan muhafazakârlık çizgisinde kullanıyor. AKP 'nin muhafazakârlığa doğru evrilmesi siyasette başka bir yol açma çabasıdır.¹⁸⁶ Ak Parti'nin merkez sağ partisi olması ile dindar, muhafazakâr, klasik sağ, liberal ve milliyetçi oyların, büyük bir bölümünü almış ve almaya devam etmektedir. Bunun en önemli sebebi bütün bu kesimlerin Ak Parti'nin mevcut siyasal pratikleri ve yönetici kadrolarının geçmiş siyasal tecrübeleri ile kendilerini ispat etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Radikal görüşlere sahip insanların AKP'ye verdikleri desteğin nedeni olarak parti kurucu ve yöneticilerinin eşlerinin başörtülü olması düşüncesi gayet zayıftır¹⁸⁷. Dindar kesimlerin devleti idare edenlerle aynı inanç kaynağından beslenmeleri daha önceki dönemlerde değiştirmek için çabaladıkları sisteme taraf olmalarına sebep olmuştur.¹⁸⁸ Ak Parti'nin Batı'nın zulme karşı sessiz tarafını ve İsrail'in Filistin'e sert müdahalelerini eleştiren ve kınayan bir tavır içinde olmasının sebebi; siyasal İslamcı bir bilinçten gelen geçmişlerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Siyasete ait unsurların İslamiyet'in inaniş ve yaşayış şekline tam olarak uygun olması bağlamında değerlendireceksek Türkiye'de bu durumun AKP ile sona erdiği kanısına varabiliriz. Fakat toplumsal olarak siyasal İslamcılığın AKP ile milliyetçi ve liberal bir anlayışı muhafazakâr bir ideolojide birleştirerek kamusal ve

¹⁸⁵ Hazal Özvarış,Söyleşi, <http://t24.com.tr/haber/hasan-aksay-erdogan-gunah-isleme-ozgurlugunu-biraz-fazla-kacirdi,209579>, 06.01.2015.

¹⁸⁶ Akdoğan, a.g.e.,ss:113.

¹⁸⁷ Cihan Tuğal, Pasif Devrim İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi, (2.Baskı), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, ss .174.

¹⁸⁸ Tuğal, a.g.e., ss.184.

toplumsal dönüşüm planları için kullanıldığını söyleyebiliriz.¹⁸⁹ Ak Parti'nin mevcut oy desteği ve uluslararası sahnede kazandığı itibar bunun nedenidir.

AKP'yi kuran kadrolar, 28 Şubat sürecinin yarattığı boşluğu görmüş ve bunu doldurmayı amaçlamışlardır. AKP'yi kuran ikinci nesil İslamcılar daha geniş bir etkileşim çerçevesine dayanan farklı sosyalleşmeleri sayesinde toplumun liberal, sol, büyük sermaye gibi farklı kesimleri ile ittifaklara dayanan yeni bir siyaseti düşünebilme kapasitelerini geliştirmişlerdir.

Genel olarak, AKP'nin muhafazakâr demokrat yaklaşımı toplumdaki farklılıkları tanımakta, fakat bu farklılıkların uyum içinde olduğunu iddia ederek aralarındaki iktidar ilişkilerini reddetmektedir. Başlangıç noktası var olduğu iddia edilen uyum olunca da, AKP'nin demokrasi anlayışı daha temelinden eksik kalmaktadır.¹⁹⁰

Türkiye’de göz önüne alınması gereken bir diğer husus, İslam’ın din olarak tercihiyle, İslamcılığın siyasal, sosyal ve ekonomik bir proje olarak ideolojik tercihi arasında ciddi bir farkın var olduğudur. AKP’nin içinden kopup geldiği siyasi hareketin yani milli görüş hareketinin son tahlilde varmak istediği hedef kimilerine göre “dine dayalı” bir siyasi düzen anlayışıydı. Ancak, Türkiye’de toplum, İslami bir siyasal ideolojiden çok bir inanç, bir din olarak görmektedir. TÜSES’in 1999’dayaptırdığı değerler araştırmasının ortaya koyduğu sonuca göre, Türkiye’de ideolojik proje olarak dinin tercih oranı %20’lerde iken, din olarak İslam’ın tasvibi %80’lerin üzerindedir. Türkiye’de toplum var olan anayasal laiklik anlayışını benimsemiştir denilebilir. Bu yüzden, Türkiye’de şeriat isteyen kesimin her zaman çok marjinal kaldığı bilinen bir olgudur.

Türk siyasi tarihinde ‘din’ kurumu, merkez-çevre arasında hep bir çatışma alanı olmuştur. Bunun nedeni, bazı siyasi partilerin “dine dayalı politika”lar izlemesinden ileri gelmektedir. Bu politika, Cumhuriyetin kuruluşundan beri kurulan birçok siyasi parti tarafından, çeşitli dönemlerde izlenmiştir. Tamamen olmasa da bu partilerin çoğunun ‘dini’ oy toplamak için bir araç olarak gördüğü bilinmektedir. Bu yöntemi izleyen ve hala bundan vazgeçmeyen siyasi partiler de mevcuttur. Özellikle ‘sağ’ ya da “dinci sağ” gelenekte siyaset yapan partiler insanların bu yönünden

¹⁸⁹ Türkmen, a.g.e., ss.12.

¹⁹⁰ Yavuz, a.g.e., ss.116.

yararlanmaktadır. Din, Türk kültüründe önemli bir unsurdur, bu nedenle din Türkiye’de bir eylem aracı olarak ele alınmaktadır. Laikliği esas alan Cumhuriyetin yapılandırılmasından başlayan süreçte Türkiye’de kişilerin kişilik ve kimlik sorunlarını çözmekte zorlandıkları oldukça nettir.

AKP’nin muhafazakâr yönünün yanında, milliyetçi ve pragmatist bir yönü de vardır. AKP, içinde güçlü otoriter eğilimler barındıran, milliyetçi damarı canlı, kültürel olarak muhafazakâr bir oluşumdur. Türkiye topraklarının aile geleneğinin ataerkil otoriter refleksleri, muhafazakârlık olarak AKP kadrolarının değerlerine ve davranışlarına yansımıştır. Bu ataerkil otoriter reflekslerin milliyetçi-devletçi bir muhafazakârlığa dönüşmesine yol açacak eğilim, Türk-İslam sentezi geleneğinden gelen kadrolar tarafından AKP içinde temsil de edilmektedir. Diğer yandan ‘pragmatik’ bir orta sınıf partisi olma özlemlerinin bu yapıda önemli bir ağırlığı da gözleniyor. Bu pragmatizm, girişimcilik, icraatçılık olarak, ekonomik anlamda liberal değerlerle örtüşmektedir. Türkiye toplumunun ezici çoğunluğunun verdiği rahatlık, pragmatizm hoşgörü olarak da tezahür etmesine yol açabilmektedir

Türk siyasal geleneği, büyük ölçüde cemaatçi bir niteliğe göre yapılanmaktadır. Siyasal cemaatin anlamı, belli bir toplumsal kesimin taleplerini temele alarak hareket eden siyasal aktörlerin katılımına dayalı siyaset demektir. Dolayısıyla dar bir grup siyasetinin sınırlarını aşmayan bir politik tahayyülü içermektedir.

AKP açık bir şekilde Türkiye’nin yeni merkez sağ partisi. İktisadi politikalar açısından zaman zaman düştüğü durumları görmezden gelirse, genelde liberal bir program izliyor; pazar ekonomisi merkezli ve girişimciliğe açık bir yapı arz ediyor. Kültürel açıdan muhafazakâr, ataerkil ve dindar bir görüntüsü var. Siyasal olarak ise, CHP ile kıyaslayınca, küreselleşme rüzgârına daha açılmış izlenimi yaratıyor. Demokratikleşme ile kendi varlığını pekiştirmek adına bile olsa, son derece ilgili bir siyasal parti. Avrupa Birliği ile ilişkili uyum yasalarını büyük bir ihtimam ile temel meselesi haline getirmiş durumda.

Bu bağlamda, AKP’nin ‘demokratlığı’ da küreselleşen dünyada önüne geçilemeyen değişimin zorunluluğu ve her alanda yeniliğin kaçınılmazlığından illeri gelmektedir. Türkiye’nin uzun yıllardır süren ‘çağdaşlaşma’ projesinin son hedefi

olarak görülen, AB'ye giriş sürecine AKP'nin aşırı yüklenmesi de onun demokratlığına yüklenen sıfatlardır.

AKP'nin daha fazla demokrasi talebi, daha fazla hukuk devleti, daha fazla insan hak ve özgürlükleri istemesi ve bu anlayışının temelinde yatan neden, yıllardır sahip oldukları “İslami kimlik” lerinden kaynaklanmaktadır. İslamcı kimlik, “devletçi/seçkinci” ya da ‘merkez’ olarak tanımlayabilecek güç tarafından baskı altında tutulmuş ve kamusal alana sokulmamıştır.

AKP'nin kuruluş aşamasında ve iktidarının ilk zamanlarında ABD ile olan yakın ilişkileri dikkat çekicidir. Irak savaşını görüşmek üzere ABD başkanı ile buluşan Erdoğan, Türkiye adına pazarlık yapma hakkını elde ederek, bir anlamda kendi rüştünü ülkesindeki güçlere ve uluslararası bağlamda Avrupa Ülkelerine ispat etme şansı bulmuş oldu. Bu bağlamda AKP ve Milli Görüş partileri kıyaslanacak olursa Erdoğan, RP'nin başaramadığı siyasal vizyonu hayata geçirmeyi sağlamış oldu. Bir yandan Kaddafi'nin çadırında azar işittiği söylenen Erbakan, diğer yanda ise Avrupa devletlerinin tümünde ve ABD'de bir devlet adamı kimliği ile ağırlanan tayip Erdoğan vardı.¹⁹¹

Batı'nın siyasi sahnesinde de İslamcı parti normuyla tanındı fakat gelişen siyasi tecrübe ve etkileşim sonucunda değişen bir imaja sahip oldu. Bu imaj muhafazakar bir parti imajıydı. Adalet ve Kalkınma Partisinin aldığı siyasal şekil aslında siyasal İslamcılığın değişim ve dönüşümünü en iyi şekilde yansıtması bakımından önemlidir. Milli Görüş içindeki bölünmenin ve kopuşun sebebi daha çok bir liderlik sıkıntısı etrafında şekillenmiştir. Milli görüşün etkin siyasetinde yer alan isimlerin modernizmin araçlarına açık, aile hayatında muhafazakar bir yapıya sahip, laiklikle çokta sorunu olmayan, din devleti düşüncesi barındırmayan bir bölümü vardı. Türkiye'de siyasal İslamcılığın pek de uzlaşmaz tavrı, aşırı gruplarla kendini ayıramaması ve devletin temel kabul ettiği ilkelerle karşı karşıya gelmesi bu grubu özeleştiriyeye ve dönüşüme taşıdı.

AKP devletin ilkeleriyle karşı karşıya gelmeyen aşırılığı içinde barındırmayan normal bir parti olmaya çalışarak siyasal İslamcı parti kalıbına girmemeye çalışmıştır. AKP 'nin daha çok ılımlı Müslümanlara dönük bir siyaset

¹⁹¹Tarık Aygün, Volkan Yaraşır, Siyasal İslam ve AKP, (1.Baskı), Akyüz yayınları, İstanbul, 2002, ss.130.

izlediği söylenebilir. Bu siyaseti izlerken de toplumsal bütünleşmeyi esas alan bir söyleme sahip olmuştur. Kısacası Milli Görüş partilerinin oy potansiyeli olan kesimleri kucaklarken diğer kesimlere de bünyesinde fazlasıyla yer açmıştır.

Türkiye’de toplumun oldukça zengin bir demokratikleşme potansiyeline sahip olduğu, fakat mevcut yarı demokratik devlet yapısının bu potansiyelin gerçekleşmesine engel olduğu tezini kabul edersek, demokratikleşme mevcut devlet yapısını sorgulamayı, eleştirmeyi ve hatta onu koruyanlarla sürtüşmeyi gerektiriyor. Bu durumda, AKP’nin “devletle sürtüşmeyeceği” yaklaşımının demokratikleşme açısından pek umut verici olmadığı düşünülebiliriz.

AKP’nin ve Erdoğan’ın bir demokratikleşme perspektifi ile devleti sorunsallaştıramamasının bir başka nedeni ise, önceliğinin demokratikleşme olmaması ve devleti sorunsallaştırabileceği bir demokratikleşme perspektifi oluşturamamış olmasıdır. Nitekim AKP önceliğinin “alternatifi olmayan bir model olarak taraftar olduğu Avrupa Birliği” ve demokratikleşme değil, ekonomi olduğunu, önce ekonomik sorunları çözeceğini, sonra demokratikleşmeyi gerçekleştireceğini daha kuruluş aşamasında ve sonra da çeşitli zamanlarda belirtmiştir.

Kurulduğu günden bu güne kadar sürekli İslamcı değiliz söylemiyle yola çıkan AKP kendisini muhafazakâr demokrat olarak nitelendiriyor. Parti programı açısından bakılırsa dine saygılı, dini baskıyı kabul etmeyen ama aynı zamanda laikliği de olmazsa olmazlar arasında tutan bir görüşü vardır. Bu güne kadar mevcut iktidar döneminde dinsel öğelere fazlasıyla değer vererek her kesimin inancını rahat yaşaması yönünde uyguladığı pratikleri görmekteyiz. Bu durumda parti programından ayrı bir yolda oldukları görüşüne prim vermez. AKP yöneticileri dışlayan değil birleştiren bir siyaset yürütmeye çalışmaktadırlar. Türk siyasi hayatındaki yeri bakımından uzun bir iktidar dönemi geçiren AKP’nin elbette ki oy potansiyeli ve tabanı olan İslamcı kesimi unutması mümkün değildir ve bu kesimlerden gelen istekleri değerlendirmek onu siyasal İslamcı bir parti konumuna getirmez. Kurucu kadrolarının siyasal İslamcılıkla siyaset sahnesine çıktığı fakat değişen şartların ve birikimin eseri olarak onların değimiyle “muhafazakâr demokrat” bir kimliğe büründükleri bir partidir.

SONUÇ

Türk siyaset sahnesinde siyasal İslam, iktidarı demokratik yöntemlerle elde etmeye çalışan modern bir ideolojidir. İkinci meşrutiyetin ilanı ile siyasal İslamcılık Türkiye siyasi yaşamında faaliyet gösteren partiler içinde temsil edilebilmiştir. Bu süreç cumhuriyetin ilanını takip eden çok partili hayata geçişe kadar birinci nesil siyasal İslam'ın tecrübe ettiği bir süreçtir.

Cumhuriyet Türkiye'si, devletin temellerini ulus devlet eksenine üzerine inşa etmiştir. Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi ortak payda İslamiyet değildir. Bununla birlikte zaman içerisinde din, siyasi yaşamın ve kamusal alanın dışına itilmiş ve bu süreç tek parti dönemi boyunca devlet politikası haline getirilmiştir. Tek partili dönem içerisinde CHP, özellikle 1920-1928 yılları arasındaki süreç içerisinde siyaset sisteminde çok büyük bir değişim gerçekleştirmiştir. Teokratik halife sultan rejimini ortadan kaldırmıştır. Bunun yanında medreseler, tekke ve zaviyeler kapatılmış ve diğer dini unsurlar da devlet kontrolüne alınmıştır. Ancak tüm bunların çok köklü değişimler olması nedeni ile çok sayıda karşı fikrin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Osmanlı devleti döneminde de yeniliklere karşı çıkan ulemalar Cumhuriyet döneminde de bu tavırlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Ancak Atatürk, devrimlerin gerçekleştirilmesinde sert bir siyaset uygulamakta olduğu için bunu İslamcılara karşı da aynı şekilde uygulamaktan kaçınmamıştır. Kemalist devrimler, dine ve İslam inancına karşı çıkmamış sadece İslam'ın siyasetin içine girmesine engel olmaya çalışmışlardır.

Böylelikle dinin, Cumhuriyet Türkiye'sinde işlevi ve fonksiyonu farklı bir biçime dönüşmüştür. Bir başka deyişle devlet işlerinde yer almayan İslamiyet ve onun kuralları, toplum içerisinde varlığını devam ettirmek durumunda kalmıştır. Siyasal yaşamdan ve kamusal alandan geri çekilen siyasal İslam toplumsal zeminde yer altına çekilerek faaliyetlerini gizliden sürdürmüştür. CHP iktidarının reformları koruma çabası ile İslamcı görüşe karşı takındığı sert tavır zaman zaman isyanlarla kendisini göstermiştir. Şeyh Sait ve Kubilay isyanları bunlara örnek olarak gösterilebilir.

CHP'nin İslamiyet karşıtı davranışlarda bulunması, çok partili döneme geçiş sürecinde, İslamcı ve gelenekçi politika izleyen partilere imkân sağlamıştır. Bununla birlikte CHP'nin uzun dönem iktidarda olmasına rağmen, ekonomik olarak dünyanın gerisinde kalınması yeni bir toplum yaratmaya çalışmasında başarılı olamaması gibi sorunlar nedeni ile halkla bütünleşememiştir. Bu da muhalefet partileri için uygun ortam oluşturmuştur.

1946 yılında çok partili döneme geçişte CHP, İslama karşı olan bu tutumunu değiştirmiştir. Ancak çok geç gelen bu yumuşama, İslamcı çevreleri memnun edememiştir. Demokrat Parti (DP) CHP'den ayrılan bürokratlar tarafından kurulmuş bir partidir. DP, dinsel reformların savunucusu olarak büyük bir taraftar toplamıştır. Bununla birlikte parti ülke içerisindeki örgütlenmesini son derece sistemli bir şekilde gerçekleştirmiştir. Tüm bunları yaparken halk kitlelerin desteğinin yanı sıra tarikat ve cemaatlerin desteğini büyük ölçüde almıştır.

1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin iktidar olması ile birlikte İslamcı düşünce her alanda kendini geliştirme olanağı bulmuştur. Böylelikle Cumhuriyet tarihinde ilk kez siyasi hayatta siyasal İslam'ın söz sahibi olduğu bir yapı kazandığı görülmektedir. Çok partili döneme geçiş, tarikat ve cemaatlerin diğer muhalefet grupları gibi Demokrat Parti de toplanmasına sebep oldu. Demokratların 1950'de kazandığı seçimden sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarında, özellikle 1930'larda izlenen devletin İslam'ı siyasetin ve kamusal alanın dışına çıkarma çalışmaları yerini İslam'ın yeniden toplumun istekleri doğrultusunda düzenlemeye ve devlet eliyle kurumsallaşmasına bırakmıştır.

1960 yılında yapılan askeri darbenin sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası içerisinde dernek, kurs, vakıf kurma serbestlikleri nedeni ile pek çok İslami görüşe dayalı dernek, vakıf ve kurs kurulmuştur. Kurulan bu yapılar zamanla siyasette yer alan İslamcı düşüncenin gelişmesine olanak sağlayan onlara destek veren önemli merkezler olmuşlardır.

Türk Siyasal hayatında Demokrat Parti geleneğini yaşatmak için kurulan Adalet Partisi'ni destekleyen cemaatlerin bu siyasi parti ile olan bağları dini derneklerin ve tarikatların hareket becerilerini arttırdı. Bu parti mevcut oy potansiyeli konumundaki bu kesimleri kaybetme korkusu ile bu kesimlerin desteğini yitirmemek

için dini unsurların parti içinde yaşamasına ve gelişmesine izin vermiştir. Böylelikle İslami hareket siyasi zeminde yasal bir gelişim alanı bulmuştur. Bu fırsatı iyi değerlendiren İslami hareket, siyasal sistem içinde ve dışında örgütlenmelerini büyük ölçüde tamamlayarak hızlı bir gelişim göstermişlerdir.

1960'lı yıllarda siyasi hayat içerisinde İslamcı düşüncenin artmasındaki nedenlerden birisi de kırsaldan şehirlere göçtür. Bu dönemde hızlı bir şekilde artan nüfus ve bunun sonucunda kırsal kesimden endüstri bölgelerine ya da şehirlere göçü sebep olmuştur. Şehirlere göç eden insanlar şehrin içinde yer almak yerine kendi hemşerilerinin ya da akrabalarının yanına, yakınında ve çevresinde yer aldılar. Böylelikle şehir kültürünün içine eklenmeden kendi kültürlerine sahip çıktıkları ve yaşattıkları bir yaşam alanı meydana getirmişlerdir. Bu yerleşim yerleri cemaat kültürünün gelişmesinde çok önemli ve etkili bir rol oynamışlardır.

26 Ocak 1970 yılında İslamcı görüşe dayanan MNP kurulmuştur. Kısa süre içerisinde 12 Mart 1971 darbesinin ardından anayasa mahkemesi tarafından laiklik karşıtı görüş ve eylemlerin merkezi olmaktan dolayı, hiçbir seçime katılmadan, kapatılan parti yerine 11 Ekim 1972'de MSP kurulmuştur. MSP'ye göre, Batılılaşma çabaları ve İslam uygarlığından vazgeçilmesi Osmanlı devletinin ve Türkiye Cumhuriyetinin sonunu getirmiştir. Bu nedenle hemen İslami görüşe dayanan ve İslamiyet'e göre şekillendirilecek bir rejim kurmak için çalışılmalıydı. MSP %11.8'lik bir oy oranıyla 1973 seçimlerinin kilit partisi konumuna gelmiştir. MSP Siyasi yaşamı boyunca hep koalisyonlarda yer almıştır. 12 Eylül 1980 ihtilalinde ordu diğer siyasi partilerle birlikte MSP 'yi de kapatmıştır. Kapatılan MSP 19 Temmuz 1983'te RP olarak yeniden kurulmuştur.

1980'li yıllar siyasal alanda dinin, ANAP ve RP partilerinde baskın olarak görülmesine sahne olmuştur. Özellikle cemaat ve tarikatların güçlendiği bu dönemde din, siyasal alanda fazlasıyla etkili bir rol oynamıştır. Siyasal alandaki din 1970'li yıllardan başlayarak muhafazakârlıkla hem aynı hem de ayrı bölümlerde yer almıştır. ANAP ve RP bu ikisinin en belirgin örneği olarak görülmektedir. ANAP, içinde dini görüşler barındıran muhafazakârlığın temsilcisi iken, RP radikal İslami görüşün temsilcisidir. ANAP iktidar olduğu dönem boyunca Özal, batı ile hem ekonomik hem de kültürel olarak iyi ilişkiler kurmuştur. Türkiye'yi batının bir parçası olarak görüp batıyla bütünleşilmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Özal'a göre İslam ülkeleri

batının bir alternatifi değildir. ANAP dönemi sonrasında RP iktidarı döneminde din parti yöneticilerinin söylemleri, dış baskı gruplarının ve örgütlü kamuoyunun etkisiyle devletin en önemli ögesi haline gelmiştir. Batı yerine Ortadoğu ve diğer İslam ülkeleri sıkı ilişkiler kurulmuştur. İslam ülkeleri batıya alternatif olarak görülmüştür. Bununla birlikte 28 Şubat 1998 kararlarının ardından RP partisi kapatılmış yerine 17 Aralık 1997 de Fazilet Partisi kurulmuştur.

1980 askeri darbesinden bu yana, devlet, İslami gruplarla, siyasal sistemi sınırlı katılıma izin verecek şekilde aşamalı olarak genişletmek suretiyle, uzlaşma ve kontrol altında tutmaya dayalı iki yönlü bir politika izledi. Türkiye, İslamları sisteme dahil etmede başarılı oldu; İslami talepleri ve sesleri yumuşatarak yeniden yapılandırdı. Ancak, devletin katı seküler ideolojik konumunu eleştiren ve daha tarafsız bir devlet isteyen İslami siyasal hareketler, siyasal kurumları Müslümanlaştırmak için seçim politikalarına sığınıyorlardı.

1980'ler hızlı bir ekonomik kalkınmaya ve 1980 askeri darbesinin bir sonucu olarak Türk milliyetçiliğinin İslamileştirilmesine sahne oldu. Başlangıçta büyüyen burjuvazi ve sanatkârlar güven kazanarak, büyük sanayiciler ve katı bürokrasi karşısında daha geniş bir alan yaratmak için dinsel söylemlere başvurdu. Sesli ve iyi örgütlenmiş bir İslami hareket kristalize olmaya başladığında, RP, kitleleri kimlik ve sosyal adalet sorunlarını kullanarak harekete geçirmek için, yeni devlet öncülüğündeki etnik- dinsel milliyetçiliğin avantajlarından yararlandı. Sufi ve yeni kültürel dernekler, politika kararlarına yönelik gittikçe büyüyen cazibeyi dönüştürmek için İslami harekete ekstra siyasal kapsam sağladı.

Erbakan ve arkadaşları, İslami geleneği Türkiye'nin çağda, kimlik ve adalet sorunlarını çözmek için modernist bir söylem olarak yeniden tasarlamıştır. Bu radikal kavramsallaştırmayı, Avrupa'nın henüz tam anlamıyla içselleştirilmemiş olan modernite ve sanayileşme nosyonları, etkilemiştir. Bu nosyonlar İslamlaşma ve modernitenin gelişim süreçlerinin, İslam'ın modern kavramlar ve kurumlar bağlamında, radikal biçimde yeniden düşünüldüğü yeni bir sentez yaratmıştır.

Siyasal İslamcılığın siyaset sahnesinden inişi ve ikinci nesil İslamcılığın bitişi öncelikle 28 Şubat süreci ve güdümlü kamuoyu gibi dış destekli baskı gruplarının etkisiyle başlamış ancak bu hareketin iç muhaliflerinin eliyle bitmiştir. Milli

Görüş'ün siyaset sahnesinden inişi, hareket içerisinde 'yenilikçi kanat' olarak adlandırılan muhalif grubun önce parti içinde liderlik yarışına girmesi, daha sonrasında ise partiden ayrılarak bağımsız bir siyasi örgütlenme kurmasıyla sonuçlanmıştır. Muhalif grubun kurduğu Adalet ve Kalkınma Partisi bu sürecin ürünüdür. Milli Görüş'ten ayrılışla kendini yenileyen siyasi yöntem, söylem ve kadrosu ile AKP bugün, siyasi İslam'ın üçüncü neslinin temsilcisi olmuştur.

2000'li yıllarda Türk siyasi hayatında dini öğelere yer veren ve siyasi İslam'ı temsil eden parti AKP'dir. AKP, MSP, RP, FP yetişen siyasetçilerin kurduğu bir partidir. Bu partilerde yetişen insanlar AKP'nin kurucu ve yönetici kadrolarını oluşturmaktadır. AKP, dini duyarlılığı ağırlıkta olan bir partidir. Ancak bununla birlikte muhafazakâr eğilimleri de bünyesinde fazlasıyla barındırmaktadır. Bu parti, değişen dünya içerisinde dinin siyasi hayatta varoluş biçiminin de göstergesidir. AKP, Türk siyasi hayatında dini ve muhafazakâr görüşün birleştiğinin göstergesi olan bir partidir. 1970'li yıllarda başlayan Muhafazakâr görüş ve dini görüş ya da sadece dini görüş olmak üzere iki ayrı grupta ilerleyen dini görüşün içinde olduğu siyaset AKP ile birlikte muhafazakâr görüşün ve dini görüşün birlikte olduğu bir yapıya dönüşmüştür.

Türk Siyaset sahnesinde İslamcı düşüncenin akla gelen ilk ismi Milli Görüş hareketidir. Milli Görüş İslami düşüncüyü kendine rehber edinen ve dini söyleme dayalı siyaset izleyen bir oluşumdur. Bu hareketin lideri Necmettin Erbakan'dır. MNP, MSP ve RP Erbakan liderliğinde aynı siyasi düşüncüyü devam ettiren partilerdir. Milli Görüşçü kesime göre bu siyasi çizginin gelişme ve yükselme sebepleri şöyle özetlenebilir;

- ✓ Sistem içindeki diğer partilerin mevcut sorunlara gereken şekilde çözüm bulamaması,
- ✓ Dürüst ve güvenilir bir yönetim vaadi,
- ✓ İyi bir gelecek vaadi,
- ✓ Belediye yönetimindeki başarılar,
- ✓ Sosyal bir kimlik sunmasıdır.

Milli Görüş hareketinin partileri Türk siyasal sahnesinde yeri gelmiş kilit bir rol oynamışlar, yeri gelmiş muhalefette kalarak önemli bir yer tutmuşlardır. Milli Görüş partilerinin, tek bir lidere ve tek bir bütüne ait olmalarına rağmen, teorik olarak temellerinin hep eksik kaldığı söylenebilir. MNP'den Sp'ye kadar ki dönemde Milli Görüş hareketinde baskıcı ve bütüncül eğilimlerin egemen olduğu gözlemlenmektedir.

Milli Görüş Hareketi'nin RP ile bir kırılma yaşadığı ve bunun programa yansımalarının da FP ile olduğu söylenebilir. Özellikle ekonomi konusundaki yaklaşımları Adil Düzen'den devletin ekonomik alandaki faaliyetleri özel sektöre bırakması şeklindeki görüşe çevrilmiştir. Milli Görüş'ün ilk dönem partileri olarak adlandırdığımız MNP, MSP ve RP ülkede sermaye birikiminin görece zayıf olması nedeniyle devlet merkezli, korumacı ve planlı bir ekonomik modeli savunmuşlardır.

Milli Görüş hareketinin geleneksel üretim tarzını bir yana koyarak, onun gelişmesine yönelik çalışmaları gündeme getirmiştir. Bu amaç, ağır sanayi söylemiyle sembolleştirilirken, kapitalizmin etki alanının genişletilmesi ve derinleştirilmesi yönünde bir tercihe dönüşmüştür. Daha sonra FP ve SP mevcut koşulların oluşması ve sermaye birikiminin devletin ekonomiye müdahalesini gerektirmeyecek düzeye ulaşması sebebiyle piyasa ekonomisinden yana tavır almışlar ve özelleştirmeci politikaları beraberinde ülke ekonomisini dünya pazarı ile daha fazla bütünleşmesini savunmuşlardır. Küresel ekonomi içinde güçlü bir şekilde var olmanın yolunu size bölgesel güç olmaktan geçtiğini ileri sürmüşlerdir. Başından itibaren Milli Görüş, geleneksel üretim tarzını korumak bir yana onun çözülmesine yönelik politikaları gündeme getirmiştir. Bu amaç “ağır sanayi” sloganıyla bayraklaştırılırken kapitalizmin etki alanının genişletilmesi ve derinleştirilmesi yönündeki tercih açıkça dile getirilmiştir. Daha sonra FP ve SP, koşulların olgunlaşması ve sermaye birikiminin devletin ekonomiden el çekmesini gerektirecek düzeye ulaşması sebebiyle piyasa ekonomisinden yana tercih yapmışlar ve özelleştirmeci politikalar beraberinde ülke ekonomisini dünya pazarı ile daha fazla bütünleşmesini savunmuşlardır. Küresel ekonomi içinde güçlü bir şekilde var olmanın yolunun ise bölgesel güç olmaktan geçtiğini ileri sürmüşlerdir.

Milli Görüş hareketine ait partilerden RP kitlesel bir taban oluşturmayı ve Türk siyasal sahnesinde önemli bir güç kazanmayı başarmıştır fakat laiklik ve

demokrasi karşıtı söylemleri içinde barındırdığı ve bazı uygulamaları askeri bürokrasiyi rahatsız ettiği için parti, 28 Şubat süreciyle karşı karşıya kalmıştır. RP'nin amacı; siyasal yapıyı değiştirmek yerine, mevcut devlet yapısını ele geçirmeye yönelik olmuştur. RP ve ondan sonra kurulan FP'de siyasal haklar konusuna fırsatçı ve ayrımcı bir şekilde yaklaşmışlardır. Her iki parti de ne daha katılımcı bir siyaset ne de siyasal özgürlükleri genişletme mücadelesine yarayabilecek bir dil oluşturmuşlardır. Bunun yerine iktidardaki mevcut güçlerini kullanarak, devlet yönetimindeki kurumlarda kadrolaşmaya odaklanmışlardır. Yukarıdaki cümlelerde belirtildiği üzere Milli Görüş partileri demokrasiyi içselleştirmek yerine İslami bir düzen kurma yolunda araçsallaştırmak istemişler ve demokratik kültürün gelişmesine bir katkı sağlamamışlardır.

Türkiye'nin siyasal yaşamında tüm önemli dönüm noktaları Silahlı Kuvvetlerin müdahaleleri sonrasında gerçekleşmiştir. Gerek Türkiye'nin toplumsal ve siyasal ihtiyaçları, gerekse Batı sisteminin zaman zaman ortaya çıkan bölgesel ve toplumsal yenileme süreçleri, Türkiye'de siyasal sistemin ve ortamın yeniden düzenlenmesi gerektirdiğinde, Silahlı Kuvvetlerin yalnızca doğrudan müdahaleleri değil, müdahale sonrası yapılan düzenlemeler de siyasetin akışına yön vermiş ve siyaseti derinden etkilemiş, siyasal ve toplumsal hareketin gelişim yönünü değiştirmiştir. Dolayısıyla askeri müdahaleler, siyasetin sorunlarına çözüm bulmak yerine, siyasal ve ekonomik yapılanmaların önünü açma işlevi görmüştür.

1980 Askeri darbesi siyasal İslam'ın önünü açmış ve 27 Mayıs darbesi ile yerleştirilen devletçi kalkınma modelinin yerine neoliberal birikim sürecinin siyasal koşulları yaratılmıştır. Bu çerçevede 28 Şubat süreci de Türkiye'de irtica sorununu çözmemiş, İslamcılarının kendilerini yenilemeleri ve küreselleşmeyle buluşmalarının önünü açmıştır. 28 Şubat sürecinin en somut etkisi Milli Görüş hareketi içerisindeki bölünme olmuştur.

Siyasal İslamcılığın geleceği, siyasal İslamların hareket tarzlarına bağlı olarak iki ihtimal çerçevesinde belirlenecek görülüyor. Günümüzde komünizmi ve kapitalizmi temsil eden yönetimlerin ekonomik ve sosyal sorunları ne ölçüde çözdüğü bilinen bir dünyada, artık başarısız olsalar bile İslamlar da bir alternatif haline gelmiştir. Bu yüzden alternatif bir çözüm önerisi sunma gereği, Siyasal İslamları iki farklı yönelime götürecektir. Birinci yönelimde; karşılaşılan ve

öz lemeyen sorunları, İlk İslam döneminin şartlarına göre belirlenmiş Kuran ve Hadis kurallarıyla çözmeye çalışan ve akılcılığı dışlayan İslamcı yönetimler, ister istemez başarısızlığa mahk m olacaklardır. Bu başarısızlık onları, mevcut İslamlığın yetersizliği iddiasıyla İslamlık kemerini biraz daha sıkmaya yöneltecek. Bu da, fikir alı veri inden bahseden İslamcılar totaliter bir yönetime zorlayacak. Farklı görüşler, yorumlar, mezhep ve içtihad ayrılıkları İslamcılar arasındaki bölünmeleri hızlandıracak ve çatışmaları artıracak. İkinci yönelimde, çözümsüzlük karşısında geçmiş din kurallarını yeniden yorumlama, tevil etme veya akılla çözümleyerek dine uyarlama çabasındaki Siyasal İslamcılar ise kısmen başarı şansına sahip olacaklar. İran ve Sudan  rneğinde gördüğümüz gibi, İslamlık hareketini ulusallık ile de birleştiren devletle mi  Siyasal İslamcılar daha uzun bir süre yönetimdeki varlık ve etkinliklerini devam ettirecekler. Siyasal İslam Türk Siyasal hayatındaki eski gücüne ve yerine ne zaman kavu ur pek bilinmez ama toplumun tabanında ve son dönem yetişen İslami temelden beslenen elitlerin fikri ve içtimai yaşamlarında her zaman ana damarlardan birini oluşturacaktır.

Siyasal İslamcılığın kendini a ma durumu siyasal İslamcı kadroların önlerindeki engelleri ve moderniteyle bütünleşme çabalarına bağlı görünüyor. Aslında bu sorun sadece siyasal İslamcılarının sorunu değil aynı zamanda toplumsal bütün öğelerin sorunudur. Bütün farklılıkların bastırıldıka radikal bir şekilde geri döndüğünü dünya bütün haliyle görmektedir. Siyasal İslamcılar dı lamaktan çok onları sisteme alma çabalarının ağır basması gayet daha akılcıdır. Türkiye’de ne siyasal sistemin tam olarak içine alınmış olan siyasal İslam ne de tam olarak siyasal sistemin dışında bırakılmıştır. Bugün Türkiye’de ki siyasal İslamcılığın yapısal özellikleriyle, devletin baskı ve rahatlığı dönem dönem ya atan tavrı, siyasal islamın bu ülkedeki değişim ve d n  m n  açıklayan en iyi göstergedir.

KAYNAKÇA

Kitap

Akdoğan, Y., **Ak Parti ve Muhafazakar Demokrasi**, (2. Baskı), Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

Albayrak, S., **Türk Siyasi Hayatında MSP Olayı** (2.Baskı) Gümüş Basımevi, İstanbul, 1989.

Ağaoğlu, A., **Serbest Fırka Hatıraları**, (2.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Ahmad, F., **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945 -1980)**, (1.Baskı), Hil Yayınları, İstanbul, 1994.

Ahmad, F., **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (12.baskı), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.

Akşin, Sina, (1989), **Çağdaş Türkiye 1908-1980**, (1.Baskı), Koçak, C., “*Siyasal Tarih 1923-1950*”, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989, ss.138-140.

Aktay, Y., **Türk Dininin Sosyolojik İmkânı**, (2.Baskı), İletişim Yayınları İstanbul, 2000.

Aktay, Yasin, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce; İslamcılık**, (1. Baskı), Bulaç, A., “*İslam’ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Albayrak, S., **Türk Siyasi Hayatında MSP Olayı**, (1.Baskı), Araştırma Yayınları, İstanbul, 1989.

Alkan, M.Ö., 2001, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi**, Cilt 1 (1. Baskı), Ünüvar, K., “*İttihatçılıktan Kemalizme İhya’dan İnşa’ya*”, Alkan M.,İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, ss.132.

- Aygün, T., Yaraşır, V., **Siyasal İslam ve AKP**, (1.Baskı), Akyüz Yayınları, İstanbul, 2002
- Balbay, M., **Devlet ve İslam**, (6. Baskı), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2014.
- Belge, Murat, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 8**, (1. Baskı), Toprak B., “*Milli Selamet Partisi*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- Belge, Murat, 1985, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, (1.Baskı), Kara, İ., “*Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İslamcılık Tartışmaları*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss.1408
- Belge, Murat, 1985, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, (1. Baskı), Mardin, Ş., “*İslamcılık*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- Beyaz, Z., **İslam ve Siyasi Düzen** (2. Baskı), Türkiye Yayınları, İstanbul, 1991.
- Bora, Tanıl, Gültekingil, Murat, (2005), **İslamcılık**, (2.Baskı), Çalmuk, F., “*Necmettin Erbakan*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss.551.
- Bora, Tanıl, Gültekingil, Murat, (2002), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi**, (1. Baskı), Somel, A., S., “*Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi (1839-1913)*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss.88.
- Bora, Tanıl, Gültekingil, Murat, (2005), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık**, (2. Baskı), Çakır, R., “*Milli Görüş Hareketi*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss.546.
- Bora, Tanıl, Gültekingil, Murat, (2005), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık**, (2. Baskı), Sarıbay, A., Y., “*Milli Nizam Partisi’nin Kuruluşu ve Programının İçeriği*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s:577-578.
- Bora, Tanıl, Gültekingil, Murat, (2005), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık**, (2. Baskı), Duran, B., “*Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı, İdeolojik Konumları Dönüşümü ve Evreleri*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss.131.

- Bora, Tanıl, Gültekingil, Murat, (2005), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık**, (2. Baskı), Aktay, Y., “*Halife Sonrası Şartlarda İslamcılığın Öz Diyar Algısı*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss.69.
- Bora, Tanıl, (2002), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik 4**, (3.Baskı), Ertekin, O., “*Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, ss.348.
- Bostan Ünsal, F., **Mehmet Akif Ersoy, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık**, Cilt 6, (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Bulaç, A., **Modern Ulus Devlet**, (4. Baskı), Çıra Yayınları, İstanbul, 2012.
- Bulaç, A., **Göçün ve Kentin Siyaseti (MNP’den SP’ye Milli Görüş Partileri)**, (1. Baskı), Çıra Yayınları, İstanbul, 2009.
- Cevizoğlu, H., **Neden Laiklik**, (1.Baskı), Çığır Stratejik Araştırmalar Vakfı, Ankara, 1999.
- Çakır, R., **Ayet ve Slogan Türkiye’de İslami Oluşumlar**, (3.Baskı), Metis Yayınları, İstanbul, 1991.
- Çakır, R., **Ne Şariat Ne Demokrasi: Refah Partisini Anlamak**, (2. Baskı), Metis Yayınları, İstanbul, 1994.
- Çınar, M., **Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık**, (1.Baskı), Dipnot yayınları, Ankara, 2005.
- Çiğdem, Ahmet, 2003, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce** , (1.Baskı), Aktay, Y., “*İslamcılıktaki Muhafazakâr Bakiye*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss.349.
- Dağı, İ., **Kimlik Söylem ve Siyaset**, (1. Baskı), İmge Yayınları, Ankara, 1998.
- Dilipak, A., **Menderes Dönemi**, (6.Baskı), Beyan Yayınları, İstanbul, 1990.
- Duman, D., **Demokrasi Sürecinde Türkiye’de İslamcılık**, (2.Baskı), Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1997.

- Durgun, Ş., **Modernleşme ve Siyaset** (1. Baskı), A Kitap Yayınları, Ankara, 2010.
- Emre, S., A., **Siyasette 35 Yıl**, Cilt 2, (1.Baskı), Risale Yayınları, İstanbul, 1991.
- Fuller, G.E., **Siyasal İslam'ın Geleceği** (1. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul, 2004.
- Göle, N., **İslamcılık ve Modernlik Üzerine Melez Desenler**, (1.Baskı), Metis Yayınları, İstanbul, 2000.
- Gülalp, H.,**Kimlikler Siyaseti Türkiye’de Siyasal İslam’ın Temelleri**, (1.Baskı) Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kara, İ., **Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri**, (1. Baskı) , Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kara, İ., **İslamcıların Siyasi Görüşleri 1 Hilafet ve Meşrutiyet**, (2.Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001.
- Kara, İ., **Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi** (1. Baskı), Risale Yayınları, İstanbul, 1986.
- Kara İ., **Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi Metinler/Kişiler**(1.Baskı), Risale Yayınları, İstanbul, 1986.
- Kazan, Ş., **Refah Gerçeği**, (1.Baskı), Milsan Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Kılıçbay, M.A., (26-27.03.1996), **İslam’da Din ve Devlet İlişkileri**, Din Devlet İlişkileri ve Türkiye’de Din Hizmetlerinin Yeniden Yapılanması Uluslar arası Sempozyumu, Cem Vakfı, 1998.
- Kocatürk, U., **Atatürk ve Devrimleri Kronolojisi (1918-1938)**, (1.Baskı), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1973.
- Kongar, E., **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, (9.Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Kurtoğlu, Z., **İslam Düşüncesinin Siyasal Ufku**, (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

- Küçükylmaz, M., **Türkiye’de Siyasal Katılım Tek Partiden Ak Parti’ye Siyasal Söylem ve Demokrasi Tartışmaları**, (1.Baskı), Birey Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Lewis, B., **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, (6.baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996.
- Mardin, Ş., **Din ve İdeoloji**, (20.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Mardin, Ş., **İdeoloji**, (14.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Mardin, Ş., **Türkiye’de Din ve Siyaset**, (16. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Mardin, Ş., **Türkiye, İslam ve Sekülerizm**, (1.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Mardin, Ş., **Türk Modernleşmesi**, (20.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Manaz, A., **Dünyada ve Türkiye’de Siyasal İslamcılık**, (1.Baskı), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2005.
- Monk, I.H., **Modern Siyasal Düşünce Tarihi**, (1.Baskı), Say Yayınları, İstanbul, 2004.
- Ortaylı, İ., Yalçıntaş, N., Türköne M., **Türkler İslamiyet ve Hilafet**, (2.Baskı) Yakamoz Kitap, İstanbul, 2014.
- Özdalga, E., **İslamcılığın Türkiye Seyri Sosyolojik Bir Perspektif**, (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Özdemir, H., **Türkiye Cumhuriyeti**, (1.Baskı), İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Roy, O., **İslam’a Karşı Laiklik**, (1. Baskı), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010.
- Roy, O., **Siyasal İslam’ın İflası**, (1.Baskı), Metis Yayınları, İstanbul, 1994.

Schick, Irvin, Cemil, Tonak, Ertuğrul, Ahmet, (2006), **Geçiş Sürecinde Türkiye** 6.Baskı), Ağaoğulları, M.A., “*Aşırı Milliyetçi Sağ*”, Belge Yayınları, İstanbul, 2006, ss.190-191.

Selim, Y., **Gülün Adı**, (1.Baskı), Kim Yayınları, Ankara, 2003.

Sevilgen, G., **MSP’de 4 yıl 1973-1977**, (1. Baskı), İstanbul, 1980.

Şentürk, H., **Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset**, (2.Baskı), Çıra Yayınları, İstanbul, 2011.

Timur, T., **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, (2. Baskı), İmge Yayınları, Ankara, 2000.

Toprak, B., **Dinci Sağ, Geçiş sürecinde Türkiye**, (1.Baskı), Belge Yayınları, İstanbul, 1990.

Tuğal, C., **Pasif Devrim İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi**, (2. Baskı), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

Tunaya, T., **İslamcılık Cereyanı Meşrutiyetin Siyasi Hayatı Boyunca Gelişmesi ve Bugüne Bıraktığı Meseleler**, (1.Baskı), Baha Matbaası, İstanbul, 1962.

Tunaya, T.Z., **İslamcılık Akımı**, (1.Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

Turgut, N., **Siyasal Muhalefet**, (1.Baskı), Birey-Toplum Yayınları, Ankara, 1984.

Türkmen, H., **Türkiye’de İslamcılık ve Özeleştir**, (1.Baskı), Ekin Yayınları, İstanbul, 2008.

Türküne, M., **Doğum İle Ölüm Arasında İslamcılık**, (1. Baskı), Kapı Yayınevi, İstanbul, 2012.

Türküne, M., **Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu**, (1.Baskı), Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2011.

Yavuz, H., **Modernleşen Müslümanlar, Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve Ak Parti** (1. Baskı), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

Yavuz, H., **Erbakan'dan Erdoğan'a Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam**,(1.Baskı), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011.

Zürcher E., J., **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (26. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Sürelî Yayın

Aydın, M., **Modern Dönemlerde Gelenek, Din ve İslam**, Tezkire Dergisi, Cilt 2, Sayı 40, 2004, ss.38.

Bora, T., **Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığının Bazı Yol İzleri**, Toplum ve Bilim, Cilt: 4, No: 74, 1997, ss.20.

Bulaç, A., **"İktidar Mücadelesinde İslam'da Meşruiyet Arıyorlar"**, Nokta Dergisi 05.13.1997,ss.24.

Koklaş, E., **Modern Zamanlarda İslam ve Siyasal Meşruiyet Sorunu**, Bilgi ve Hikmet Dergisi, 04.12.1995.

Yıldırım, E., **AKP: Bir Politik Tasarımın Sosyolojik Temsiliyeti**, Birikim, Cilt 6, Sayı;163-164, 2002, ss.66.

İnternet Kaynağı

Adalet ve Kalkınma Partisi, **Kalkınma ve Demokratikleşme Programı,**

<https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tu%CC%88zu%CC%88k-20131.pdf> , 07.01.2015.

Armağan, M., **Erbakan Sultan Abdülhamit’i Partisinin Kurucusu İlan Etmisti,**

http://www.zaman.com.tr/mustafa-armagan/erbakan-sultan-abdulhamidipartisinin-kurucusu-ilan-etmisti_1102902.html 04.01.2015.

Bozkurt, C., **Siyasal İslam’ın “Muhafazakar Demokrat “ Söylemi ve Tarihsel**

Arka Planı, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=1165>, 31.12.2014.

Bulaç, A., **İslamcıların Üç Nesli,** http://www.zaman.com.tr/ali-bulac/islamcilarin-ucnesli_1321780.html , 23.12.2014.

Bulaç, A., **İslamcılık Üzerine Tartışmalar,**<https://serdargunes.files.wordpress.com/2014/08/ali-bulac-mc3bcm-tazerc3bcrkc3b6ne-ve-yasin-aktayin-islamcılık-tartismalari.pdf> , 31.12.2014.

Bulut. S., **27 Mayıs 1960’tan Günümüze Paylaşılamayan Demokrat Parti Mirası,**

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sufesosbil/article/viewFile/5000057564/5000054684>, 31.12.2014.

Çaha, Ö., **Muhafazakar Düşüncede Toplum,**

<http://libertedownload.com/LD/arsiv/34/03-Omer-Caha.pdf> , 01.01.2015

Deligöz, M., **MNP’nin Kuruluşu,** <http://muzafferdeligoz.blogcu.com/mnp-nin-kurulusu/2990513> , 01.01.2015.

Fazilet Partisi, **Öncü Türkiye İçin Elele,** <http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/2341920/449/199801418.pdf?sequence=1&isAllowed=y,2>

4.11.2014.

Güner, S., **Kirli, Sinsi ve Kanlı Savaş,** http://www.simge-ege.com/Uyeler/Samim-%20G%FCner/Samim_Guner_kirli_savas.htm , 03.01.2015

Kırkınıc, M., **İctihat nedir? Şartları nelerdir?**,<http://www.sorularlailamiyet.com/article/2743/ictihat-nedir-sartlarinelerdir.html> , 30.12.2014.

Milli Selamet Partisi, Seçim Beyannamesi,
http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197600578%20MSP%20SECIM%20BEYANNAME%201973/197600578%20MSP%20SECIM%20BEYANNAME%201973%200000_0087.pdf , 24.11.2014.

Özipek, B.B., Muhafazakarlık Nedir?,<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=YaziYaziNo=822> , 01.01.2015

Özvarış, H., Söyleşi, <http://t24.com.tr/haber/hasan-aksay-erdogan-gunah-isleme-ozgurlugunu-biraz-fazla-kacirdi,209579> , 06.01.2015.

Refah Partisi, Parti Programı,
<http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/198602597%20RP%20PROGAMI%201986/198602237%20THE%20PROGRAMME%20OF%20MOTHERLAND%20PARTY.pdf> , 02.01.2015.

Refah Partisi, Parti Program ve Tüzüğü,
<http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/199400049%20REFAH%20PARTISI%20PROGRAM%20VE%20TUZUK%201985/199400049%20REFAH%20PARTISI%20PROGRAM%20VE%20TUZUK%201985.pdf> , 24.11.2014.

Refah Partisi, **Seçim Beyannamesi**, <http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/199601072%20RP%20SECIM%20BEYANNAME%201995/199601072%20RP%20SECIM%20B>

[YANNAMESI%201995.pdf](#) , 02.01.2015.

Tekin, A., **Kur'an-ı Kerim**, http://www.kuranmeali.org/4/nisa_suresi/58.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx , 11.12.2014.

Diğer Yayınlar

Ağırbaş, **Milli Nizam Partisi'nden Fazilet Partisi'ne Demokrasi Anlayışının Gelişimi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2002.

ÖZGEÇMİŞ

7 Nisan 1986 tarihi, İstanbul İli Bakırköy ilçesi doğumluyum. İlk ve Orta öğrenimimi İstanbul'da Mehmetçik İlköğretim okulunda okuduktan sonra, lise öğrenimimi 2000-2004 yılları arasında Bayrampaşa Tuna lisesinde tamamladım. 2004 yılında Lisans öğrenimim için Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümüne kayıt oldum. Lisans öğrenimim devam ederken 2007 yılında Gazi Üniversitesi Atatürk Meslek Yüksekokulu, İşletme bölümüne de kayıt yaptırdım. 2009 yılında Gazi Üniversitesi İşletme bölümünde Ön Lisans öğrenimimi, 2011 yılında da Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümünde, Lisans öğrenimimi tamamladıktan sonra, aynı yıl içerisinde Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı, Uluslararası ilişkiler bilim Dalı bölümüne kaydoldum. 2012 yılında, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik sınavına girdim. Sınavı kazanarak Hüseyin Şenlik Mali Müşavirlik bürosunda, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik stajı yapmaya başladım.

Yabancı dilim İngilizce olup, medeni durumum bekârdır.

Aday: Resul Türk